

ROZGRYŹĆ DZIEDZICTWO

PODREČZNIK DOBRYCH PRAKTYK

UPOWSZECHNIANIA DZIEDZICTWA
I EDUKACJI O DZIEDZICTWIE
KULTUROWYM

ROZGRYŹĆ DZIEDZICTWO

PODRĘCZNIK DOBRYCH PRAKTYK

UPOWSZECHNIANIA DZIEDZICTWA
I EDUKACJI O DZIEDZICTWIE
KULTUROWYM

Warszawa 2016

OPRACOWANIE Fundacja Plenerownia

TEKST Katarzyna Zarzycka

KOREKTA Monika Ślizowska

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD Barbara Łepkowska

WSPÓŁPRACA MERYTORYCZNA

Marta Graczyńska

Piotr Idziak

Barbara Łepkowska

Marta Sztwiertnia

© NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA, 2016

Publikacja powstała w ramach realizacji Krajowego Programu
Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017

Przystępując do pracy nad tym podręcznikiem, pomyśleliśmy, że powinien przypominać książkę kucharską, która pełna jest przepisów na różne okazje, podpowiada, co ugotować na obiad, gdy się ma pół godziny, a w lodówce zaledwie pięć składników, albo gdy jest się w kuchni żółtodziobem, któremu trzeba wytłumaczyć, na czym polega hartowanie śmietany, lub przeciwnie – doświadczonym kucharzem, który chce się popisać przed gośćmi kulinarną sztuką.

KUCHNIA I DZIEDZICTWO KULTUROWE?
PRZEPIS NA SMAKOWITĄ ZUPĘ, A DOBRE PRAKTYKI?

Prawda, że coś w tym jest, chociaż na pierwszy rzut oka wydaje się, że to dwie różne bajki? W idei książki kucharskiej najbardziej pociągnął nas jej praktyczny charakter. Staraliśmy się więc przekuć ją na podręcznik, który podpowiada przepisy, podaje receptury, instruuje, a przede wszystkim inspiruje, co zrobić, by przygotować smacznego i pełen wartości odżywczych projekt w zakresie edukacji o dziedzictwie kulturowym.

Nie zapominaliśmy przy tym, że gotowanie to czynność twórcza, pozwalająca łączyć i mieszać różnorodne składniki i sposoby podania, czerpać wzory z wielu źródeł, zmieniać proporcje, robić coś zgodnie z tradycją albo zupełnie inaczej. To jednocześnie proces, który dotyczy każdego z nas, służy podstawowej potrzebie, jaką jest jedzenie, ale i bycie razem, miłe spędzenie czasu. Podobne rzeczy można powiedzieć o dobrze prowadzonej edukacji o dziedzictwie: jest kreatywna, przybiera różne formy w zależności od okoliczności, skłania do poszukiwań i eksperymentowania, dotyczy istotnego składnika naszego życia i rzeczywistości oraz sprawia, że czujemy się częścią wspólnoty. Aby nasz podręcznik naprawdę był źródłem pomysłów i zachęcał do próbowania z różnych „kuchni”, przygotowaliśmy go opierając się na przykładach z różnych zakątków świata: m.in. chłodnej Islandii i gorącej Ameryki Południowej, szacownej Wielkiej Brytanii i temperamentnej Hiszpanii, wielokulturowych Stanów Zjednoczonych Ameryki i nie mniej barwnej Europy Środkowej. Proszę się nie obawiać, mimo że zaproponowane w tej książce „dania” pochodzą z tak odmiennych krajów, wszystkie składniki są dostępne także i u nas. A ponieważ w kuchni ważne jest przede wszystkim działanie, staraliśmy się unikać długich wywodów i niepotrzebnego teoretyzowania.

TEN PODRĘCZNIK MA BYĆ UŻYTECZNYM NARZĘDZIEM DLA LUDZI TAKICH JAK MY:

- ✓ EDUKATORÓW
- ✓ ANIMATORÓW KULTURY
- ✓ NAUCZYCIELI
- ✓ PRACOWNIKÓW INSTYTUCJI KULTURY
- ✓ PRACOWNIKÓW SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO
- ✓ PASJONATÓW
- ✓ WŁAŚCICIELI I UŻYTKOWNIKÓW ZABYTKÓW
- ✓ IDEALISTÓW I TYCH JUŻ NIEGO ZNIECHĘCONYCH
- ✓ PRAKTYKÓW, KTÓRZY NIEJEDEN PROJEKT MAJĄ JUŻ ZA SOBĄ,
I AMATORÓW, KTÓRZY DOPIERO ZACZYNAJĄ PRZYGODĘ
Z EDUKACJĄ I DZIEDZICTWEM
- ✓ DLA TYCH Z DUŻYM ZAPLECZEM I TYCH ZDANYCH NA
WŁASNE SIŁY
- ✓ DLA TYCH, KTÓRZY CHCĄ MÓWIĆ O OBIEKTACH Z WIELKĄ
HISTORIĄ W TLE, I TYCH, KTÓRZY CHCIELIBY ZROBIĆ COŚ
NIEMAL Z NICZEGO.

Podręcznik jest podzielony na trzy części.

CZĘŚĆ I

W pierwszej, zatytułowanej **DZIEDZICTWO OD KUCHNI**, omawiamy ogólne zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym i edukacją o nim. Znalazły się tu przydatne definicje i przykłady, kilka użytecznych list, grafik, tabel i mapa.

Uwaga: wszystko jest łatwostrawne!

W trakcie konsumpcji proponujemy wykonanie kilku ćwiczeń, co zasygnalizowano ikonką **WOLNE MYŚLI**.

Czasem na marginesie zanotowaliśmy **DOBRE RADY**.

Ze względu na zdrowie nas wszystkich: dziedzictwa, osób, które chcą się zabrać za edukowanie o nim, i odbiorców tej edukacji, w rozdziale staraliśmy się pomieścić wszystko to, co może posłużyć do przygotowania projektu z **EDU-LOGICZNYCH** elementów.

CZĘŚĆ II

W części drugiej podręcznika, zatytułowanej **EDUKACYJNE MENU**, przyglądamy się bliżej różnym metodom i narzędziom stosowanym w edukacji, zwłaszcza tej dotyczącej dziedzictwa. Zaglądamy do szafek i szuflad, odkręcamy słoiki z mądrymi etykietami, sięgamy po kęsy z różnych talerzy, wążamy, próbujemy i oceniamy: czy to danie nadaje się na obiad dla klasy dzieciaków? Czy naprawdę gotuje się je w 25 minut? Na jaką okazję je przygotować? Czy lepiej smakuje polane sosem czy podane *sauté*? A może trzeba je odrobinę poprawić?

CZĘŚĆ III

Trzecia część, **DANIA DO WYPRÓBOWANIA**, to najbardziej smakowita część podręcznika. Przyda się każdemu, kto chce się zająć „gotowaniem” projektów z zakresu edukacji o dziedzictwie kulturowym. Zawiera wypróbowane przez innych przepisy, opracowane, pogrupowane i umieszczone na kartach, które można wyciąć i których można używać na kilka sposobów: jako narzędzie pomocne w burzy mózgów, w pracy zespołowej, ukierunkowujące działania, stanowiące podstawę lub inspirację dalszych poczynań. Dla wygody i łatwiejszej orientacji opracowaliśmy system ikon, które pozwolą znaleźć to, na co akurat mamy w danym momencie smak.

CZĘŚĆ I

DZIEDZICTWO OD KUCHNI

Losy narodów zależą od sposobów ich odżywiania.

Jean Anthelme Brillat-Savarin

DZIEDZICTWO KULTUROWE NA WIDELCU, CZYLI CO TO WŁAŚCIWIE JEST?

Nazwa **DZIEDZICTWO** wskazuje, że jest to coś, co odziedzyczyliśmy po poprzednich pokoleniach, ale i dorobek naszych czasów, który zostawimy w spadku dla następnych generacji. Dziedzictwo to wartość – materialna i duchowa. Przymiotnik **KULTUROWE** wskazuje, że należą do niego wszystkie elementy tworzące i kształtujące naszą kulturę, a więc np. tradycje, dzieła sztuki, książki, wynalazki, budynki, filmy, wspólna historia, muzyka, kuchnia (istnieje nawet pojęcie dziedzictwa kulinarnego) i wiele innych.

DZIEDZICTWO KULTUROWE

dzielimy na materialne i niematerialne

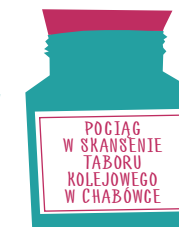
DZIEDZICTWO MATERIALNE

tworzą zabytki ruchome (czyli te, które teoretycznie można przetransportować, np. moneta czy pierścionek) i nieruchome (czyli te, których teoretycznie przenieść się nie da, np. dworek, zamek, kościół).

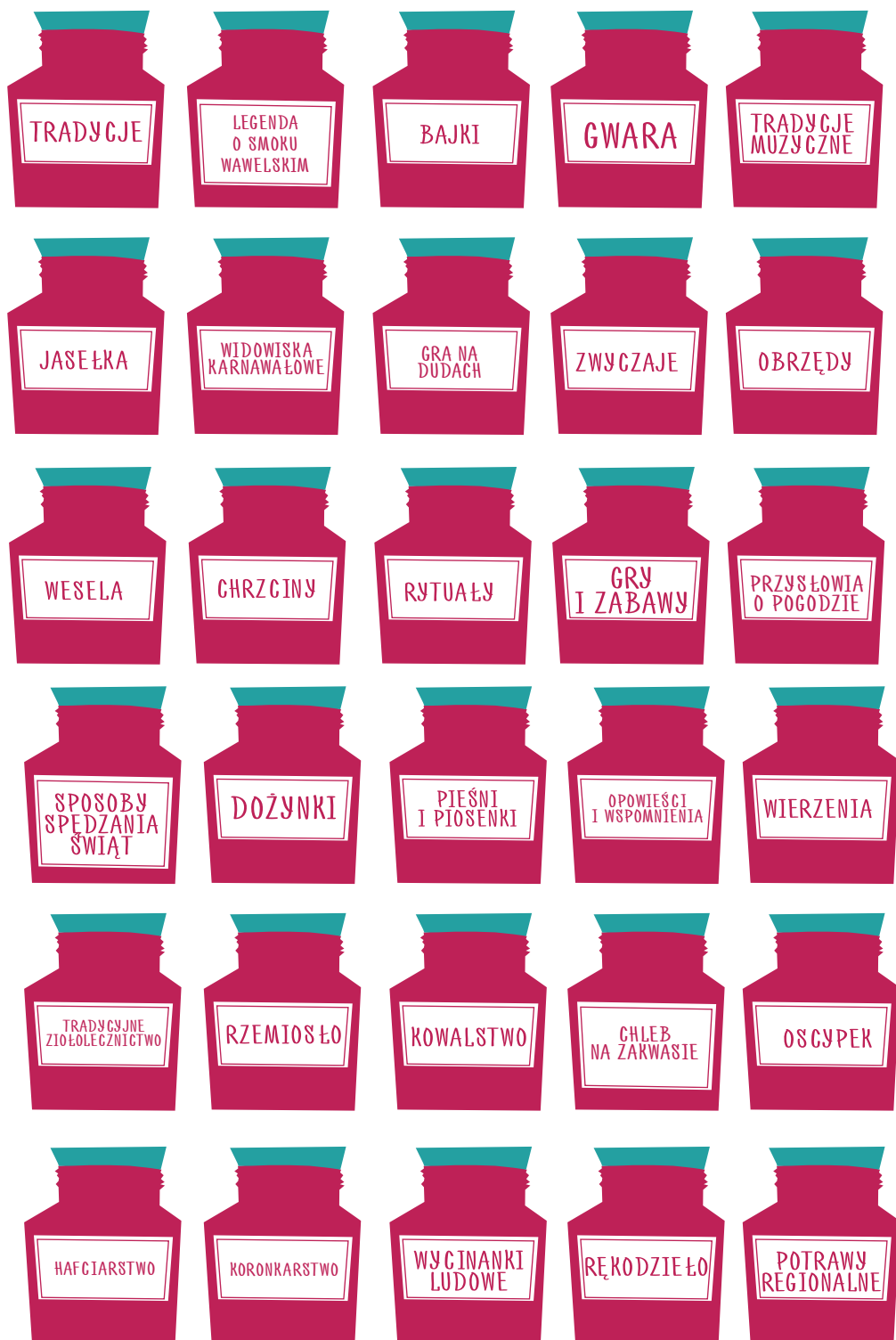
DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

jest bardziej nieuchwytny. To wiedza, umiejętności, praktyki, idee, wartości, wyobrażenia, przekazy, również związane z nimi przedmioty (np. palmy wielkanocne) czy miejsca (np. warsztat twórcy).

DZIEDZICTWO MATERIALNE

DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

DZIEDZICTWO – TRADYCJA I FUSION

Można powiedzieć, że dziedzictwo to olbrzymia skarbnica tradycyjnych smaków, zapachów, składników i dań. Jednocześnie to obszar spotkania i wymiany oraz źródło inspiracji i twórczych eksperymentów. Zdarza się, że to, co stanowi dziedzictwo dla jednych, dla innych jest niezrozumiałe i obce. Zwykle dziedzictwo wartościujemy pozytywnie, ale warto mieć z tyłu głowy, że jego częścią są także tzw. negatywne zasoby kultury (jak np. te związane z bolesną historią XX wieku – wojnami, Holocaustem czy przesiedleniami, jak również te uważane za anachroniczne lub wstydlive – dotyczące np. niektórych zjawisk związanych z ludowymi wierzeniami). Elementy składające się na dziedzictwo stale są wytwarzane, przekształcane i na nowo interpretowane. Przypomnijmy tylko, jakie emocje i spory wybuchy wokół dziedzictwa w XIX wieku, gdy formowało się pojęcie narodu. Nieraz manipulowano dziedzictwem, by udowodnić swoje racje (przykładem jest choćby polsko-niemiecki spór o Wita Stwosza). Aby dziedzictwo utrzymało swą wartość i znaczenie, wymaga od nas stałej uwagi i pracy.

DZIEDZICTWO — MOJE, TWOJE, NASZE

Często możemy się spotkać z pojęciami:

dziedzictwo światowe, europejskie, polskie, regionalne, moje.

MOJE DZIEDZICTWO

- kolekcja muzyki, zbiór fotografii, przepisy kulinarne, rodzinne tradycje świąteczne, opowieści babci, stare książki...

DZIEDZICTWO SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

- przydrożna kapliczka, krajobraz, zabytkowy wóz strażacki, oscypek, fabryka...

POLSKIE DZIEDZICTWO

- Zamek Królewski na Wawelu, hymn Polski, Tatry, bursztyn, bitwa pod Grunwaldem, stanowisko archeologiczne w Biskupinie, twórczość Adama Mickiewicza, kompozycje Karola Szymanowskiego, powiedzenie „Bez pracy nie ma kołaczy”, czekoladki Wedla...

DZIEDZICTWO ŚWIATOWE

- teoria względności Einsteina, Biblia, Mount Everest, Puszcza Białowieńska, utwory Fryderyka Chopina, igrzyska olimpijskie, dramaty Szekspira, starożytne piramidy w Egipcie, lot w kosmos, sztuka pradziejowa, kreskówki Walta Disneya...

Miejsca, które mają wartość uniwersalną i są ważne dla ludzi niezależnie od ich pochodzenia, kultury, koloru skóry, przekonań religijnych itd., są wyróżniane wpisem na **LISTĘ ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO**. Lista ta jest prowadzona od 1972 roku.

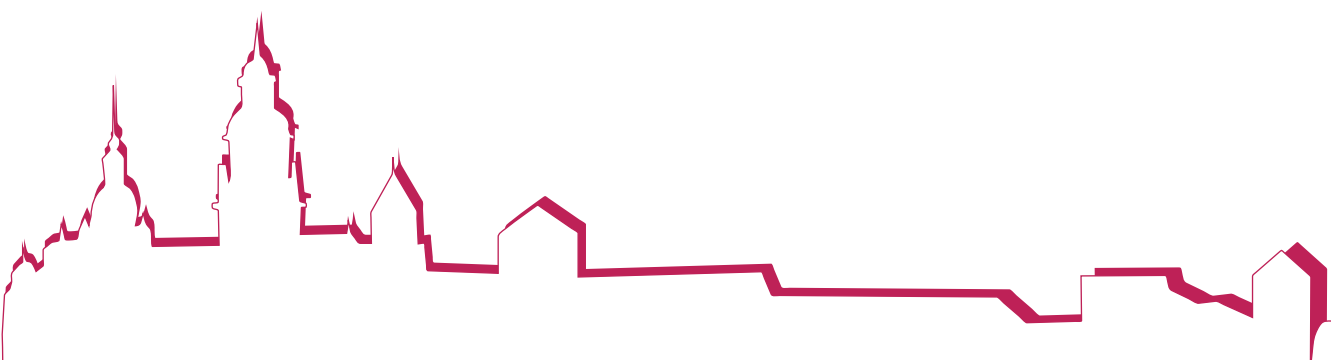
Miejsca ważne dla kultury i historii europejskiej otrzymują **ZNAK EUROPEJSKIEGO DZIEDZICTWA**.

Dla dziedzictwa Polski szczególne znaczenie mają **POMNIKI HISTORII**.

Na dziedzictwo „małych ojczyzn”, regionalne, składają się zabytki i zjawiska dziedzictwa niematerialnego, które budują poczucie wspólnoty, wpływają na identyfikację z miejscem i stanowią część tożsamości.

Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, czyli UNESCO powstała 16 listopada 1945 roku, a więc krótko po zakończeniu II wojny światowej. W dokumencie założycielskim podkreślono, że ponieważ wojny rodzą się w umysłach ludzi, również w ich umysłach powinny być zwalczane. W dziedzinie kultury organizacji przyświecają trzy strategiczne cele:

1. wypracowywanie i wdrażanie norm prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony dziedzictwa kulturowego,
2. ochrona różnorodności kulturowej i budowanie dialogu między kulturami i cywilizacjami w oparciu o poszanowanie praw człowieka i demokrację,
3. wzmocnienie związków pomiędzy kulturą a rozwojem poprzez upowszechnianie dobrych praktyk i wymianę doświadczeń, np. w zakresie polityki kulturalnej.

No dobrze, dziedzictwo to wartość.
Ale jakie znaczenie ma właśnie dla Ciebie?
Dlaczego uważasz, że jest ważne?

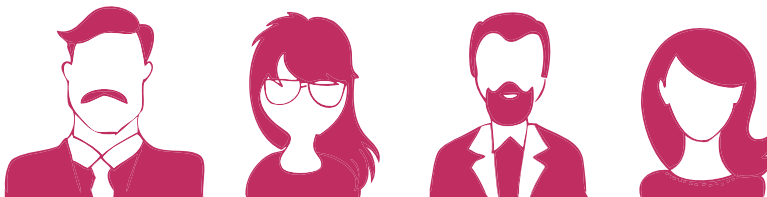

Podane na surowo stwierdzenie „dziedzictwo to wartość” przypomina nieco spostrzeżenie, że „Słowacki wielkim poetą był”. Aby edukacja o dziedzictwie miała sens, nie wystarczy w kółko powtarzać, że zabytek jest ważny i kropka. Warto zdać sobie sprawę z tego, jak zapatrują się na dziedzictwo ludzie z różnych grup wiekowych czy społecznych, z jakich powodów dziedzictwo może mieć dla nich wartość, jaka idea może ich do dziedzictwa przyciągnąć. Wchodząc w buty innych, poznając ich zdanie oraz potrzeby, będziemy mogli skuteczniej trafić w ich gusta.

PRZEZ ŻOŁĄDEK DO SERCA

Przeczytaj, co mówią ci ludzie, i spróbuj dokończyć ich wypowiedzi w taki sposób, by odnosiły się do tego, o czym wspominają.

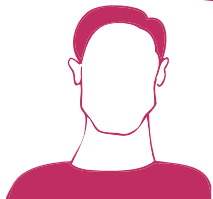
CZEŚĆ. JESTEM MARYSIA. KOLEKCJONUJĘ OBRAZY. DZIEDZICTWO JEST DLA MNIE WAŻNE, BO...

JAK SIĘ MACIE? JESTEM DOMINIK. PRACUJĘ W AGENCJI PR. DZIEDZICTWO JEST DLA MNIE WAŻNE, BO...

DZIEŃ DOBRY, NAZYWAM SIĘ MAREK. PODOBNIĘ JAK MÓJ OJCIEC, DZIADK I PRADZIADK JESTEM FLISAKIEM. DZIEDZICTWO JEST DLA MNIE WAŻNE, BO...

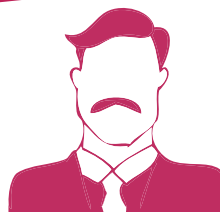
HEJ, JESTEM AGNIESZKA. PRACUJĘ JAKO EDUKATORKA W MUZEUM I PROWADZĘ WARSZTATY DLA DZIECI ORAZ SENIORÓW. DZIEDZICTWO JEST DLA MNIE WAŻNE, BO...

HEJ, TU EWA. BYŁO MI BARDZO SMUTNO, GDY DOWIEDZIAŁAM SIĘ, ŻE TE STARE POMNIKI ZOSTAŁY ZNISZCZONE PRZEZ FANATYKÓW, A KOLEKCJA STAROŻYTNYCH ZABYTKÓW ULEGŁA ROZPROSZENIU NA SKUTEK DZIAŁAŃ WOJENNYCH. DZIEDZICTWO JEST PRZECIEŻ TAKIE WAŻNE, GDYŻ...

DZIEŃ DOBRY. JESTEM JAN. PROWADZĘ HOTEL STARE ZAMCZYSKO. DZIEDZICTWO JEST DLA MNIE WAŻNE, BO...

CZEŚĆ, TU FRANCISZEK. WYJechałem z polski w dzieciństwie. Dziedzictwo jest dla mnie ważne, bo...

HEJ, JESTEM MILENA, prowadzę w telewizji program o podróżach. Dziedzictwo jest dla mnie ważne, bo...

SZCZĘŚĆ BOŻE! JESTEM KSIĄDZ TOMEK. JESTEM proboszczem w parafii na południu polski. Nasz kościółek jest drewniany i liczy ponad 500 lat. Wewnątrz zachowały się piękne malowidła naścienne i średniowieczny tryptyk. Dziedzictwo jest dla mnie ważne, bo...

DZIEŃ DOBRY, JESTEM KAROLINA. Pracuję w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Uważam, że dziedzictwo jest ważne, bo...

Nazywam się Janina. Jako dziecko zostałam wywieziona z mamą na Syberię. Moją historię można usłyszeć w Archiwum Historii Mówionej. Uważam, że dziedzictwo jest ważne, bo...

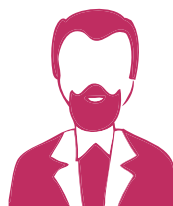
MAM NA IMIĘ STAŚ, MAM 12 LAT. Uwielbiam tajemnice, zagadki i starocie. Dziedzictwo jest dla mnie ważne, bo...

MIEŁO WAS POZNAĆ. Nazywam się Joanna i jestem pisarką. Często jako tło akcji moich książek wybieram wydarzenia historyczne. Myślę, że dziedzictwo jest ważne, gdyż...

DZIEŃ DOBRY, Pracuję jako nauczyciel. Dziedzictwo jest ważne, bo...

ZDROWE KALORIE W DZIEDZICTWIE

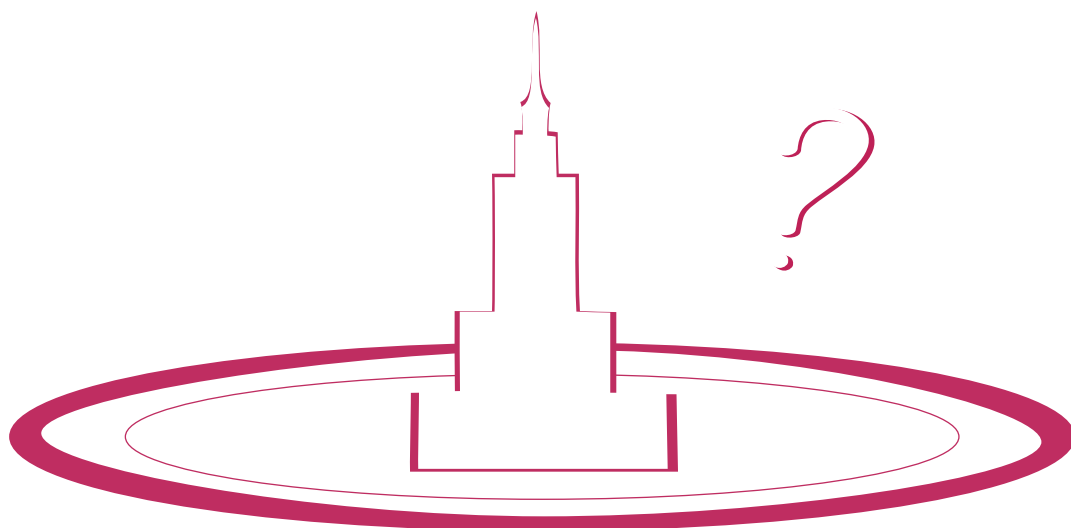
Bohaterowie poprzedniego zadania uświadomili nam, jakie wartości drze-
mią w dziedzictwie.

DZIEDZICTWO KULTUROWE mówi kim jesteśmy, opowiada o historii, po-
zwala ją zrozumieć i wyciągać z niej wnioski, jest świadectwem tego, jak
dawniej żyli ludzie, i jak toczyły się ich losy, przywraca pamięć o minionych
wydarzeniach i osobach, zachwyca, uczy, dostarcza pomysłów i wzruszeń,
jest źródłem przygód, rozbudza ciekawość.

- ✓ Można je odkrywać, bawić się nim, mieszkać w jego otoczeniu, odpo-
czywać w jego pobliżu, a nawet wykorzystywać do różnych zwykłych
czynności, jak poruszanie się (jeśli to zabytkowy pojazd).
- ✓ Można o nim czytać i pisać, kręcić o nim filmy, a nawet robić gry kom-
puterowe na jego podstawie.
- ✓ Bardzo wiele osób ma dzięki niemu pracę (wystarczy wspomnieć o kon-
serwatorach, archeologach, przewodnikach, sprzedawcach pamiątek,
obsłudze pensjonatów w miejscach turystycznych itd.).
- ✓ Dziedzictwo jest celem podróży, wycieczek i pielgrzymek, dzięki niemu
miejscowości rozkwitają.
- ✓ Turyści przyjeżdżają oglądać lokalne atrakcje, kupują bilety wstępu i pa-
miątki, jedzą obiad, nocują, a potem chwalą się znajomym, co widzieli
i jak miło spędzili czas, dzięki czemu okolica staje się słynna.

- ✓ Dziedzictwo jest naszą wizytówką – ileż razy słyszeliśmy: Poland? Ach, Chopin, Cracow, Walesa, John Paul II.
- ✓ Wpływa na estetykę otoczenia i jego klimat. Może pełnić rolę lokalnego centrum aktywności, integruje społeczność, daje poczucie wspólnoty, solidarności.
- ✓ Sprzyja rozwojowi więzi międzypokoleniowych, rodzinnych, przyjacielskich.
- ✓ Wpływa na decyzję o wyborze miejsca studiów, zamieszkania, zmiany miejsca pracy.
- ✓ Służy nawiązywaniu kontaktów (np. sieci miast tworzone na podstawie podobnych typów dziedzictwa), współpracy (np. między organizacjami samorządowymi i wolontariuszami).
- ✓ Pomaga zwolnić w mocno zabieganym świecie i rozsmakować się w życiu.

DZIEDZICTWO „TRZYGWIAZDKOWE”

Znak UNESCO można porównać do gwiazdek Michelin, przyznawanych najlepszym restauracjom na świecie (te naj, naj są wyróżniane trzema). Warto wyjaśnić jego symbolikę: środkowy kwadrat oznacza dzieła człowieka, a okrąg symbolizuje naturę, mamy więc dwa ściśle powiązane ze sobą obszary. Kulista forma nawiązuje równocześnie do kształtu Ziemi i przypomina nieco ręce, które coś obejmują, aby to chronić. Obecnie na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO znajduje się ponad 1000 obiektów. Warto przytoczyć, jakie kryteria decydują o wpisie na nią. Dobrze uświadamiają one, dlaczego dziedzictwo jest wartością.

NOTATKI

Dobro o charakterze kulturowym powinno:

1. stanowić wybitne dzieło twórczego geniuszu człowieka; lub
2. ukazywać znaczącą wymianę wartości, zachodzącą w danym okresie lub na danym obszarze kulturowym świata w dziedzinie rozwoju architektury lub techniki, sztuk monumentalnych, urbanistyki lub projektowania krajobrazu; lub
3. nieść unikatowe lub co najmniej wyjątkowe świadectwo tradycji kulturowej lub cywilizacji wciąż żywej bądź już nieistniejącej; lub
4. być wybitnym przykładem typu budowli, zespołu architektonicznego, zespołu obiektów techniki lub krajobrazu, który ilustruje znaczący(e) etap(y) w historii ludzkości; lub
5. być wybitnym przykładem tradycyjnego osadnictwa, tradycyjnego sposobu użytkowania lądu lub morza, reprezentatywnego dla danej kultury (kultur); lub obrazującym interakcję człowieka ze środowiskiem, szczególnie jeżeli /dane dobro/ stało się podatne na zagrożenia wskutek nieodwracalnych zmian; lub
6. być powiązane w sposób bezpośredni lub materialny z wydarzeniami lub żywymi tradycjami, ideami, wierzeniami, dziełami artystycznymi lub literacjami o wyjątkowym uniwersalnym znaczeniu (Komitet jest zdania, że kryterium to powinno być stosowane na ogół łącznie z innymi kryteriami).

Znak ten ma symbolicznie podkreślać wartość obiektów, które odegrały znaczącą rolę w historii i kulturze Europy, budowaniu tożsamości kontynentu. Ma wzmacniać poczucie przynależności, na podstawie wspólnych wartości i elementów europejskiej historii i dziedzictwa kulturowego, a także uznania walorów różnorodności krajowej i regionalnej oraz pogłębienia dialogu międzykulturowego. Jego rola polega m.in. na zachęceniu młodzieży do zdobywania wiedzy o wspólnym dziedzictwie kulturowym, historii oraz wartościach i roli UE. Warto zaznaczyć, że ZDE, podobnie jak inne wyróżnienia przyznawane dziedzictwu, wspomaga rozwój turystyki kulturalnej, potencjalnie przynosząc korzyści gospodarcze. ZDE w Polsce otrzymały:

- **UNIA LUBELSKA (LUBLIN)** – kościół pw. św. Stanisława wraz z klasztorem Dominikanów, kościół pw. św. Trójcy, pomnik Unii Lubelskiej;
- **HISTORYCZNA STOCZNIA GDAŃSKA** – obiekty związane z powstaniem Solidarności, tj. budynek Sali BHP, Brama nr 2 i plac Solidarności z Pomnikiem Poległych Stoczniovców wraz z murem i tablicami inskrypcyjnymi oraz Europejskie Centrum Solidarności;
- **KONSTYTUCJA 3 MAJA** – oryginał dokumentu przechowywany w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie;
- **CMENTARZ WOJENNY NR 123 ŁUŻNA-PUSTKI** – zabytkowy cmentarz na wzgórzu Pustki w Łużnej, jako reprezentant cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej w Małopolsce i na Podkarpaciu.

W SOSIE WŁASNYM — POMNIKI HISTORII W POLSCE

Można powiedzieć, że to elita wśród zabytków w Polsce. Pomniki Historii to obiekty o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Do grona tego należą obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

A NA DOKŁADKĘ... BŁĘKITNA TARCZA

Na wielu budynkach możemy zobaczyć znak Błękitnej Tarczy, która jest kulturowym odpowiednikiem Czerwonego Krzyża. Jest to symbol ochrony określony w Konwencji Haskiej z 1954 roku, dotyczącej ochrony dóbr kultury w razie wojny. Zgodnie z zapisami konwencji znak Błękitnej Tarczy służy do oznakowania obiektów kultury, aby zapewnić im ochronę przed atakiem w razie konfliktu zbrojnego. Znak zaprojektował Polak, profesor Jan Zachwatowicz.

Błękitna Tarcza jest również nazwą organizacji tworzącej sieć współpracy pomiędzy muzeami, archiwami, bibliotekami, a także instytucjami związanymi z obiektami zabytkowymi i miejscami dziedzictwa kulturowego oraz archiwizacją audiowizualną.

MAPA ZABYTKÓW UNESCO I POMNIKÓW HISTORII W POLSCE

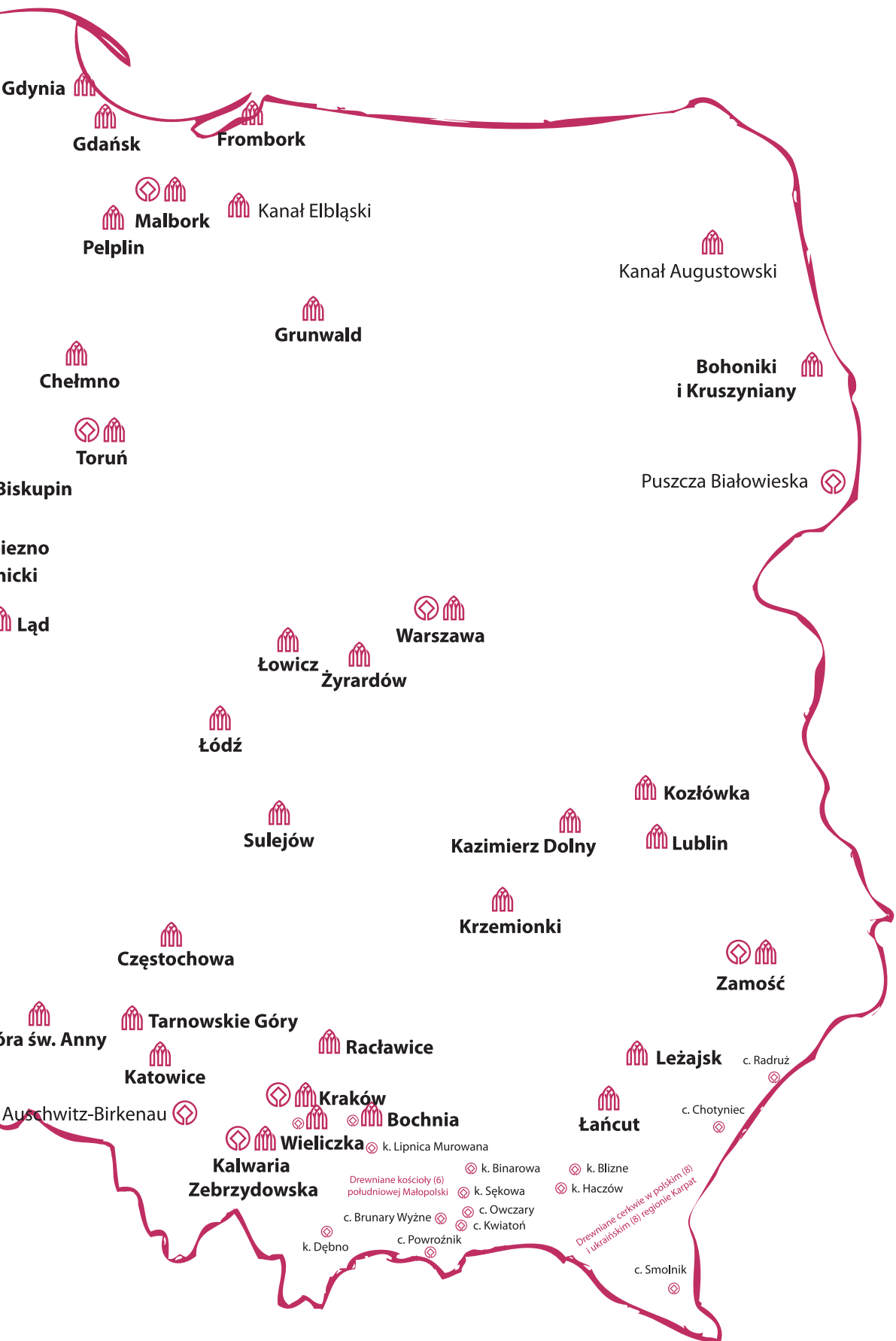

Pomniki Historii

Zabytki Światowego
Dziedzictwa UNESCO

STAN NA 1 XII 2016

LISTY ZABYTKÓW UNESCO I POMNIKÓW HISTORII W POLSCE*

ZABYTKI ŚWIATOWEGO DZIEDZICTWA UNESCO

1. Historyczne centrum **Krakowa**
2. Królewskie Kopalnie Soli w **Wieliczce** i **Bochni**
3. **Puszcza Białowieska**
4. **Auschwitz-Birkenau**, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady /1940-1945/
5. Historyczne centrum **Warszawy**
6. Stare miasto w **Zamościu**
7. Miasto średniowieczne w **Toruniu**
8. Zamek krzyżacki w **Malborku**
9. **Kalwaria Zebrzydowska**: manierystyczny zespół architektoniczno-krajobrazowy oraz park pielgrzymkowy
10. Kościoły Pokoju w **Jaworze** i **Świdnicy**
11. Kościoły drewniane południowej Małopolski: **Binarowa, Blizne, Dębno, Sękowa, Haczów, Lipnica Murowana**
12. **Park Mużakowski**
13. Hala Stulecia we **Wrocławiu**
14. Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim regionie **Karpat**

---

* Stan na 1 XII 2016, aktualne listy znajdują się na stronie: www.nid.pl

POMNIKI HISTORII

1. **Biskupin** – rezerwat archeologiczny
2. **Bochnia** – kopalnia soli
3. **Bohoniki i Kruszyniany** – meczety i mizary
4. **Chełmno** – Stare Miasto
5. **Częstochowa** – Jasna Góra – zespół klasztoru oo. Paulinów
6. **Duszniki-Zdrój** – młyn papierniczy
7. **Frombork** – zespół katedralny
8. **Gdańsk** – miasto w zasięgu obwarowań z XVII wieku
9. **Gdańsk** – Pole Bitwy na Westerplatte
10. **Gdynia** – historyczny układ urbanistyczny śródmieścia
11. **Gniezno** – katedra pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Wojciecha
12. **Gostyń-Głogówko** – zespół klasztorny Kongregacji Oratorium św. Filipa Neri
13. **Góra św. Anny** – komponowany krajobraz kulturowo-przyrodniczy
14. **Grunwald** – Pole Bitwy
15. **Kalwaria** – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego
16. **Kamień Pomorski** – zespół katedralny
17. **Kanał Augustowski**
18. **Kanał Elbląski**
19. **Katowice** – Gmach Województwa i Sejmu Śląskiego
20. **Katowice** – osiedle robotnicze Nikiszowiec
21. **Kazimierz Dolny**
22. **Kołbacz** – założenie dawnego klasztoru Cystersów, późniejszej letniej rezydencji księżąt pomorskich i domeny państwowej

23. **Kotlina Jeleniogórska** – pałace i parki krajobrazowe Kotliny Jeleniogórskiej
24. **Kozłówka** – zespół pałacowo-parkowy
25. **Kórnik** – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli
26. **Kraków** – historyczny zespół miasta
27. **Krzemionki** – kopalnie krzemienia z okresu neolitu
28. **Krzyszów** – opactwo cystersów
29. **Ląd** – zespół dawnego opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą
30. **Legnickie Pole** – pobenedyktynski zespół klasztorny
31. **Leżajsk** – zespół klasztoru oo. Bernardynów
32. **Lubiń** – zespół opactwa benedyktynów
33. **Lublin** – historyczny zespół architektoniczno-urbanistyczny
34. **Łańcut** – zespół zamkowo-parkowy
35. **Łęknica** – Park Mużakowski, park w stylu krajobrazowym
36. **Łowicz** – Bazylika Katedralna (dawna Kolegiata Prymasowska) pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
37. **Łódź** – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego
38. **Malbork** – zespół zamku krzyżackiego
39. **Nysa** – zespół kościoła farnego pw. św. Jakuba Starszego Apostoła i św. Agnieszki dziewicy i męczennicy
40. **Ostrów Lednicki**
41. **Paczków** – zespół staromiejski ze średniowiecznym systemem fortyfikacji
42. **Pelplin** – zespół pocystersko-katedralny
43. **Poznań** – historyczny zespół miasta
44. **Raławice** – teren historycznej Bitwy Raławickiej
45. **Srebrna Góra** – Twierdza Srebrnogórska – nowożytna warownia górska z XVIII wieku

- 46. **Stargard** – zespół kościoła pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne miasta
- 47. **Strzegom** – kościół pw. św. św. Apostołów Piotra i Pawła
- 48. **Sulejów** – zespół opactwa Cystersów
- 49. **Tarnowskie Góry** – podziemia zabytkowej Kopalni Rud Srebrnonośnych oraz Sztolni Czarnego Pstrąga
- 50. **Toruń** – Stare i Nowe Miasto
- 51. **Trzebnica** – zespół dawnego opactwa Cysterek
- 52. **Warszawa** – historyczny zespół miasta z Traktem Królewskim i Wilanowem
- 53. **Warszawa** – Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya
- 54. **Warszawa** – zespół zabytkowych cmentarzy wyznaniowych na Powązkach
- 55. **Wieliczka** – kopalnia soli
- 56. **Wrocław** – zespół historycznego centrum
- 57. **Wrocław** – Hala Stulecia
- 58. **Zamość** – historyczny zespół miasta w zasięgu obwarowań XIX wieku
- 59. **Żagań** – poaugustiański zespół klasztorny
- 60. **Żyrardów** – XIX-wieczna Osada Fabryczna

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

NATURALNE SKŁADNIKI

Najbardziej znanym drzewem w Polsce jest bez wątpienia Dąb Bartek, rosnący w Zagnańsku, niedaleko Kielc. Bartek to celebryta wśród Pomników Przyrody, których przykłady z pewnością nieraz spotkaliśmy w czasie podróży nieopodal starego kościoła lub w parku podworskim. Dobrze mieć w pamięci, że prawną ochroną są otoczone także twory przyrody, które mają szczególną wartość naukową, zabytkową czy kulturową. Oprócz pojęcia dziedzictwa kulturowego istnieje także kategoria dziedzictwa naturalnego, które tworzą m.in. parki, krajobrazy, góry, zwierzęta, rośliny czy rzeki. Obiekty natury znajdują się także na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, czego przykładem jest Puszcza Białowieska.

KRAJOBRAZ KULTUROWY

To przestrzeń, na której wygląd wpływ miały zarówno przyroda, jak i działania człowieka. Można go porównać do książki pt. *Kuchnia polska*, w której znajdziemy i barszcz ukraiński, i pierogi ruskie, i karpia po żydowsku. Z krajobrazu kulturowego, podobnie jak z książki kucharskiej, można wyczytać informacje o historii, a także współczesnym życiu danej okolicy. Krajobraz kulturowy również może być zabytkiem. Aby chronić jego szczególnie cenne przykłady, tworzy się parki kulturowe lub wpisuje się je do rejestru zabytków.

DOBRO NIEMATERIALNE

W 2003 roku Konferencja Generalna UNESCO przyjęła Konwencję w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która stała się pierwszym międzynarodowym traktatem zapewniającym prawne, administracyjne i finansowe ramy dla ochrony tego typu dziedzictwa. Obejmuje ono swym zakresem m.in. tradycje i żywe wyrazy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Niematerialne dziedzictwo kulturowe reprezentuje nie tylko odziedziczone tradycje z przeszłości, ale także współczesne wiejskie i miejskie praktyki, w których uczestniczą różnorodne grupy kulturowe. Aby uwypuklić i podkreślić znaczenie dziedzictwa niematerialnego, Konwencja ustanawia dwie listy: **Listę niematerialnego dziedzictwa wymagającego pilnej ochrony** w celu podjęcia odpowiednich środków ochronnych oraz **Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości**, której celem jest zwrócenie większej uwagi na niematerialne dziedzictwo kulturowe oraz silniejsze uświadomienie jego znaczenia. Poza tymi listami ustanowiono również **Rejestr Dobrych Praktyk**, które najlepiej odzwierciedlają zasady i cele Konwencji. Aby móc znaleźć się na jednej z tych list, w kraju powinien powstać wewnętrzny rejestr dziedzictwa niematerialnego. W Polsce takim spisem zjawisk z tego obszaru jest **Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego**. Aby nowy element trafił na tę listę, powinien – oprócz spełnienia określonych kryteriów – zostać zgłoszony przez społeczność, dla której pozostaje żywy i ważny.

ZJAWISKA WPISANE NA KRAJOWĄ LISTĘ NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO*

1. Rusznikarstwo artystyczne i historyczne – wyroby według tradycyjnej szkoły cieszyńskiej
2. Szopkarstwo krakowskie
3. Pochód Lajkonika
4. Flisackie tradycje w Ulanowie
5. Procesja Bożego Ciała w Łowiczu
6. Język esperanto jako nośnik kultury esperanckiej
7. Umiejętność wytwarzania instrumentu i gry na kozie
8. Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej
9. Sokolnictwo – żywa tradycja
10. Polskie tańce narodowe
11. Uroczystości ku czci św. Rocha z błogosławieństwem zwierząt w Mikstacie
12. Tradycyjna technika ludwisarska stosowana w ludwisarni Felczyńskich w Taciszowie
13. Przywołówki dyngusowe w Szymborzu
14. Gwara warmińska jako nośnik tradycji ustnych
15. Zabawkarstwo żywiecko-suskie
16. Bartnictwo
17. Perebory – nadbużańskie tradycje tkackie
18. Krakowska koronka klockowa
19. Tradycje kulturowe Biskupizny
20. Kolędowanie dziadów noworocznych na Żywiecczyźnie

---

* Stan na 1 XII 2016, aktualna lista na stronie: www.niematerialne.nid.pl.

Zastanów się, czy jakiś element **niematerialnego dziedzictwa kulturowego z twojej okolicy** mógłby trafić na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Spróbuj wypełnić uproszczony formularz wpisu. Kompletny wniosek znajduje się na stronie www.niematerialne.nid.pl.

NAZWA ELEMENTU

.....

OKREŚLENIE GRUPY, WSPÓLNOTY LUB W UZASADNIONYCH PRZYPADKACH JEDNOSTKI, KTÓRYCH TEN ELEMENT DOTYCZY (proszę określić grupę lub osobę związaną z nominowanym elementem. Powinny to być wspólnoty/grupy/osoby, które uznają element za część swojego dziedzictwa, utożsamiają się z nim).

.....
.....
.....

WYSTĘPOWANIE/ZASIĘG TERYTORIALNY ELEMENTU (proszę określić zasięg terytorialny i rozmieszczenie występowania elementu związanego z wnioskującą wspólnotą).

.....

**DZIEDZINY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO,
DO KTÓRYCH NALEŻY ELEMENT** *(proszę wskazać jedną lub więcej dziedzin, do których zalicza się element).*

- Tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamentsy pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- Sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- Praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremoniały lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich, np. sposoby składania życzeń);
- Wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa; tradycyjne sposoby gospodarowania; tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- Wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (np. kowalstwo, tkactwo).

OPIS ELEMENTU

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

DLACZEGO ELEMENT JEST DLA PAŃSTWA WAŻNY?

A large rectangular area with a red border, containing 20 horizontal dotted lines for writing.

W JAKI SPOSÓB PODTRZYMYWANE JEST SPOŁECZNE TRWANIE
I FUNKCJONOWANIE ELEMENTU?

OKREŚLENIE GRUPY, WSPÓLNOTY, STOWARZYSZENIA,
ORGANIZACJI LUB OSOBY SKŁADAJĄCEJ WNIOSEK.

DZIEDZICTWO I TOŻSAMOŚĆ

Znane jest powiedzenie niemieckiego filozofa Ludwika Feuerbacha: „Człowiek jest tym, co je”. Przekuwając tę myśl na potrzeby rozważań o dziedzictwie kulturowym, można by rzec: „Człowiek jest tym, co tworzy jego dziedzictwo”. Prawda? Prawda. Dziedzictwo umożliwia nam poznanie własnych korzeni, buduje naszą tożsamość. Pozwala odpowiedzieć na pytanie: „kim jestem?”, ale ponieważ nikt z nas nie jest samotną wyspą, mówi także: „kim jesteśmy?”. My – mieszkańcy danej miejscowości lub kraju, członkowie grupy etnicznej albo narodu, wyznawcy danej religii lub pasjonaci danego gatunku muzycznego. Mahatma Gandhi powiedział kiedyś:

NIE CHCĘ, BY MÓJ DOM BYŁ OTOCZONY ZE WSZYSTKICH STRON
MUREM, A OKNA ZATRZAŚNIĘTE NA GŁUCHO.
CHCĘ, BY KULTURY Z WSZYSTKICH KRAJÓW WIAŁY SWOBODNIE
WOKÓŁ MOJEGO DOMU. ALE NIE ZGADZAM SIĘ,
BY JAKAKOLWIEK ZDMUCHNĘŁA MNIE Z NÓG.

Na I Światowym Forum Dziedzictwa Młodych zorganizowanym przez UNESCO w Bergen, w Norwegii, w 1995 roku wystosowano petycję o następującej treści: „Dziedzictwo kulturowe i naturalne kształtuje środowisko, od którego człowiek zależy w sensie psychologicznym, religijnym, edukacyjnym i ekonomicznym. Ich całkowite albo nawet częściowe zniszczenie może zagrozić zachowaniu naszej tożsamości, przetrwaniu narodów i planety. Odpowiadamy za ich zachowanie dla przyszłych pokoleń”.

SZCZYPTA WIADOMOŚCI O ZABYTKU

CO TO JEST ZABYTEK?

Pytanie to zadawaliśmy wielu różnym ludziom, a oto co odpowiedzieli:

Zrób podobną burzę mózgów w swoim otoczeniu i dopisz inne skojarzenia.

A series of 20 horizontal dotted lines for writing.

Potocznie mówiąc, **ZABYTEK** to dzieło człowieka lub element związany z jego działalnością, będący pamiątką przeszłości. Wielu ludziom zabytki kojarzą się z czymś wiekowym, co liczy sobie przynajmniej sto lat. Tymczasem wiek nie przesądza o tym, czy dany obiekt może zostać oficjalnie uznany za zabytkowy. Niektórzy pytani o definicję zabytku odpowiadają, że to coś, co ma dużą wartość materialną, co także wcale nie musi być prawdą. W Polsce to, czym jest zabytek, określa ustawa, która podkreśla, że zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część bądź zespoły, świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek to coś ważnego dla jednostki bądź społeczności, co przypomina o historii rodziny, wspólnoty, miejsca. Często mówimy tak na drobiazgi, które nie wyróżniają się niczym szczególnym, mają jednak wartość emocjonalną i są np. pamiątką rodzinną.

OPRÓCZ PODZIAŁU ZABYTKÓW NA RUCHOME I NIERUCHOME MOŻEMY WYRÓŻNIĆ M.IN. ZABYTKI:

- **TECHNIKI**
  - **SAKRALNE**
  - **ARCHEOLOGICZNE**
  - **MILITARNE**
  - **ARCHITEKTURY**
  - **MUZEALIA**, czyli przedmioty objęte inwentarzem zabytków w muzeum
  - **ZABYTKOWE UKŁADY URBANISTYCZNE I RURALISTYCZNE**, czyli układy zabudowy miejskiej i wiejskiej.
- Ochroną może być objęta także **NAZWA GEOGRAFICZNA** lub **HISTORYCZNA** oraz **KRAJOBRAZ KULTUROWY**.

ZAGROŻENIA DLA DZIEDZICTWA

Dopisz swoje skojarzenia na tej tablicy.

• WANDALE	• DEWELOPERZY
• CZAS	• GUSTA I GUŚCIKI
• GLOBALIZACJA	• BRAK POMYSŁU NA ZARZĄDZANIE
• KATAKLIZMY	• SKOMPLIKOWANA SYTUACJA PRAWNA
• ZAPOMNIENIE	• ZŁE PLANOWANIE
• BRAK ZAINTERESOWANIA TRADYCJĄ ZE STRONY MŁODYCH	• CHĘĆ ZYSKU
• KONFLIKTY ZBROJNE	• POSZUKIWACZE SKARBÓW
• RÓŻNE SKRAJNE IDEOLOGIE	• .....
• NIEWIEDZA	• .....
• NIETRAFIŁE OBYWATELSTWO I KORZYSTANIE	• .....
• ŹLE PRZYGOTOWANI FACHOWCY	• .....
• MCDONALDYZACJA I DISNEYLANDYZACJA	• .....
• OBOJĘTNOŚĆ	• .....
• MANIPULOWANIE I WYKORZYSTYWANIE DO CELÓW JEDNOSTKI BĄDŹ GRUPY	• .....
• NIEZROZUMIENIE ZNACZENIA I NIEDOCENIENIE WARTOŚCI	• .....
• NAJAZD TURYSTÓW	• .....
• NISZCZENIE	• .....
• ZŁODZIEJE	• .....
• ŻĄDZA NOWOŚCI	• .....

JAK POR Z SELEREM, CZYLI KILKA POJĘĆ, KTÓRE CZASEM SIĘ MYLĄ

OCHRONA ZABYTKÓW I OPIEKA NAD NIMI

Między tymi dwoma podobnymi pojęciami istnieje pewna różnica.

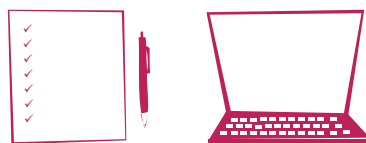
OCHRONA ZABYTKÓW sprawowana jest przez organy administracji publicznej i polega na zapewnieniu odpowiednich warunków do ich zachowania, utrzymania i zagospodarowania, czyli np. na wymyśleniu dobrego prawa w tym zakresie. To także zapobieganie grożącym im niebezpieczeństwom, np. kataklizmom i kradzieżom. Polega ona również na kontrolowaniu ich stanu oraz uwzględnieniu ich w planowaniu np. nowych dróg czy zabudowy.

Ustawa o zabytkach przewiduje następujące formy ochrony zabytków:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za Pomnik Historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy, o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, linii kolejowej, o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej i w zakresie lotniska użytku publicznego.

Pamiętaj, że przepisy prawa chronią wszystkie zabytki, nie tylko Pomniki Historii, parki kulturowe czy te wpisane do rejestru zabytków. Właściciele i posiadacze zabytków zobowiązani są do opieki nad nimi w sposób opisany w ustawie. Zabytki podlegają ochronie prawnej bez względu na swój stan zachowania, czyli zły stan zachowania obiektu nie przesądza o tym, że utracił on posiadane wartości zabytkowe.

OPIEKA NAD ZABYTKAMI, sprawowana przez właściciela lub posiadacza, ma wymiar bardziej indywidualny i możemy ją porównać do obowiązków i odpowiedzialności spoczywających na rodzicach opiekujących się dzieckiem. W praktyce chodzi o zapewnienie jak najlepszych warunków do naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenie przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych, zabezpieczenie i utrzymanie w jak najlepszym stanie zabytków i ich otoczenia, odpowiednie z nich korzystanie, popularyzowanie ich i upowszechnianie wiedzy o nich. Formą opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym w ogóle jest coś, co najbardziej nas w tej publikacji interesuje, czyli **EDUKACJA**.

REJESTR I EWIDENCJA ZABYTKÓW

REJESTR zabytków zawiera **SPIS** zabytków objętych ochroną prawną. To podstawowa forma ochrony zabytków. Do rejestru nie wprowadza się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Rejestr zabytków podzielony jest na trzy działy:

1. dla zabytków nieruchomych,
2. dla zabytków ruchomych,
3. dla zabytków archeologicznych.

EWIDENCJA ZABYTKÓW przekazuje informację o wszystkich zabytkach, których karty ewidencyjne zostały włączone do ewidencji. To zbiór kart, które są podstawowym źródłem wiedzy o zabytkach. Można do nich sięgnąć np. w wypadku uszkodzenia obiektu, aby wiedzieć, jak go odnowić, albo w przypadku kradzieży, aby policja wiedziała, czego szukać. Istnieje kilka rodzajów kart, tak jak różne są rodzaje zabytków (np. ruchome, nieruchome, archeologiczne, techniki itp.), ale wszystkie opierają się na podobnych wytycznych.

TRZY POZIOMY EWIDENCJI ZABYTKÓW

1. Krajową ewidencję zabytków, obejmującą zbiór kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków, prowadzi generalny konserwator zabytków, a w jego imieniu Narodowy Instytut Dziedzictwa*;
2. Wojewódzką ewidencję zabytków, obejmującą zbiór kart ewidencyjnych zabytków z terenu województwa, prowadzi wojewódzki konserwator zabytków;
3. Gminną ewidencję zabytków, obejmującą zbiór kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta). Do tej ewidencji włącza się karty adresowe zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru, karty innych zabytków nieruchomości położonych na terenie gminy, a znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz karty zabytków nieruchomości wyznaczonych przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

---

* Informacje dotyczące rejestru zabytków, wzory kart ewidencyjnych są dostępne na stronie: www.nid.pl.

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU RUCHOMEGO

1. NAZWA	2. MATERIAŁ, TECHNIKA		
9. STYL	10. CZAS POWSTANIA	11. AUTOR, SZKOŁA, WARSZTAT	12. WYMIARY <small>(WYS./SZER./GŁĘB./WAGA)</small>
13. LICZBA OBIEKTÓW			

14. FOTOGRAFIA

15. OPIS (ZNAKI, SYGNATURY, NAPISY)

3. MIEJSCEWOŚĆ

4. ADRES I MIEJSCE PRZECHOWYWANIA

5. PRZYNALEŻNOŚĆ ADMINISTRACYJNA

WOJEWÓDZTWO

POWIAT

GMINA

6. WŁAŚCICIEL I JEGO ADRES

7. FORMY OCHRONY

8. OPACOWANIE KARTY EWIDENCYJNEJ (AUTOR, DATA, PODPIS)

16. HISTORIA (W 19M. PRACE KONSERWATORSKIE – CZAS TRWANIA I WSKAZOWNY)

17. STAN ZACHOWANIA I NAJPIŃNIEJSZE POSTULATY KONSERWATORSKIE (DATA, MIEJSCA I NAZWISKA WYPEŁNIĄCYCH)

51

18. AKTA ARCHIWALNE, ŹRÓDŁA IKONOGRAFIICZNE

19. ADNOTACJE O INSPEKCJACH, INFORMACJE O ZMIANACH (DATA, MIEJSCA I NAZWISKA WYPEŁNIĄCYCH)

20. UWAGI

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

PO PIERWSZE NIE SZKODZIĆ

Brzmi znajomo, prawda? **PRIMUM NON NOCERE** to zasada, którą kierują się lekarze, ale nie tylko oni (kucharze także 😊). To również podstawowe przykazanie w konserwacji zabytków, a przydać się może również w odniesieniu do edukacji o dziedzictwie kulturowym. Ogólne normy postępowania konserwatorskiego po raz pierwszy zostały oficjalnie sformułowane w 1931 roku w dokumencie zwanym **KARTĄ ATENSKĄ**. Jej postanowienia rozwinęto po II wojnie światowej w 1964 roku w tzw. **KARCIE WENECKIEJ**, zredagowanej w trakcie posiedzenia Międzynarodowego Kongresu Architektów i Techników w Wenecji. Ogólne założenia i zasady Karty Weneckiej do dziś pozostają aktualne i uniwersalne, choć muszą być uzupełniane.

Podejście do ochrony zabytków zawarte w Karcie Weneckiej, uzupełnione o współczesny punkt widzenia, przejawia się w potrzebie zachowania obiektu jako świadectwa historii w jego pełnym wymiarze materialnym, jeśli jest to np. zabytek architektury, to również wraz z jego zabytkowym wyposażeniem, konstrukcją, techniką budowlaną, otoczeniem tworzącym krajobraz kulturowy, a także przekazem niematerialnym.

ZASADY POSTĘPOWANIA KONSERWATORSKIEGO

1. zasada *primum non nocere*,
2. zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymania się od działań niekoniecznych),
4. zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
5. zasada odwracalności metod i materiałów,
6. zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie wraz z pełną dokumentacją wyników badań oraz przebiegu kolejnych działań.

Co to oznacza w praktyce? To, że w postępowaniu konserwatorskim nie chodzi o to, by zabytek wyglądał „jak nowy” i „ładnie”. Na pierwszym miejscu stawia się **AUTENTYCZNOŚĆ**.

Zastanów się, jak zasady postępowania konserwatorskiego przekładają się na edukację o dziedzictwie kulturowym.

DZIEDZICTWO W „LODÓWCE”

Zanim zaczniemy coś gotować, dobrze jest przyjrzeć się zawartości lodówki lub spiżarni. Co my tam mamy? Dwie marchewki, pietruszka, kilka ziemniaków i koperek, a może trafią się dorodna dynia, intensywnie czerwone buraki lub słodkie bataty? Przystępując do edukowania o dziedzictwie kulturowym, dobrze zrobić coś podobnego: rozejrzeć się po okolicy i sprawdzić, jakimi zasobami dysponujemy. Na tej podstawie można zdecydować: co z takich składników przyrządzić? Zjeść w domu czy jechać do restauracji? Iść na zakupy czy wyczarować coś z tego, co jest pod ręką? Czy biesiadnikom danie na pewno przypadnie do gustu i czy naprawdę będzie ono treściwe?

Wypełnij ankietę znajdującą się na następnej stronie, a zobaczysz, jakimi zasobami dziedzictwa dysponujesz. Możesz także stworzyć listę siedmiu **CUDÓW TWOJEJ OKOLICY**, na wzór słynnej listy cudów starożytnego świata.

LISTA SIĘDMIU CUDÓW ŚWIATA STAROŻYTNIEGO

1. PIRAMIDA CHEOPSA
2. WISZĄCE OGRODY SEMIRAMIDY W BABILONIE
3. ŚWIĄTYNIA ARTEMIDY W EFEZIE
4. POSĄG ZEUSA W OLIMPII
5. MAUZOLEUM W HALIKARNASIE
6. KOŁOS RODYJSKI
7. LATARNIA MORSKA NA FAROS

ANKIETA

„MOJE DZIEDZICTWO”

1. Zabytki wpisane do rejestru

.....

.....

.....

.....

2. Pomniki Historii i miejsca uznane za światowe dziedzictwo

.....

.....

.....

.....

3. Inne obiekty, które w potocznym znaczeniu można określić jako zabytkowe (np. zbiory starych fotografii, sprzęty używane dawniej w gospodarstwie, obiekty ze starej szkoły)

.....

.....

.....

.....

4. Muzea, paramuzea, archiwa (państwowe, parafialne, inne) oraz izby pamięci działające w okolicy

.....

.....

.....

.....

5. Elementy krajobrazu kulturowego

.....

.....

.....

.....

6. Gdzie można poczuć „ducha miejsca”

.....

.....

.....

.....

7. Szlaki kulturowe i turystyczne w okolicy

.....

.....

.....

8. Wydarzenia historyczne związane z okolicą

.....

.....

.....

.....

9. Istotne wydarzenia zapisane w historii okolicy i życiu mieszkańców

.....

.....

.....

.....

10. Osoby zapisane w dziejach okolicy

.....

.....

.....

.....

11. Cmentarze

.....

.....

.....

.....

12. Tradycje, zwyczaje i obrzędy

---

13. Legendy

---

14. Umiejętności i rzemiosło

---

15. Język (przysłowia, gwara, legendy, wspomnienia, podania)

---

16. Ludowi artyści

.....

.....

.....

.....

17. Produkty tradycyjne z listy prowadzonej przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Regionalnego

.....

.....

.....

.....

18. Elementy z Krajowej listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego

.....

.....

.....

.....

19. Inne znaczące formy przeszłości, o których warto pamiętać

.....

.....

.....

.....

.....

LISTA 7 CUDÓW MOJEJ OKOLICY

A series of 21 horizontal dotted lines for writing.

Aby sprawdzić, jakie zabytki z twojej okolicy są wpisane do rejestru, możesz zajrzeć do zestawienia zabytków na stronie Narodowego Instytutu Dziedzictwa: www.nid.pl. Jeśli jesteś wzrokowcem, polecamy mapę Polski obejmującą wszystkie zabytki nieruchome i archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, Pomniki Historii oraz obiekty na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO: www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/.

Aby baza dziedzictwa była jak najbardziej kompletna, powinna zawierać znajdujące się w okolicy elementy ze wszystkich kategorii dziedzictwa. Dobrze poprosić o pomoc ekspertów, organizacje pozarządowe, lokalnych liderów, animatorów kultury, nauczycieli, znajomych i wszystkich, którzy mogą nam pomóc.

Zastanawiając się nad edukacją opierającą się na dziedzictwie, dobrze pomyśleć także, jak jest nam ono „serwowane”. Dziedzictwo jest dla nas dostępne na różne sposoby: spotykamy je w przestrzeni miejskiej i wiejskiej oraz w krajobrazie. Wystawiamy w muzeach, galeriach sztuki, izbach pamięci, skansenach. Mamy z nim kontakt w archiwum i bibliotece. Spotykamy je na szlakach turystycznych. Często obcujemy z nim za pośrednictwem kultury popularnej: w trakcie festiwali, jarmarków, koncertów, lektury książek i czasopism, w filmach. To przedmiot naukowych opracowań i artystycznych prób. Dobrze pamiętać także o osobach, które są „nośnikami” dziedzictwa: ludowych artystach, rzemieślnikach, gawędziarzach, seniorach, ale i kolekcjonerach, muzealnikach, edukatorach.

CZEGO SIĘ JAŚ NIE NAUCZY, TEGO JAN NIE BĘDZIE UMIAŁ

Prysłowia to ważna część naszego niematerialnego dziedzictwa kulturowego i jak wiadomo, kryje się w nich wielka mądrość. To zacytowane powyżej, krótko i konkretnie wyjaśnia, dlaczego o dziedzictwie trzeba edukować. Edukację można uznać za podstawową formę ochrony i opieki nad dziedzictwem, gdyż:

- sprzyja budowaniu postawy odpowiedzialności i wrażliwości na dobra kultury
- kształtuje postawę otwartości, tolerancji i poszanowania wobec innych kultur
- pomaga budować most między przeszłością a przyszłością
- przeciwdziała różnym zagrożeniom wobec dziedzictwa
- uświadamia wartość i korzyści płynące z dziedzictwa
- umożliwia spotkanie, dialog i wspólne działanie
- powoduje zanik agresji i uprzedzeń
- poszerza horyzonty i wszechstronnie rozwija
- pozwala zdobyć wiedzę i nowe kompetencje
- jest źródłem doświadczeń i przeżyć
- wzmacnia więzi
- buduje tożsamość
- pozwala dojrzeć jedność w różnorodności
- .....
- .....
- .....
- .....

Dopisz swoje skojarzenia.

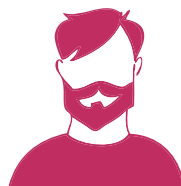

JEŚLI MAŁY JAŚ...

- pozna legendę o smoku wawelskim
  - będzie odwiedzał muzea
  - pozna historię zabytku
- dowie się, że nie należy dotykać malowideł albo złocień
  - zrozumie wartość krajobrazu kulturowego
- odkryje, że dziedzictwo Polski współtworzyli przedstawiciele różnych narodów, religii i grup etnicznych
  - pozna dziedzictwo swojej okolicy
  - doświadczy wartości dziedzictwa

... TO JAKO DOROSŁY JAN

opowie ją swoim dzieciom

uczestnictwo w kulturze będzie dla niego naturalne

będzie czuł się za niego odpowiedzialny

będzie o tym pamiętał i pilnował, by inni także o nie dbali

będzie go szanował, przystępując do budowy swojego domu

będzie wyrażał się o nich z szacunkiem i traktował ich dziedzictwo jak
swoje własne

z dumą będzie mówił o miejscu swojego pochodzenia

będzie chciał dzielić się tym z innymi

**MIEĆ I ZJEŚĆ CIASTKO:
OBUSTRONNE KORZYŚCI Z EDUKACJI**

Podkreślmy grubą kreską: korzyści z edukacji na rzecz dziedzictwa odnoszą wszystkie strony, zarówno dziedzictwo, jak i osoby w nią zaangażowane.

Przeanalizuj jeszcze raz informacje na stronach 63-65 i sprecyzuj, jakie korzyści osiągną z edukacji o dziedzictwie osoby w nią zaangażowane.

Według UNESCO postęp technologiczny oraz zwiększenie obiegu informacji między ludźmi wymaga zmiany w podejściu do edukacji. Niegdyś odbywała się ona przede wszystkim w szkołach, gdzie młodzież przyswajała sobie wiedzę przekazaną przez nauczyciela i zdobywała umiejętności potrzebne do znalezienia pracy. Dziś podkreśla się, że edukacja to aktywność i proces, który nie ma ściśle ustalonego początku i końca, odbywa się w sposób formalny – w szkołach i na uczelniach, oraz nieformalny – w domu, w pracy, w społeczności. W globalnej wiosce, w której mamy dostęp do nieskończonej liczby źródeł informacji, w której model telefonu dwa lata temu reklamowany jako supernowoczesny dziś jest już traktowany niemal jako przestarzały, musimy się uczyć i nauczać tak, by nadążać za stale zmieniającą się rzeczywistością.

UNESCO oraz Komisja Europejska promują edukację przez całe życie, zwaną też edukacją permanentną, ustawiczną bądź całożyciową. UNESCO opiera ją na 4 filarach, które mają zapewnić nieustanny rozwój człowieka:

1. uczyć się, **aby wiedzieć**, tzn. aby zdobyć narzędzia rozumienia,
2. uczyć się, **aby działać**, aby móc oddziaływać na swoje środowisko,
3. uczyć się, **aby żyć wspólnie**, aby uczestniczyć i współpracować z innymi na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej,
4. uczyć się, **aby być**, dążenie, które jest pokrewne trzem poprzednim*.

---

* *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, red. Jacques Delors, Warszawa 1998.

Organy Unii Europejskiej wymieniają 8 kompetencji ważnych w procesie uczenia się przez całe życie:

1. porozumiewanie się w języku ojczystym,
2. porozumiewanie się w językach obcych,
3. kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
4. kompetencje informatyczne,
5. umiejętność uczenia się,
6. kompetencje społeczne i obywatelskie,
7. inicjatywność i przedsiębiorczość,
8. świadomość i ekspresja kulturalna.

STRAGAN Z KOMPETENCJAMI

Edukacja oparta na dziedzictwie kulturowym to znakomity sposób, by rozwijać wszystkie kompetencje kluczowe, chociaż może niektórym wydaje się niemożliwe, aby dotyczyło to tych związanych z matematyką, nauką, techniką, informatyką czy przedsiębiorczością. Podajemy kilka przykładów, aby pokazać, że nic bardziej mylnego.

KOMPETENCJA	AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA W OPARCIU O DZIEDZICTWO
<p>1. porozumiewanie się w języku ojczystym</p>	<p>Czytanie literatury; oglądanie sztuk teatralnych; odczytywanie inskrypcji; opisywanie zabytku; poznawanie nowych pojęć z zakresu architektury czy sztuk plastycznych i muzycznych; porównywanie wydarzeń, strojów regionalnych, budowli; poznawanie pieśni, przysłów, gwary, powiedzeń; opowiadanie legend, historii zamku lub miejscowości; słuchanie wspomnień; relacjonowanie i ustalanie faktów; czytanie informacji o zabytku; opracowanie tekstów literackich dotyczących dziedzictwa.</p>
<p>2. porozumiewanie się w językach obcych</p>	<p>Wszystkie powyższe, a ponadto: poznawanie kultury obszaru, gdzie ludzie porozumiewają się językiem, którego się uczymy, jako sposób wzbogacania słownictwa (np. czytamy o tradycjach świątecznych w Hiszpanii albo Wielkiej Brytanii); poznawanie zabytków danego kraju jako sposób utrwalenia słówek, poznania zwrotów; podróżowanie do miejsc będących dobrami kultury jako okazja do ćwiczenia języka, porozumiewania się.</p>
<p>3. kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne</p>	<p>Zdobywanie wiedzy o historii techniki, wynalazków i odkryć jako sposób poznawania zjawisk, natury, sposobu działania rzeczy i spożytkowania tej wiedzy na własny użytek; zwiedzanie zabytków techniki i poznawanie zasad ich działania; oglądanie używanych dawniej przyrządów i narzędzi; wykonywanie projektów w oparciu o zabytkowe konstrukcje; poznawanie brył i dokonywanie obliczeń w przestrzeni zabytkowej budowli lub przestrzeni miejskiej; poznawanie pojęcia skali, proporcji, zasady złotego podziału w trakcie oglądania obrazów; wykonywanie doświadczeń chemicznych i fizycznych w zaaranżowanej przestrzeni dawnego laboratorium; poznawanie życiorysu odkrywców, wynalazców z przeszłości jako inspiracja do działania; poznawanie właściwości różnych materiałów używanych do wznoszenia budowli i innych konstrukcji oraz tworzenia sztuki; wykonywanie modeli budowli lub ich części.</p>

KOMPETENCJA

AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA W OPARCIU O DZIEDZICTWO

4.
kompetencje
informatyczne

Tworzenie prezentacji multimedialnych, stron internetowych, gier, programów, lapbooków, internetowych quizów itp. poświęconych dziedzictwu; digitalizacja starych zdjęć bądź pocztówek; stworzenie wirtualnego muzeum albo archiwum społecznego; przeglądanie stron i zasobów internetowych poświęconych dziedzictwu; wykorzystanie programów graficznych do opracowania ulotki bądź przewodnika albo kart do gry miejskiej.

5.
umiejętność
uczenia się

Wszystkie powyższe, a ponadto: poszukiwanie informacji o dziedzictwie za pomocą różnych mediów; porównywanie, analizowanie, wyciąganie wniosków na podstawie różnych źródeł dotyczących dziedzictwa, np. książek, fotografii, eksponatów, dokumentów; nabywanie, przetwarzanie i przyswajanie nowej wiedzy o dziedzictwie i umiejętności z nim związanych, np. dawnego rzemiosła, haftu, malowania na szkle, a także poszukiwanie i korzystanie ze wskazówek, np. poprzez udział w grze miejskiej.

6.
kompetencje
społeczne
i obywatelskie

Badanie, poznawanie, analizowanie zabytków związanych z różnymi grupami religijnymi, etnicznymi, narodowymi, państwami i miejscowościami; angażowanie się na rzecz wspólnej przestrzeni, np. organizowanie spacerów po zabytkowej części miasta, porządkowanie starych nagrobków na cmentarzu; granie w gry dotyczące historii; udział w warsztatach muzealnych; nagrywanie wspomnień starszych ludzi; kultywowanie tradycji i zwyczajów; udział w obozie wolontariackim i pomoc w odnowieniu murów miejskich; uczestniczenie w festiwalu muzyki dawnej; czytanie dzieciom bajek i legend; organizacja izby regionalnej.

KOMPETENCJA**AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA W OPARCIU O DZIEDZICTWO**

7.
inicjatywność
i
przedsiębiorczość

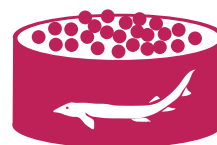
Organizacja zbiórki pieniędzy na odnowienie starego spichlerza i urządzenie w nim centrum kultury; oglądanie zabytków będących pamiątką po złotym okresie w historii miasta, związanych z handlem, wydobywaniem surowców lub produkcją towarów; odgrywanie ról w szkolnym przedstawieniu; zwiedzanie zamków ufundowanych przez Kazimierza Wielkiego, który zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną; obejrzenie wystawy fotograficznej związanej z historią Centralnego Okręgu Przemysłowego; wizyta w Muzeum Miasta Gdyni i w kopalniach w Bochni i Wieliczce; obejrzenie filmu „Ziemia obiecana” w reżyserii Andrzeja Wajdy; na lekcji plastyki tworzenie projektów koszulek turystycznych z użyciem motywów odnoszących się do kultury ludowej; przygotowanie do roli miejscowego przewodnika; poznawanie sylwetek wielkich władców i wodzów.

8.
świadomość
i ekspresja
kulturalna

Wszystkie powyższe, a ponadto: udział w plenerach artystycznych prowadzonych w nawiązaniu do konkretnych dzieł sztuki czy w otoczeniu zabytków; udział w konkursie o twórczości Stanisława Wyspiańskiego; zwiedzanie zabytków i poznawanie nowych kultur w czasie podróży; próbowanie różnych kuchni; pisanie relacji ze spektaklu teatralnego; przygotowanie jasełek; wykonanie wieńca dożynkowego i szopki krakowskiej.

NIE TYLKO CHLEB I WODA

Gdy myślimy o edukacji opartej na dziedzictwie w kontekście szkoły, do głowy od razu przychodzą nam lekcje historii, klasowa wycieczka czy wizyta w muzeum. Pamiętajmy jednak, że istnieje dużo różnych możliwości:

- ✓ Dziedzictwo może być fantastyczną scenerią do prowadzenia różnych zajęć (np. nauczyciel omawia literaturę okresu baroku we wnętrzu kościoła z tego czasu; dzieci uczą się o średniowieczu w cieniu XIV-wiecznych murów miejskich; uczniowie rozmawiają o różnych religiach i kulturach w zachowanej synagodze lub pośród starych nagrobków na cmentarzu).
- ✓ Dziedzictwo może być wykorzystane na zajęciach w praktyczny sposób (np. uczniowie inspirowani się detalem budynku, by stworzyć swoje zakładki do książek; uczniowie poznają matematykę w przestrzeni zażytkowego budynku; uczniowie tworzą projekt kampanii promocyjnej lokalnego muzeum lub komiks na temat losów wybranego zabytku).
- ✓ Dziedzictwo może być źródłem dobrej zabawy, inspiracji i snucia fantazji (np. uczniowie przygotowują regionalne puzzle dla młodszych kolegów, tworzą książki z miejscowymi legendami; biorą udział w grze miejskiej opartej na dziedzictwie; wcielają się w detektywów i poszukują określonych wizerunków lub przedmiotów w przestrzeni zabytku; przygotowują sztukę teatralną opartą na miejscowej historii; wymyślają kryminał, którego akcja rozgrywa się w miejscowym zabytku).
- ✓ Dziedzictwo to także drobiazgi, zjawiska nieoczywiste, miejsca, które codziennie mijamy, opowieści ludzi, których znamy. To nie tylko tzw. kanon kultury narodowej!

- ✓ Dziedzictwo jest dostępne! To nie jest przywilej dużych miast, takich jak Warszawa, Kraków, Gdańsk, Wrocław czy Poznań, pełnych zabytków, muzeów, placówek kultury. W każdej okolicy da się znaleźć zabytki, lokalne muzeum, izbę regionalną, warsztat twórcy, rzemiosło, tradycje kulinarne, które z powodzeniem można wykorzystać jako miejsce, motyw, pretekst do przeprowadzenia ciekawych zajęć.
- ✓ Dziedzictwo jest elementem życia każdego z nas. Czasem słyszymy od dzieci: „Nie, to mnie nie obchodzi. To jest nudne, nie moja sprawa. Mam lepsze rzeczy do roboty. Po co komu ten starość?”. Nie kwitujmy takich wypowiedzi wzruszeniem ramion i machnięciem ręki. Pomóżmy młodemu nawiązać osobistą relację z dziedzictwem, wzbudzić w nich poczucie dumy z tego, co odziedziczyli po przodkach, i odpowiedzialność za to, co mają przekazać przyszłym pokoleniom.

Przywykliśmy myśleć, że edukacja to coś skierowanego do dzieci. Tymczasem zgodnie z opisanymi powyżej trendami jej odbiorcami są także dorośli. Edukację w oparciu o dziedzictwo kulturowe można z powodzeniem prowadzić dla wszystkich grup wiekowych: małych dzieci i ich rodziców, uczniów szkół wszystkich typów, studentów, dorosłych w wieku 30+ oraz seniorów. Oczywiście wykorzystamy w tym celu różne metody, środki i narzędzia, za pomocą których prześlemy to, na czym nam zależy. Warto pamiętać, że edukacja w oparciu o dziedzictwo powinna być dostępna dla osób z różnych środowisk i grup społecznych, w tym także dla niepełnosprawnych.

GOTOWANIE CZAS ZACZAĆ

A od czego zacząć edukację w oparciu o dziedzictwo kulturowe?

Wszystko zależy: gdzie pracujemy, czym się zajmujemy, jakie mamy przygotowanie? Czy chcemy edukować o dziedzictwie światowym, europejskim, polskim czy lokalnym? Jakie cele nam przyświecają i jakie rezultaty chcemy osiągnąć? Czy działamy sami czy w grupie? Czy mamy wsparcie instytucji i dysponujemy odpowiednim zapleczem i środkami finansowymi, a może dopiero musimy je zdobyć? Jakie narzędzia i metody chcemy wykorzystać? Czy chcemy edukować, informując, czy poprzez aktywne włączenie uczestników w działania? Co musimy przygotować? Gdzie wszystko się odbędzie?

Podobnych pytań jest jeszcze wiele.

Przystępując do pracy nad projektem edukacyjnym, dobrze wypełnić proponowaną wcześniej ankietę **MOJE DZIEDZICTWO***. Pomoże nam to ocenić lokalne zasoby i kontekst.

---

* s. 56.

ABY SZŁO JAK PO MAŚLE

W teorii prowadzenie edukacji opartej na dziedzictwie wygląda bardzo prosto i w zasadzie sprowadza się do odpowiedzi na pytania:

CO?

(Co chcemy zrobić? Jakich zasobów dziedzictwa to będzie dotyczyło?)

DLA KOGO?

(Kto będzie odbiorcą?)

DLACZEGO? PO CO?

(Cele i rezultaty naszego działania)

JAK?

(Za pomocą jakich narzędzi, metod, etapów itd.)

Z KIM?

(Kto to będzie robił? Kto pomagał?

Czy przewidujemy udział wolontariuszy?)

GDZIE?

(Miejsce lub miejsca, gdzie wszystko będzie się odbywać)

ZA CO?

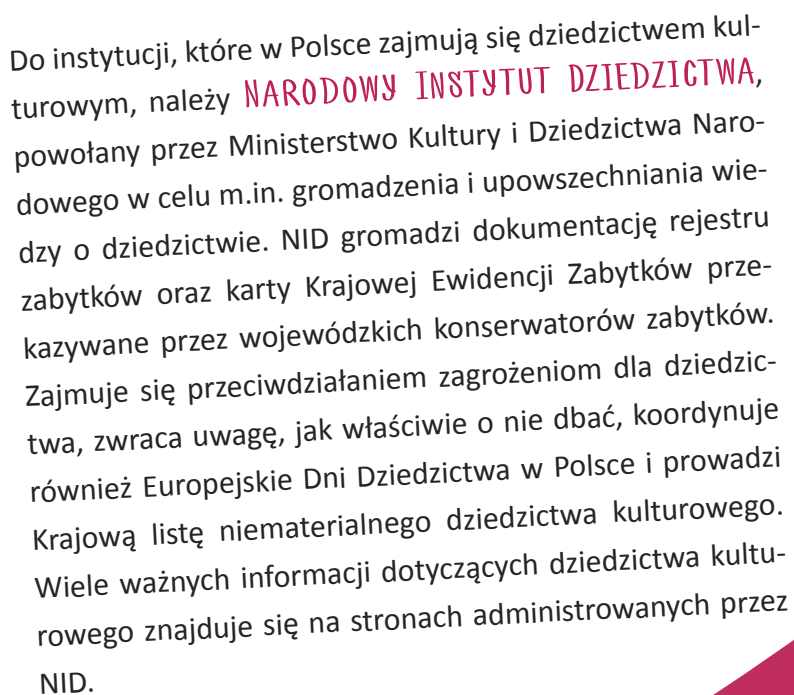
(Czy projekt wymaga nakładów finansowych?

Skąd zorganizować pieniądze? Ile ich potrzeba?)

KIEDY?

(Terminy i czas trwania naszych działań)

W praktyce warto mieć zanotowanych kilka rzeczy:

Do instytucji, które w Polsce zajmują się dziedzictwem kulturowym, należy **NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA**, powołany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w celu m.in. gromadzenia i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie. NID gromadzi dokumentację rejestru zabytków oraz karty Krajowej Ewidencji Zabytków przekazywane przez wojewódzkich konserwatorów zabytków. Zajmuje się przeciwdziałaniem zagrożeniom dla dziedzictwa, zwraca uwagę, jak właściwie o nie dbać, koordynuje również Europejskie Dni Dziedzictwa w Polsce i prowadzi Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wiele ważnych informacji dotyczących dziedzictwa kulturowego znajduje się na stronach administrowanych przez NID.

NOTATKI

- ✓ www.nid.pl – oficjalna strona Narodowego Instytutu Dziedzictwa
- ✓ <http://edd.nid.pl> – portal poświęcony Europejskim Dniom Dziedzictwa
- ✓ <http://niematerialne.nid.pl> – portal poświęcony niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu
- ✓ www.zabytek.pl – portal umożliwiający dostęp do opisów, cyfrowych wizerunków (zdjęć, filmów i modeli 3D) wybranych zabytków oraz informacji o ich lokalizacji
- ✓ www.mapy.zabytek.gov.pl – portal umożliwiający analizowanie danych przestrzennych zabytków nieruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru
- ✓ www.cumulus.zabytek.gov.pl – portal umożliwiający przeglądanie chmur punktów pochodzących ze skaningu laserowego
- ✓ www.park-muzakowski.pl – portal poświęcony Parkowi Mużakowskiemu – miejscu światowego dziedzictwa UNESCO

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

WYKAZ OSÓB, INSTYTUCJI I URZĘDÓW, z którymi warto podjąć współpracę w kwestii tworzenia wykazu lokalnego dziedzictwa:

- ✓ wojewódzki konserwator zabytków właściwy terytorialnie dla obszaru gminy (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, krajobraz kulturowy),
- ✓ samorządowy konserwator zabytków, o ile działa na terenie gminy lub powiatu (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, krajobraz kulturowy),
- ✓ diecezjalny konserwator zabytków (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, muzealia),
- ✓ Narodowy Instytut Dziedzictwa (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, zasób archiwalny, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne),
- ✓ Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,
- ✓ Stowarzyszenie Historyków Sztuki,

- ✓ specjaliści z zakresu dziedzictwa kulturowego (np.: zabytki nieruchome – historycy, historycy sztuki, historycy architektury, archeolodzy, regionaliści; zabytki ruchome – historycy, historycy sztuki, archeolodzy, regionaliści; muzea i muzealia – muzealnicy; zasób archiwalny i księgozbiory – archiwiści, historycy, regionaliści; krajobraz kulturowy – architekci krajobrazu, urbaniści, historycy architektury; dziedzictwo niematerialne – etnografowie, regionaliści, antropolodzy, socjologowie kultury, etnolingwiści, etnomuzykolodzy),

- ✓ uczelnie wyższe (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, muzealia, zasób archiwalny i księgozbiór, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne),
- ✓ muzea i paramuzea (zabytki ruchome, muzealia, zasób archiwalny i księgozbiór, dziedzictwo niematerialne);
- ✓ biblioteki (zasób archiwalny i księgozbiór),
- ✓ archiwa (zasób archiwalny, zabytki nieruchome, zabytki ruchome, dziedzictwo niematerialne),
- ✓ instytucje kultury działające na obszarze gminy (dziedzictwo niematerialne),

- ✓ władze kościelne i przedstawiciele związków wyznaniowych (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, muzealia, zasób archiwalny i księgozbiór, dziedzictwo niematerialne),
- ✓ organizacje pozarządowe działające w zakresie dziedzictwa kulturowego na terenie gminy (zabytki nieruchome, zabytki ruchome, muzealia, zasób archiwalny i księgozbiór, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne),
- ✓ regionalne organizacje turystyczne (zabytki nieruchome, muzealia, krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne)*.

* *Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach*, red. A. Chabiera, A. Kozioł, B. Skaldawski, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2016.

- ✓ Wsparcia merytoryczne mogą udzielić nam m.in. różne stowarzyszenia, fundacje, towarzystwa itd.
- ✓ Środki finansowe można zorganizować, przygotowując projekt do programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, np. „Edukacja kulturalna”, „Edukacja artystyczna”, „Kultura ludowa i tradycyjna”, „Kultura dostępna”, „Ochrona zabytków”, „Ochrona zabytków archeologicznych”. NID prowadzi program „Wolontariat dla dziedzictwa”, którego celem jest ułatwianie i generowanie społecznego zaangażowania w poznawanie własnego dziedzictwa kulturowego oraz w system opieki nad zabytkami, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, samorządami, służbami konserwatorskimi, wolontariuszami i społecznościami lokalnymi.
- ✓ Działania z zakresu edukacji o dziedzictwie można prowadzić także w ramach stypendium MKiDN.
- ✓ O wsparcie finansowe na działania można starać się w urzędach wojewódzkich lub innych lokalnych instytucjach, a także od sponsorów czy fundacji działających przy dużych przedsiębiorstwach jak Fundacja Orange, Fundacja BOŚ Banku, Fundacja Warty itp.
- ✓ Ciekawe i pożyteczne informacje można znaleźć na stronach:

www.zabytek.pl

www.nid.pl

www.zabytkomaniak.pl

- ✓ Dobrze wiedzieć o tym, że jedną z form społecznego zaangażowania w ochronę zabytków jest możliwość ustanowienia **SPOŁECZNEGO OPIEKUNA ZABYTKÓW**. Społecznym opiekunem zabytków może być osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie była karana za przestępstwa popełnione umyślnie oraz posiada udokumentowaną wiedzę w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Społecznego opiekuna zabytków ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków. Rolą opiekunów jest wspomaganie działalności organów ochrony zabytków, współpracują również ze starostą. Ich zadaniem jest informowanie służb o nagłych wydarzeniach, stanie zachowania zabytku, np. w miejscowościach oddalonych od urzędów, nieprawidłowościach, ale również edukacja i propagowanie idei ważnych dla ochrony zabytków.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

CZĘŚĆ II

EDUKACYJNE MENU

Przyprawą potrawy jest głód.

Cycon

NA PRZYSTAWKĘ O FORMACH W EDUKACJI

Edukacja, także ta w obrębie dziedzictwa kulturowego, może odbywać się na drodze formalnej, czyli poprzez udział w zorganizowanym systemie kształcenia: na lekcjach szkolnych, kursach, uczelniach itd. Wyróżnikiem edukacji formalnej jest to, że kończy się ona uzyskaniem rodzaju zaświadczenia, np. certyfikatu, dyplomu, świadectwa. Duże znaczenie, jeśli chodzi o dziedzictwo kulturowe, ma edukacja pozaformalna (pozaszkolna), zorganizowana instytucjonalnie, ale nie kończąca się zdobyciem dyplomu. Opiera się ona na praktyce i aktywności ucznia, który uczestniczy w zajęciach dobrowolnie, kierując się chęcią samorozwoju i biorąc odpowiedzialność za swój proces uczenia się. Jej przykładem są m.in. wszelkiego rodzaju warsztaty i szkolenia. W procesie nauki przez całe życie istotna jest edukacja nieformalna, czyli nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, a także kształtowanie postaw w toku różnorodnych aktywności poza zorganizowanymi formami kształcenia się. To w zasadzie proces odbywający się w ciągu całego życia, bazujący na codziennym doświadczeniu oraz wychowawczym wpływie środowiska (np. rodzina, sąsiedzi, rówieśnicy, praca, rozrywka, mass media).

KUCHNIA OTWARTA NA GOŚCI, CZYLI O PARTYCYPACJI

Według obecnych tendencji projektowania wnętrz współczesna kuchnia często jest pomieszczeniem otwartym na salon. Otwarte przestrzenie sprzyjają integracji podczas wykonywania codziennych czynności – wspólnego gotowania czy rozmowy z przyjaciółmi. Goście nie są oddzieleni od gospodarzy ścianą, w każdej chwili mogą włączyć się w działanie, nie siedzą sztywno przy stole, oczekując, aż pojawi się na nim gotowe danie. Podobne trendy można zaobserwować w obszarze kultury oraz dziedzictwa, gdzie od kilku lat mówi się o partycypacji. W kontekście, który nas interesuje, znaczenie ma zwłaszcza model partycypacyjnego muzeum* oraz partycypacji społecznej w gospodarowaniu dziedzictwem.

PARTYCYPACJA polega na zaangażowaniu publiczności/społeczności w działania instytucji np. kultury czy władzy na poziomie tworzenia założeń i wyznaczania celów oraz przebiegu i realizacji projektów. Co poprzedziło powstanie modelu instytucji partycypacyjnej?

– zmiany w postrzeganiu muzeum, które ze „strażnika kolekcji” stało się instytucją, która ma służyć społeczeństwu i jego rozwojowi, dzieląc się wiedzą za pomocą wystaw, lekcji czy wydawnictw,

– nowe podejście do nauczania, które przestało być traktowane tylko jako przekazywanie informacji, ale także jako kształtowanie postaw, zachowań i rozwinięcie umiejętności,

---

* Koncepcja muzeum partycypacyjnego została opisana przez Ninę Simon w książce *The Participatory Museum*, wydanej w 2010 roku.

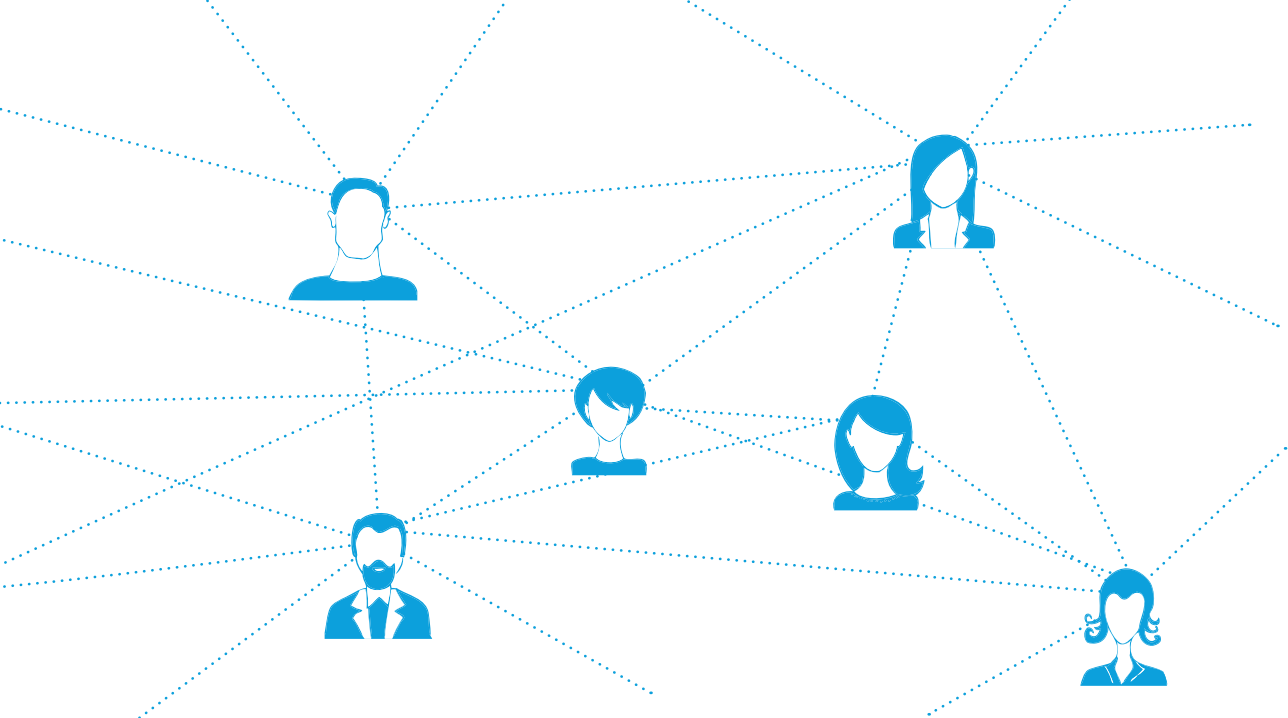

- konieczność zmiany wizerunku, aby przyciągnąć nową publiczność,
- zróżnicowanie źródeł finansowania,
- rozwój przemysłu czasu wolnego, w tym „przemysłu doświadczenia” (jak np. park Disneyland),
- rozwój nowych technologii, które umożliwiły nieograniczony dostęp do różnorodnych treści oraz zarządzanie nimi.

W świecie Wikipedii, YouTube’a i polubień na Facebooku mechanizm, w którym grono specjalistów prezentuje opracowany przez siebie temat w murach szacownej instytucji, a publiczność pełni jedynie rolę biernego odbiorcy, „pustego naczynia”, które należy wypełnić wiedzą, przestał się sprawdzać. W obliczu nowych potrzeb instytucje kultury, w tym także te prezentujące dziedzictwo kulturowe, musiały na nowo określić swą rolę i stały się bardziej zorientowane na wymianę wiedzy i doświadczeń z użytkownikami. Instytucja partycypacyjna to miejsce, w którym goście aktywnie uczestniczą, współtworzą, kształtują i przetwarzają treści, wchodzi w interakcję i dialog między sobą i wokół prezentowanych treści. Co istotne, goście mogą także decydować o tym, co ma dla nich wartość jako dziedzictwo, a więc i je tworzyć.

Zaangażowanie jednostek, mobilizacja i samoorganizacja społeczna ma kolosalne znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad nim. Dzięki partycypacji społecznej można zrobić coś, by zachować zabytek, przywrócić mu blask, znaleźć nową, właściwą funkcję, zdecydować o tym, jak nim efektywnie zarządzać.

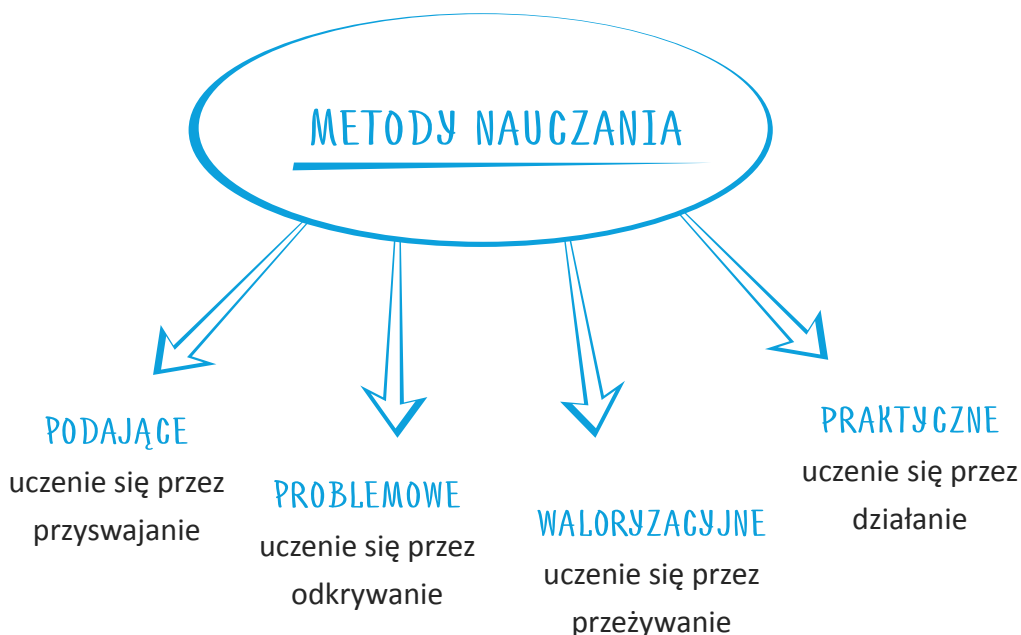

Proces partycypacji na wiele sposobów wiąże się z edukacją:

- Różne metody i narzędzia edukacyjne wymagają różnego stopnia zaangażowania, a więc partycypacji uczestników, która może być bierna, umiarkowana albo aktywna.
- Edukowanie o dziedzictwie może być etapem partycypacji społecznej i służyć rozwiązaniu jakiegoś problemu.
- Edukacja w oparciu o dziedzictwo może służyć kształtowaniu modelu instytucji partycypacyjnej, np. dzięki zaangażowaniu jako edukatorów osób „z zewnątrz”, które podzielą się swoją wiedzą i umiejętnościami dotyczącymi danego tematu z resztą publiczności.
- Umożliwienie uczestnictwa szerokiemu gronu osób może być formą edukacji o lokalnym dziedzictwie i opieki nad nim np. dzięki zaproszeniu mieszkańców do współtworzenia wystawy poprzez zbiórkę pamiątek związanych z danym miejscem.
- Partycypacja może się przyczynić do rozwoju zasobów informacji/wiedzy na temat dziedzictwa np. dzięki społecznej akcji digitalizacji zabytków.

SMAŻYĆ, GRILLOWAĆ CZY DUSIĆ, CZYLI O METODACH W NAUCZANIU

Mówiąc prosto, metoda nauczania to sposób, w jaki nauczyciel/prowadzący zajęcia pracuje z uczniami/uczestnikami po to, by osiągnąć zamierzony cel. Nauczyciele i pedagodzy doskonale wiedzą, że istnieje wiele różnych schematów klasyfikacji metod nauczania w szkole. Zdecydowaliśmy się przytoczyć tutaj jeden z nich, opracowany przez Wincentego Okonia*, ze względu na to, że wydał się najbardziej czytelny, przydatny i porządkujący, jeśli chodzi o obszar edukacji o dziedzictwie kulturowym. Po prostu dobrze wiedzieć, że takie modele funkcjonują, i wziąć je pod uwagę w swojej pracy (np. przy opracowaniu oferty ekomuzeum, cyklu lekcji muzealnych, warsztatów).

* Wincenty Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.

METODY NAUCZANIA

PODAJĄCE (uczenie się przez przyswajanie)

- ✓ wykład w muzeum
- ✓ zapoznanie się z przewodnikiem po danym miejscu

PROBLEMOWE (uczenie się przez odkrywanie)

- ✓ warsztat w zabytku
- ✓ tworzenie makiety średniowiecznego zamku
- ✓ wizyta w wiosce tematycznej połączona z odgrywaniem ról i wykonywaniem zadań

WALORYZACYJNE (uczenie się przez przeżywanie)

- ✓ gra miejska
- ✓ quest
- ✓ podróż szlakiem turystycznym bądź trasą kulturową
- ✓ udział w jarmarku tradycyjnego rzemiosła

PRAKTYCZNE (uczenie się przez działanie)

- ✓ tworzenie lokalnego archiwum historii
- ✓ akcja porządkowania otoczenia zabytków
- ✓ pokaz i nauka tańców ludowych

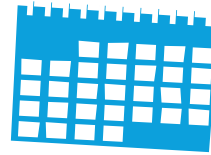
SZWEDZKI STÓŁ W EDUKACJI O DZIEDZICTWIE

Na potrzeby tej publikacji dokonano przeglądu różnych metod stosowanych w dziedzinie edukacji o dziedzictwie i aby je przybliżyć, stworzono prosty model, który grupuje je, jeśli chodzi o podobny charakter i formę działania. Pozwoliło to uwydatnić najważniejszy rys każdego z narzędzi, co wydało się sprawą pierwszorzędą.

W schemacie zastosowano podział na metody o charakterze wydarzeniowym, zajęciowym, mające postać publikacji, w tym multimedialnych, internetowych i materiałów edukacyjnych oraz działania w przestrzeni.

Nazwy grup mają znaczenie jedynie porządkujące. Równie dobrze za wydarzenie można byłoby uznać grę miejską, ważniejsze jednak było dla nas to, co jest sednem tego narzędzia, a więc działanie w pewnej określonej przestrzeni.

Model odwołuje się do konceptu stołu szwedzkiego, zastawionego różnymi potrawami i napojami, które każdy może nałożyć na talerz, kierując się osobistymi preferencjami i apetytem. Rozwiązanie to wskazuje na otwartość, możliwość mieszania i dobierania narzędzi według gustu. I tak przykłady określone jako zajęciowe mogą być dopełnione metodami o formie publikacji albo stanowić uzupełnienie narzędzi o charakterze działania w przestrzeni. Chodziło nam o stworzenie modelu, który pozwalałby „na gorąco” zorientować się, czym w edukacji o dziedzictwie można się w ogóle posługiwać.

AKCJA → REAKCJA, CZYLI WYDARZENIE

Warto pamiętać, że edukacja polega nie tylko na przygotowaniu oferty zajęć bądź udziale w nich. Edukowanie, a więc także upowszechnianie wiedzy oraz kształtowanie określonych postaw i wrażliwości na dziedzictwo kulturowe może się odbywać także poprzez organizację:

- AKCJI, PROGRAMÓW I KAMPANII SPOŁECZNYCH (NP. KAMPANIA SPOŁECZNA NID „CHRONIĄC ZABYTKI — WYBIERASZ PRZYSZŁOŚĆ”).
- KONKURSÓW (NP. KONKURS GENERALNEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW NA NAJLEPSZY PROJEKT EDUKACYJNY O DZIEDZICTWIE, KONKURS FILMOWY O DZIEDZICTWIE „ZABYTKOMANIA” ORGANIZOWANE PRZEZ NID).
- IMPREZ LOKALNYCH: FESTYNÓW, JARMARKÓW, FESTIWALI, KONCERTÓW, SPEKTAKLI, HAPPENINGÓW, REKONSTRUKCJI HISTORYCZNYCH, TARGÓW, RAJDÓW, ZŁOTÓW, ŚWIĄT LOKALNYCH; KONFERENCJI, WYSTAW (NP. KOORDYNOWANE PRZEZ NID EUROPEJSKIE DNI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO, ORGANIZOWANE PRZEZ MIĘDZYNARODOWE CENTRUM KULTURY W KRAKOWIE FORUM DZIEDZICTWA EUROPY ŚRODKOWEJ W KRAKOWIE).

Przy organizacji imprez lokalnych warto zadbać o:

- ✓ dobre wykorzystanie infrastruktury i organizację atrakcji w różnych miejscach,
- ✓ zapewnienie oprawy artystycznej z wykorzystaniem potencjału lokalnych twórców i artystów,
- ✓ zadbanie o jakość i spójność kulturową (nie może być przypadkowej muzyki, dekoracji, występów),
- ✓ stworzenie możliwości zakupu lokalnych wyrobów i posmakowania potraw lokalnej kuchni,
- ✓ stworzenie dla uczestników propozycji aktywnego spędzenia czasu (warsztaty rzemieślnicze, gry terenowe, quizy, konkursy),
- ✓ zapewnienie materiałów promocyjnych, informujących o walorach lokalnego dziedzictwa i ofercie okolicy, promocję wydarzenia w mediach lokalnych (gazety, radio), podanie informacji na stronie internetowej władz lokalnych oraz instytucji i partnerów wydarzenia.

NOTATKI

.....

.....

.....

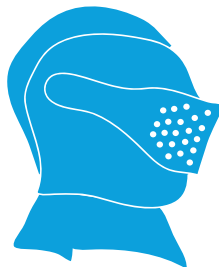
.....

.....

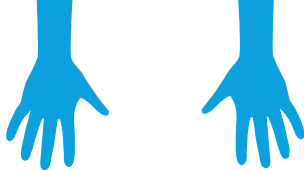
Uatrakcyjnieniem różnych imprez lokalnych mogą się stać rekonstrukcje historyczne. Są to działania, podczas których uczestnicy odtwarzają w strojach i za pomocą artefaktów (wytworzonych współcześnie lub oryginalnych) konkretne wydarzenia z przeszłości (najczęściej bitwy i turnieje) lub różne aspekty życia w wybranym okresie historycznym. Zwykle rekonstruuje się zdarzenia w miejscu, w którym do nich doszło (przypadek bitwy pod Grunwaldem), ale nie jest to regułą (przykładem rekonstrukcja bitwy pod Chocimiem w Nowym Wiśniczu ze względu na udział w tym historycznym wydarzeniu Stanisława Lubomirskiego, z którym związane są najważniejsze zabytki małopolskiej miejscowości). Grupy rekonstruktorów odtwarzają nie tylko wydarzenia, ale i sposób życia z danej epoki, np. funkcjonowanie warsztatu rzemieślniczego czy turniej rycerski. Podczas inscenizacji odbywają się niekiedy dodatkowe zajęcia dla uczestników, np. warsztaty dawnych tańców itp.

UWAGA! Ważne, aby inscenizacja była związana z postacią, historią czy tradycją danego regionu. Istnieje duże niebezpieczeństwo, że rekonstrukcja stanie się dla widzów tylko spektaklem, formą rozrywki i tak naprawdę wyniosą z niej niewiele. Chcąc przekazać edukacyjne treści, należy zadbać, by na pewno miały one możliwość dotarcia do widzów. Ryzyko, że element ludyczny zupełnie przesłoni cele edukacyjne, wiąże się również z organizacją innych imprez, które w założeniu mają dotyczyć dziedzictwa.

WŁASNYMI RĘKOMA, CZYLI ZAJĘCIA

Z metod tych korzysta edukacja formalna i pozaformalna.

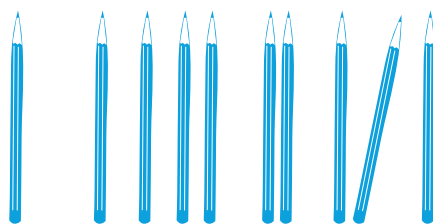
Chodzi o:

- LEKCJE MUZEALNE
- WARSZTATY
- OPROWADZANIA TEMATYCZNE
- WYKŁADY, PRELEKCJE, SPOTKANIA, SEMINARIA (NP. W RAMACH AKADEMII DZIEDZICTWA PROWADZONEJ PRZEZ MIĘDZYNARODOWE CENTRUM KULTURY W KRAKOWIE)
- OBOZY WOLONTARIACKIE (NP. W RAMACH PROGRAMU NID „WOLONTARIAT DLA DZIEDZICTWA”)
- KURSY, SZKOLENIA (NP. Z ZARZĄDZANIA DZIEDZICTWEM LOKALNYM ORGANIZOWANE PRZEZ NID)

Ważne miejsce w tym obszarze zajmuje edukacja muzealna, będąca formą upowszechnienia zbiorów (do czego muzea są zobowiązane ustawowo), ale i sposobem budowania społeczności wokół instytucji, aktywizowania jej i włączania w działania. W ofercie edukacji muzealnej pojawiają się różne rodzaje zajęć: lekcje muzealne poświęcone konkretnym tematom, warsztaty, których elementem jest twórcza praca uczestników, oprowadzania po wystawach lub oddziałach, skupione wokół danego tematu, wykłady,

prelekcje, spotkania oraz różnego rodzaju szkolenia. Tradycyjną grupą odbiorców edukacji muzealnej są uczniowie szkół wszystkich szczebli. Zbiory muzealne stanowią wspaniały kontekst do ciekawego realizowania i uzupełniania programów nauczania różnych przedmiotów, łączenia odmiennych dziedzin, poszerzania wiedzy i zdobywania nowych kompetencji. Na podkreślenie zasługuje fakt, że edukacja muzealna jest kierowana również do dzieci w wieku 1-3 lat, rodziców z dziećmi, osób w wieku produkcyjnym oraz seniorów. Ponadto przybiera ona różne oblicza, nie tylko zajęciowe. Miejscem prowadzenia edukacji o dziedzictwie kulturowym w oparciu o metody zajęciowe nie musi być jednak wcale muzeum. Doskonale nadają się do tego różnego rodzaju zabytki (np. kościoły, dwory), pracownie, archiwa, biblioteki i inne instytucje kultury, przestrzeń miejska i wiejska, obszar krajobrazu kulturowego.

Poszczególne metody zajęciowe łączą i wykorzystują różne formy przekazywania wiedzy, w tym narzędzia multimedialne, karty zadań i inne materiały edukacyjne. Wykorzystując je w praktyce, dobrze posiłkować się wspomnianym wcześniej schematem W. Okonia.

NOTATKI

.....

.....

.....

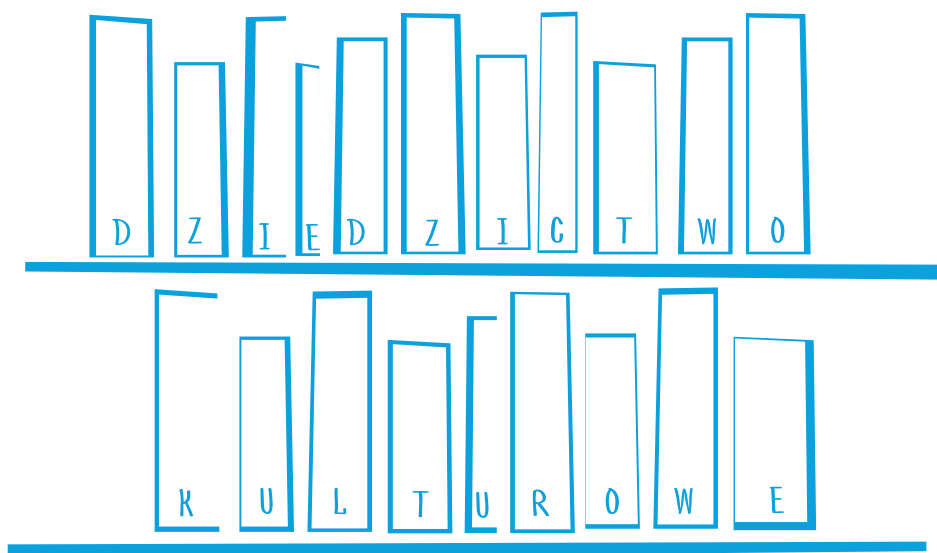
.....

.....

Z KSIĄŻKĄ LUB TABLETEM W DŁONI, CZYLI PUBLIKACJE

Do narzędzi edukacyjnych, które zaliczają się do tej grupy, należą:

- KSIĄŻKI, PRZEWODNIKI, INFORMATORY ITP.
- BROSZURY, ULOTKI
- FILMY
- PORTALE INTERNETOWE, BLOGI, APLIKACJE MULTIMEDIALNE
- POMOCE I MATERIAŁY DYDAKTYCZNE, NP. GRY PLANSZOWE, KOMPUTEROWE, KARCIAŃE, ZESTAWY KŁOCKÓW, PLANSZE EDUKACYJNE, SCENARIUSZE ZAJĘĆ, KARTY PRACY ITD.

Przy opracowywaniu materiałów z tej grupy należy pamiętać:

- Aby były rzetelne pod względem merytorycznym (warto zasięgnąć rady specjalisty z wybranej dziedziny), zostały poddane redakcji oraz korekcie;
- Aby były przygotowane w sposób estetyczny (dotyczy to zwłaszcza jakości zdjęć, ilustracji, liternictwa);
- Kto jest ich odbiorcą i jaka forma dla tego odbiorcy będzie adekwatna;
- Aby spełniały określony cel, a nie były jedynie efektownym dodatkiem do innych działań;
- Aby były przygotowane w taki sposób, by odbiorca mógł z nich łatwo i chętnie korzystać;
- Aby były dostosowane do potrzeb odbiorcy;
- Aby faktycznie pełniły funkcję edukacyjną w obszarze dziedzictwa kulturowego;
- Aby materiały tworzone przez jedną instytucję wzajemnie do siebie odsyłały, tak by użytkownik miał możliwość korzystania z wygodniejszych dla niego form odbioru treści lub też z kilku form i narzędzi równocześnie.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

W świecie, gdzie niemal każdy posiada smartfona, warto wziąć pod uwagę możliwości aplikacji multimedialnych. Aplikacje mogą spełniać różne funkcje i mieć różną formę. Do najbardziej rozpowszechnionych należą mobilne przewodniki i gry, które stanowią urozmaicenie tradycyjnego sposobu zwiedzania. Aplikacje mogą korzystać z zaawansowanych technologii, np. poszerzonej rzeczywistości (Augmented Reality), co pozwala po skierowaniu aparatu na określony obiekt obejrzyć jego zdjęcia historyczne, rekonstrukcje itp. Nie do przecenienia są dostępne za pomocą narzędzi multimedialnych audioprzewodniki, które umożliwiają łatwiejszy odbiór treści grupie, także osobom niewidomym lub słabowidzącym, np. Aplikacja OpenArt. <http://siodmymysl.org/index.php/open-art-sztuka-wspolczesna-dla-wszystkich>

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

PORA NA PRZECHADZKĘ, CZYLI DZIAŁANIA W PRZESTRZENI

- SZLAKI KULTUROWE
- ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE
- SZLAKI TURYSTYCZNE
- SPACERY I OBJAZDY TEMATYCZNE
- QUESTING
- GRY TERENOWE
- GEOCACHING
- WIOSKI TEMATYCZNE
- EKOMUZEA

Wszystkie wymienione w tej grupie narzędzia spełniają funkcje edukacyjne poprzez aktywności w terenie, uwzględniając i prowokując podróżowanie, przemieszczanie się po jednym bądź między kilkoma miejscami. Niektóre, jak ekomuzea bądź wioski tematyczne, mogą oferować różnego rodzaju zajęcia i materiały edukacyjne; inne – jak questing czy gry terenowe – mogą towarzyszyć lokalnym imprezom.

CO TO TAKIEGO...

- **SZLAKI KULTUROWE** to tematyczne propozycje tras (np. architektury drewnianej, rzemiosła) obejmujące swoim zasięgiem więcej niż jedną miejscowość. Szlaki kulturowe prezentują dziedzictwo kulturowe (materialne i niematerialne).

Szlak kulturowy powinien mieć swoją markę, która będzie przekazywała informację o jego „osobowości”, przedstawiała i wyróżniała go. Dzięki temu szlak i związana z nim oferta przyciągną turystów.

- **ŚCIEŻKA DYDAKTYCZNA ALBO EDUKACYJNA** organizuje ruch po najciekawszych miejscach i obiektach na wyznaczonym obszarze, np. gminy lub parku narodowego. Dostarcza informacji i wiedzy na temat terenu, zjawisk przyrodniczych, flory, fauny, obiektów i miejsc historycznych itp.

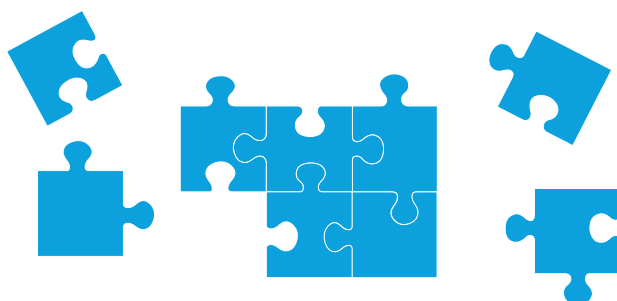

Niestety, zdarza się, że ścieżka dydaktyczna nie pełni swojej roli. O czym pamiętać, by zachęcić do wędrowania nią?

- ✓ ścieżka powinna dostarczać rzetelnej wiedzy
- ✓ informacje na tablicach powinny być zrozumiałe i opatrzone ilustracjami dobrej jakości
- ✓ warto wkomponować pytania lub proste zadania, bo wtedy ścieżka jest atrakcyjniejsza i uczestnicy mają motywację do przejścia całej trasy
- ✓ trzeba regularnie przeprowadzać konserwację ścieżki, dbać o jej dostępność, wygląd i weryfikację informacji

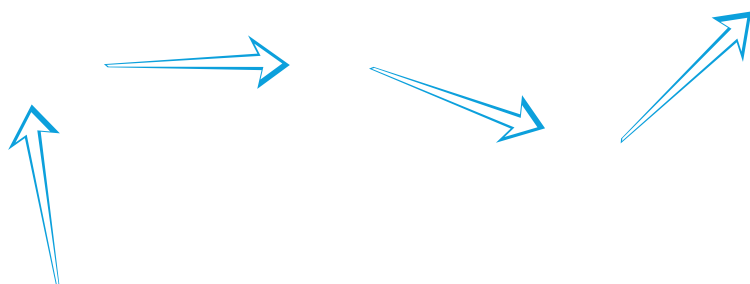
- **SZLAKI TURYSTYCZNE** to wyznaczone trasy wycieczkowe, które powstają w celu ułatwienia turystom dotarcia do najciekawszych miejsc regionu. Szlaki turystyczne prezentują przede wszystkim dziedzictwo przyrodnicze oraz walory krajobrazowe.
- **SPACERY I OBJAZDY TEMATYCZNE** to propozycja poznawania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego zgodnie z określonym zagadnieniem – motywem przewodnim trasy.
- **QUESTING** to metoda odkrywania dziedzictwa miejsca, polegająca na tworzeniu nieoznakowanych tras, które można zwiedzać, podążając za wskazówkami zawartymi w wierszowanych wskazówkach – czyli quest. Każdy quest ma swój punkt startu, a kolejne miejsca na trasie odnajduje się dzięki odgadnięciu zagadki i wyszukaniu w terenie miejsca pasującego do rozwiązania – może to być grupa pięciu drzew albo liczba, która jest datą powstania jakiegoś budynku, rzeźba w terenie czy specyficzny detal architektoniczny. Na końcu szlaku uczestnicy znajdują skarb, np. skrzyneczkę z pamiątkową pieczętką. Quest to opowieść o miejscu i ludziach, którą sami odkrywamy i poznajemy, prowadzeni poetycką narracją.

- **GRY TERENOWE** (miejskie, wiejskie) to rodzaj rozgrywki między drużynami lub pojedynczymi osobami, prowadzonej na określonym terenie i na określonych przez twórców gry zasadach, opartej na scenariuszu wykorzystującym lokalną historię, legendy i tradycje. Narracja gry może prowadzić uczestników przez różne miejsca warte odwiedzenia. Gry terenowe przypominają trochę podchody i inne harcerskie zabawy.

Myśląc o wykorzystaniu gry jako narzędzia edukacyjnego, można wziąć pod uwagę RPG i LARP. RPG (ang. *role-playing game*) to dosłownie gra z odgrywaniem ról, ale zwykle się ją przedstawiać po prostu jako grę fabularną. W RPG gracze wcielają się w wymyślone lub historyczne postacie i wspólnie przeżywają przygody w wymyślonym świecie, czasami inspirowanym realiami danej epoki. Osobą prowadzącą rozgrywkę jest mistrz gry. To on opracowuje scenariusz (ramowy plan obejmujący główne wydarzenia, wątki i postacie) i nadzoruje, by wszystko odbywało się w zgodzie z realiami i mechaniką gry. Gra jest oparta na dialogu gracze – mistrz gry. Istnieją różne odmiany RPG, np. komputerowe. Formą RPG jest także LARP (ang. *Live Action Role Playing*), czyli odgrywanie ról na żywo. LARP-y są podobne do improwizowanej sztuki teatralnej: gracze stają się aktorami i odgrywają przydzielone im role w tworzonej wspólnie historii. Ich słowa, czyny, gesty, uczucia składają się na zachowanie i akcje prowadzonych przez nich postaci. Gra toczy się w plenerze albo we wnętrzach z odpowiednią zaaranżowaną scenografią, z wykorzystaniem kostiumów i artefaktów.

- **GEOCACHING** to zabawa w poszukiwanie skarbów za pomocą odbiornika GPS. Uczestnicy dążą do znalezienia ukrytego wcześniej w terenie pojemnika (nazywanego geocache) i odnotowanie tego faktu na specjalnej stronie internetowej. Geocaching odwołuje się do dziedzictwa miejscowości bądź regionu. Jest to forma, która doskonale nadaje się do „ożywiania” zabytków i szlaków. Wciąga ludzi w każdym wieku, niejednokrotnie skłaniając ich do przejechania tysięcy kilometrów i udania się w miejsca, do których inaczej pewnie nigdy by nie trafili.
- **WIOSKA TEMATYCZNA** to działanie na wielu poziomach, którego celem jest integracja mieszkańców wokół danego obszaru, także (choć nie tylko) związanego z lokalnym dziedzictwem jak rzemiosło, produkt, historia, kultura i rozwój miejscowości.

Dobrze, aby wioska tematyczna oferowała różne formy aktywności, np. questy, gry, zajęcia.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- **EKOMUZEUM**, inaczej muzeum rozproszone, to sieć rozproszonych w terenie obiektów, które tworzą żywą kolekcję, obrazującą wartości przyrodnicze i kulturowe regionu oraz dorobek jego mieszkańców. Ekomuzeum bada i wykorzystuje całe dziedzictwo danej społeczności, a także zarządza nim, uwzględniając środowisko naturalne i otoczenie kulturowe. Pozwala nie tylko na aktywną ochronę, kultywowanie lokalnych tradycji (np. zwyczaje, wytwórczość), lecz także na kreowanie ofert turystycznych i edukacyjnych.

Doświadczenie bycia w ekomuzeum jest formą edukacji samą w sobie, ale sprzyjają jej także:

- ✓ istnienie centrum informacyjno-dokumentacyjnego
- ✓ oferta warsztatów i pokazów
- ✓ sieć obiektów i miejsc, oznakowanych ścieżek i szlaków
- ✓ bogaty kalendarz imprez.

NOTATKI

MIĘDZY USTAMI A BRZEGIEM PUCHARU, CZYLI O INTERPRETACJI DZIEDZICTWA

Specyficznym narzędziem służącym edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego jest **INTERPRETACJA DZIEDZICTWA**. Teoria interpretacji dziedzictwa została opracowana przez Freemana Tildena w latach 50. XX wieku, ale w Polsce wciąż nie jest powszechnie znana i stosowana. Tymczasem np. w Wielkiej Brytanii należy do najbardziej popularnych metod w edukacji, nie tylko muzealnej. Jest to doskonałe narzędzie umożliwiające doświadczenie, zrozumienie i osobiste potraktowanie dziedzictwa. Tilden określił interpretację jako aktywność edukacyjną, co należy rozumieć jako czynne włączenie się jej uczestników w poznawanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, a za ich pomocą pewnych zjawisk, procesów, które mają miejsce we współczesnym świecie. Interpretacja to sposób opowiadania historii, „ożywiania” treści, umiejętnego prezentowania ich odbiorcom po to, by oprócz przekazania im konkretnej informacji przede wszystkim ich zaintrygować, zainspirować i pomóc zrozumieć. Z tego względu interpretacja odwołuje się do życia – doświadczenia, wiedzy, zainteresowań zwiedzającego. Tilden określił sześć podstawowych zasad interpretacji, ale nie traktował ich jako nienaruszalnego kanonu. Podkreślał, że gdyby istniała tylko jedna zasada, byłaby to szeroko rozumiana miłość, czyli zaangażowanie, dzięki któremu dziedzictwo może się stać „naszym dziedzictwem”.

SZEŚĆ PODSTAWOWYCH ZASAD TEORII INTERPRETACJI DZIEDZICTWA WG FREEMANA TILDENA

1. Interpretacja dziedzictwa (to, co prezentowane, opisywane, opowiadane) powinna odnosić się do tego, co już znane odbiorcom, np. do osobistych doświadczeń zwiedzającego.
2. Interpretacja nie jest informacją, choć zawsze zawiera informacje. Interpretacja opiera się na informacjach i prowadzi do własnych odkryć dokonywanych przez zwiedzającego.
3. Interpretowanie jest sztuką, której można się nauczyć, i czerpie z wielu dyscyplin naukowych oraz artystycznych, np. historii czy architektury.
4. Głównym celem interpretacji jest „prowokowanie” (np. inspirowanie do samodzielnego myślenia) w przeciwieństwie do „instruowania” (np. edukowania jako przekazywania informacji).
5. Interpretacja stara się odnosić do życia człowieka jako całości. Czyli interpretowanie polega na szukaniu takich ujęć tematu, dzięki którym można zrozumieć czy odkryć złożone, szerokie zjawiska, związane z człowiekiem, a nie tylko poznać rzeczy i ich właściwości.
6. Interpretacja skierowana do dzieci (osoby do około 12. roku życia) wymaga innego sposobu prowadzenia niż interpretacja dla osób dorosłych*.

---

* Na podstawie: Sebastian Wacięga, wpis na Muzeoblogu Małopolskiego Instytutu Kultury, *Freeman Tilden i jego reguły interpretacji dziedzictwa*, <http://muzeoblog.org/2012/03/20/tilden/>. Stan na 1 XII 2016.

Interpretacja dziedzictwa może polegać przykładowo na:

- stworzeniu „autobiografii” obiektów, które opowiadają o sobie i skłaniają zwiedzającego do rozwiązywania zadań, wykonania określonych czynności – cel: uważne spojrzenie na obiekt, potraktowanie go w sposób indywidualny;
- umożliwieniu zapoznania się z warsztatem twórcy, wypróbowania narzędzi z artystycznego warsztatu, a nawet dotknięcia wybranych dzieł – cel: docenienie trudu włożonego w powstanie dzieła oraz ludzi, którzy odpowiadali za jego powstanie, i ich geniuszu, wytworzenie osobistej więzi z obiektem;
- zachęceniu do utożsamiania się z historycznymi postaciami, próby zmierzenia się z podobnymi problemami, dylematami, podjęcia decyzji na ich miejscu – cel: doświadczenie historii na „własnej skórze”, pokazanie, że świat dawniej i dziś rządzi się podobnymi prawami, a ludzie z różnych epok stają przed podobnymi dylematami.

FREEMAN TILDEN urodził się w 1883 roku w stanie Massachusetts w Stanach Zjednoczonych. Zmarł w 1980 roku. Drogę zawodową zaczynał od dziennikarstwa, następnie zaczął pisać opowiadania i sztuki teatralne. W latach 40. XX wieku zajął się tematyką parków narodowych, co stało się dla

niego impulsem do opracowania zasad interpretacji dziedzictwa, które sformułował w słynnej książce *Interpreting Our Heritage*, wydanej w 1957 roku. To z niej pochodzi cytowane często zdanie:

PRZEZ INTERPRETACJĘ – ROZUMIEĆ;

PRZEZ ROZUMIENIE – DOCENIĆ;

PRZEZ DOCENIENIE – CHRONIĆ.

Z interpretacją dziedzictwa wiąże się szczególne miejsce, zwane centrum interpretacji dziedzictwa/zabytku. Celem takiej instytucji jest umożliwienie doświadczenia miejsca, jego kultury, poznania jego historii oraz zrozumienie płynących z niego wartości, a w terminologii kulinarnej – stworzenie atmosfery do swobodnej degustacji i delektowania się smakami dziedzictwa. W centrach interpretacji stosuje się różne metody prezentacyjne: wystawy stałe i czasowe, instalacje przestrzenne czy multimedia i zintegrowane z przestrzenią zabytku aplikacje mobilne. Centra służą turystom, ale i mieszkańcom, będąc przestrzenią, gdzie można twórczo spędzić czas i działać w kontekście zabytku. Organizowane są tu wykłady, projekcje filmów, koncerty tematycznie nawiązujące do historii obiektu, warsztaty i projekty edukacyjne.

Uzupełnieniem oferty szlaków kulturowych, imprez, gier, ekomuzeum może być gawędziarstwo (storytelling). Opowieści, legendy, anegdoty z danego regionu, opowiedziane barwnie i angażujące słuchaczy, mogą być motorem rozwoju turystyki. Dobrze opowiedziana historia o danym miejscu czy anegdota z nim związana mogą być wartością dodaną w promowaniu i uatrakcyjnianiu regionu turystycznego. Opowieści przekazują stare historie, dają gościom poczucie współudziału w odkrywaniu tajemnicy miejsca.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

CZĘŚĆ III

DANIA DO WYPRÓBOWANIA

Wino nie tylko się pija. Wino się wącha, obserwuje, podziwia, smakuje, sączy, delektuje i o winie się mówi.

Król Edward VII

Każdemu smacznego, według smaku jego.

przysłowie polskie

WARTO SIĘ ZDEFINIOWAĆ, ABY MÓC ZNALEŹĆ SWOJĄ DROGĘ EDUKACJI

TYP DZIEDZICTWA

materialne

niematerialne

PRZESTRZEŃ

wewnątrz

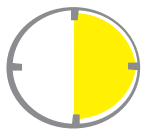

poza budynkiem

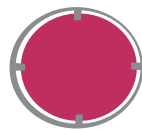
CZAS REALIZACJI

lekcja

projekt

proces

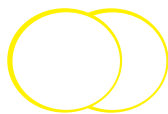

dowolnie

FINANSE

umiarkowane

średnie

duże

GRUPA DOCELOWA

dzieci i młodzież

dorośli

wszyscy

FLAGA PAŃSTWA, z którego pochodzi projekt

POZIOM ZAAWANSOWANIA

początkujący

doświadczony

ekspert

dziedzictwo materialne

wewnątrz

dowolny czas realizacji

finanse umiarkowane

dla wszystkich

Holandia

początkujący

SMAKOWAĆ, A NIE ZALICZYĆ AKCJA: ZACZNIJ RYSOWAĆ

WYZWANIE

Niestety, w dzisiejszych czasach ludzie zapominają, że dziedzictwem można się delektować. Często traktują je jako szybką przekąskę i tło do zdjęć, które sekundę po wykonaniu wrzucają do sieci. Jeśli chcesz zrobić coś,

POMYSŁ

by inni zatrzymali się i złapali fokus na to, co chcesz im pokazać, możesz zachęcić ich do rysowania. Na pomysł wpadło Rijks Museum, które w 2015 roku zainaugurowało kampanię „Zacznij rysować”, której celem było skłonienie publiczności do aktywnego zwiedzania, uważnego patrzenia i poznawania kolekcji, w odpowiedzi na masowe, bezmyślne fotografowanie i modę robienia sobie selfie z eksponatami. Rysować można indywidualnie – w trakcie zwiedzania, albo w grupie – na specjalnie organizowanych warsztatach z profesjonalistami, spotkaniach z kustoszami, a także wydarzeniach, w czasie których wspólnie rysują uczestnicy ze wszystkich grup wiekowych.

DZIAŁANIE

ZALETY

- ✓ akcja twórczo radzi sobie z problemem, jakim jest banalizacja dziedzictwa, zalew bodźców wizualnych, poszukiwanie ciągłych wrażeń, brak głębszego zainteresowania dziedzictwem, traktowanie go jako jeszcze jednej atrakcji do zaliczenia,
- ✓ akcja skłania do skupienia, bacznego przyglądania się, osobistego kontaktu z dziedzictwem, ma walory nie tylko edukacyjne, ale także pomaga zdobyć nowe, twórcze doświadczenie,
- ✓ jest skierowana do szerokiego grona odbiorców, socjalizuje dziedzictwo, odwołując się jednocześnie do umiejętności, która dawniej wchodziła w kanon edukacji młodzieży, wykorzystuje metodę, którą samą w sobie można uznać za część dziedzictwa,
- ✓ ma duże możliwości zastosowania, nie musi wymagać dużych nakładów finansowych.

[http://hyperallergic.com/256575/rijksmuseum-asks-visitors-to-stop-taking-photos-and-start-sketching-the-art*](http://hyperallergic.com/256575/rijksmuseum-asks-visitors-to-stop-taking-photos-and-start-sketching-the-art)

---

* Stan wszystkich podanych stron internetowych w części III na 1 XII 2016.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

proces

finanse
średnie

dla wszystkich

UNESCO

ekspert

SOLIDARNI Z DZIEDZICTWEM

UNITE4HERITAGE

WYZWANIE

Chcesz dotrzeć z przekazem na temat dziedzictwa kulturowego do dużej liczby odbiorców? Chciałbyś poruszyć ludzi, skłonić ich do zaangażowania lub po prostu zwrócić im uwagę, jak ważne jest dziedzictwo? Widziałeś na mieście znakomity plakat zachęcający do solidarności z potrzebującymi i myślisz sobie, że coś takiego przydałoby się także w kwestii dziedzictwa. Czemu nie? Inspirację do podobnych działań może stanowić kampania społeczna „Unite4Heritage” zorganizowana przez UNESCO.

POMYSŁ

Impulsem do niej są zagrożenia, zwłaszcza wojenne, wobec dziedzictwa kulturowego. Jej celem jest zachęcenie do solidarności z dziedzictwem kulturowym, uwrażliwienie na jego losy, co podkreślają wykorzystane w niej fotografie, ukazujące ludzkie twarze połączone z rzeźbionymi wizerunkami z różnych kultur.

DZIAŁANIE

Kampania mocno oddziałuje, nie tylko wizualnie, poprzez ukazanie specyficznej więzi człowieka i dziedzictwa oraz osobisty ton, ale najbardziej godne polecenia jest to, że podaje sposoby, jak można się w nią aktywnie włączyć, co w przypadku wielu podobnych przedsięwzięć nie jest możliwe ani oczywiste. Może

to być wpis w mediach społecznościowych, wyrażający osobistą opinię na temat tego, dlaczego dziedzictwo jest ważne, forma zainteresowania się lokalnym dziedzictwem, odwiedziny w lokalnych zabytkach wpisanych na listę światowego dziedzictwa, organizacja wydarzenia, które podkreśli solidarność z atakowanymi i niszczoneymi zabytkami i będącego rodzajem hołdu dla dziedzictwa, jego święta.

www.unite4heritage.org/en/news/unite4heritage-7-ways-to-get-involved

ZALETY

- ✓ szeroki oddźwięk,
- ✓ zwrócenie uwagi na problemy dziedzictwa światowego, a dzięki temu także na losy dziedzictwa z własnego podwórka, połączenie lokalności i wielkiego świata,
- ✓ możliwość uczestniczenia w akcji o masowym zasięgu,
- ✓ odwołanie się do poczucia solidarności, wymiaru osobistego, dosadne zwrócenie uwagi na potrzebę zachowania dziedzictwa, uczynienie z tego wspólnej sprawy,
- ✓ podobna kampania ma duże możliwości adaptacji.

NOTATKI

.....

.....

.....

dziedzictwo materialne i niematerialne

wewnątrz i na zewnątrz

lekcja, proces, dowolnie

finanse od umiarkowanych do dużych

dla wszystkich

Polska

od początkującego, po eksperta

ŚWIĘTO ZABYTKÓW

EUROPEJSKIE DNI DZIEDZICTWA

WYZWANIE

Zdarza się, że prowadzimy działania na rzecz upowszechniania dziedzictwa i edukacji o dziedzictwie kulturowym, ale nie możemy dotrzeć z tą informacją do szerokiego grona osób, nie jesteśmy w stanie przyciągnąć licznej grupy uczestników albo nie możemy się przebić z naszą ofertą. Warto pomyśleć wówczas o połączeniu sił i przygotowaniu czegoś we współpracy z osobami bądź podmiotami, które mogłyby nam pomóc lub zajmują się podobną do nas działalnością. Dobrym pomysłem jest także udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa Kulturowego.

POMYSŁ

Odbywają się co roku we wrześniu. Ich idea narodziła się w 1985 roku w Granadzie, w Hiszpanii, podczas II Konferencji Rady Europy, na której minister kultury Francji zaproponował zorganizowanie w całej Europie zainicjowanych we Francji w 1984 roku Dni Otwartych Zabytków. Wówczas po raz pierwszy bezpłatnie udostępniono zwiedzającym obiekty, do których dostęp dotychczas był ograniczony. Inicjatywa cieszyła się tak dużym zainteresowaniem, że w 1991 roku zainspirowała Radę Europy do ustanowienia Europejskich Dni Dziedzictwa. W Polsce EDD odbywają się od 1993 roku. Kolejne edycje mają swoje hasło przewodnie, w nawiązaniu

DZIAŁANIE

do którego organizatorzy (a mogą być nimi instytucje kultury, szkoły, osoby prywatne, organizacje itp.) udostępniają do zwiedzania szerokiej publiczności zabytki i miejsca kultury, przygotowują festyny, jarmarki, imprezy plenerowe, inscenizacje, turnieje rycerskie, wystawy, odczyty naukowe, konkursy, spotkania z twórcami kultury i wiele innych imprez o różnorodnym charakterze, skierowanych do różnych grup społecznych i wiekowych. EDD mają uniwersalny charakter. Ich głównym celem jest promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz przypominanie o wspólnych korzeniach kultury europejskiej. Koordynatorem EDD w Polsce jest NID, który m.in. prowadzi stronę internetową, gdzie można znaleźć aktualne informacje oraz formularz zgłoszenia dla organizatorów wydarzeń.

<http://edd.nid.pl>

ZALETY

- ✓ szeroki zasięg i możliwość dotarcia do szerokiego grona uczestników,
- ✓ duże pole do popisu dla organizatorów,
- ✓ działanie umożliwiające włączenie się i współpracę wielu różnych organizatorów,
- ✓ cykliczność,
- ✓ umożliwienie dostępu do dziedzictwa na co dzień niedostępnego,
- ✓ akcja doskonale upowszechnia zagadnienie dziedzictwa kulturowego,
- ✓ bogaty program, wydarzenia odbywają się zarówno w dużych miastach, obiektach znanych, jak i małych wsiach i zabytkach, które powszechnie nie są kojarzone,
- ✓ atmosfera święta.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

proces

finanse
średnie

dla wszystkich

Polska

ekspert

PROMOWAĆ DZIEDZICTWO

SMAKI MAŁOPOLSKI

WYZWANIE

Edukacja o dziedzictwie polega również na upowszechnianiu wiedzy o nim i promowaniu go. Warto to robić w przemyślany sposób i z klasą. Dobrym wzorcem mogą być działania podejmowane w tym zakresie przez województwo małopolskie.

POMYSŁ

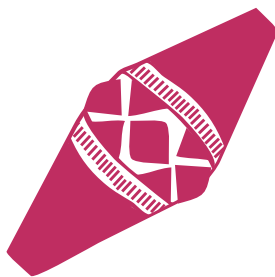
Przykładem tego są m.in. kampanie reklamowe, które w inteligentny sposób odwołują się do różnych aspektów regionalnego dziedzictwa. Wyrażają dumę mieszkańców regionu, pokazują jego tożsamość, zachęcając innych, by odkryli „smaki Małopolski”. Odwołują się do znajomości pewnego kulturalnego kodu, są estetyczne, nienachlane. Za przykład mogą posłużyć plakaty z obwarzankiem albo koralami i nawiązaniem do hejnału mariackiego, a także seria gadżetów promocyjnych, które odnoszą się do tradycyjnego rzemiosła i sztuki. Funkcję edukacyjną spełniają niejako „przy okazji”, promując, upowszechniając, a tym samym ugruntowując wśród mieszkańców poczucie obowiązku względem dziedzictwa. Częścią kampanii wizualnych są zresztą inne działania, jak np. nagroda im. Mariana Korneckiego, przyznawana za szczególne zaangażowanie na rzecz architek-

DZIAŁANIE

tury drewnianej, organizacja Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego, świetna działalność Małopolskiego Instytutu Kultury, doskonałe wydawnictwa, niebanalne przedsięwzięcia odkrywające różne twarze regionu. Województwo stara się wychować swoją publiczność, co chyba się udaje, czego świadectwem jest choćby wysoki poziom znajomości lokalnego dziedzictwa wśród dzieci i młodzieży.

ZALETY

- ✓ dziedzictwo pokazane jest jako część tożsamości, powód do dumy, część kodu kulturowego, coś wartościowego, co zachęca innych do poznania regionu, a mieszkańców do dbania o lokalne zasoby.

NOTATKI

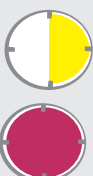
---

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt,
proces

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

USA

doświadczony

MIESIĄC Z DZIEDZICTWEM

JEST TYLE DO ODKRYCIA

WYZWANIE

W edukacji w oparciu o dziedzictwo kulturowe często wpadamy w pułapkę monotonii. Odgrzewamy wczorajsze dania, czasem tylko serwujemy je nieco inaczej albo z innymi dodatkami. Tym-

POMYSŁ

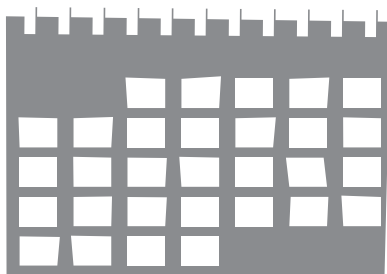
czasem jest tyle do odkrycia! Sposobem na przybliżenie światowego dziedzictwa, a także dziedzictwa różnych zakątków Polski i ukazania lokalnych zasobów w nowym kontekście są miesiące różnych kultur, obszarów dziedzictwa i historii. Takie wydarzenia są organizowane m.in. w USA – tygłu kultur. Są poświęcone dziedzictwu hiszpańskiemu, archeologicznemu, Indian amerykańskich, czarnej historii itd. Oferują uczestnikom aktywności dla różnych grup wiekowych, przykładowo warsztaty gotowania tradycyjnych potraw, odczyty, parady, pokazy i naukę tradycyjnych tańców, wizyty w muzeach, wspólne czytanie literatury związanej z daną kulturą i wiele innych. Miesiące dziedzictwa składają się do odkrywania swoich korzeni i pomagają budować tożsamość w oparciu o dziedzictwo.

DZIAŁANIE

www.smithsonianeducation.org/heritage_month/index.html

ZALETY

- ✓ organizowanie corocznie danego wydarzenia wychowuje publiczność,
- ✓ zwrócenie uwagi na różne kultury i ich dziedzictwo,
- ✓ odwołanie się do historii własnej rodziny, korzeni służy zainteresowaniu dziedzictwem kulturowym w szerokim wymiarze i uświadamia potrzebę jego zachowania i kultywowania jako elementu tożsamości.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

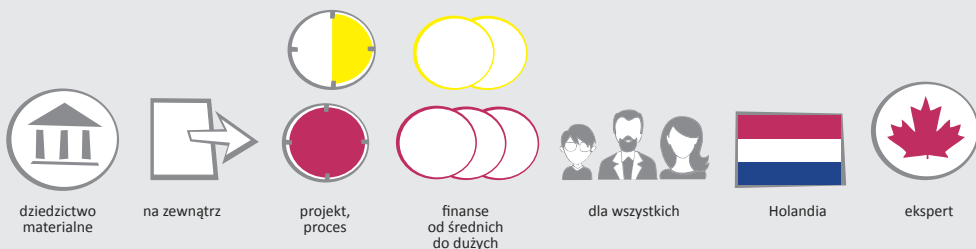
.....

.....

.....

.....

.....

EFEKTOWNE HAPPENINGI

PARADA BOSCHA, STRAŻ NOCNA

WYZWANIE

Częsty problem z dziedzictwem polega na tym, że jest ono w jakimś stopniu odseparowane od ludzi. Pozostaje zamknięte w muzeum lub innej instytucji i pewnego wysiłku wymaga, by do niego dotrzeć. Wiele robi się, by dostęp do kultury, a więc i dziedzictwa był jak najprostszy i możliwy dla szerokiego grona osób, ale jednocześnie ludzi trzeba do tego zachęcić, zainspirować i poinformować, że taka opcja istnieje. Bardzo ciekawym sposobem na to wszystko są dwie propozycje z terenu Holandii: „Parada Boscha” oraz happening/flash mob dotyczący obrazu „Straż nocna” Rembrandta. „Parada Boscha” odbywa się corocznie, od 2010 roku, w czerwcu na wodach kanału Her-togenbosch. To wielkie widowisko, przedstawiające na żywo postaci, sceny, kompozycje znane z dzieł Hieronima Boscha. Gromadzi tłumy, o czym oczywiście decyduje nazwisko twórcy, jak i niesamowity charakter jego sztuki. Happening/flash mob dotyczący obrazu „Straż nocna” Rembrandta zorganizowało Rijks Museum w... galerii handlowej. W pewnym momencie pośród tłumu kupujących pojawili się aktorzy ubrani jak po-

POMYSŁ

„Parada Boscha” odbywa się corocznie, od 2010 roku, w czerwcu na wodach kanału Her-togenbosch. To wielkie widowisko, przedstawiające na żywo postaci, sceny, kompozycje znane z dzieł Hieronima Boscha. Gromadzi tłumy, o czym oczywiście decyduje nazwisko twórcy, jak i niesamowity charakter jego sztuki. Happening/flash mob dotyczący obrazu „Straż nocna” Rembrandta zorganizowało Rijks Museum w... galerii handlowej. W pewnym momencie pośród tłumu kupujących pojawili się aktorzy ubrani jak po-

DZIAŁANIE

W pewnym momencie pośród tłumu kupujących pojawili się aktorzy ubrani jak po-

staci z obrazu i odegrali scenę, która ukazała tytułowych strażników w akcji – pościgu za złodziejem. Na końcu aktorzy zastygli w pozach znanych z dzieła Rembrandta, tworząc żywy obraz. Dziedzictwo, w tym wypadku sztuka, dosłownie wkroczyła w życie współczesnych ludzi, zmuszając do zatrzymania się, budząc zaciekawienie i w ten sposób zachęcając do wizyty w galerii sztuki czy muzeum. Na podkreślenie zasługuje, że obie odnoszące się do malarstwa inicjatywy są bardzo efektowne, nowoczesne, a przede wszystkim inteligentne. Są skierowane do szerokiego grona osób, a mimo to nie stają się ludyczne w charakterze. Czynią z dziedzictwa część życia, będąc starannie przygotowanym widowiskiem. Sprawiają, że tradycyjnie pojmowane dziedzictwo – obraz – wychodzi z ram, zmienia swoją funkcję, wartość. To przykład nadawania dziedzictwu nowych treści, szerokiego kontaktowania z nim społeczeństwa, fantastyczna inicjatywa zachęcająca ludzi do poznawania sztuki i zwiedzania muzeów w ogóle. Wyobraźmy sobie w podobnej sytuacji np. dzieła Matejki...

www.boschparade.nl/english

ZALETY

- ✓ efektywność, możliwość dotarcia do dużej ilości ludzi, ciekawa forma, o tym się mówi, zapada w pamięć, zachęca do pójścia w dane miejsce, poznania zabytku, malarza itp.

UWAGI

Określeniem flash mob przyjęło się nazywać sztuczny tłum ludzi gromadzących się niespodziewanie w miejscu publicznym w celu przeprowadzenia krótkotrwałego zdarzenia, zazwyczaj zaskakującego dla przypadkowych świadków. W akcji uczestniczą nieznanymi sobie sobie ludzie, znający jedynie jej termin i planowane działanie. Zazwyczaj akcje takie organizowane są za pośrednictwem internetu lub SMS-ów.

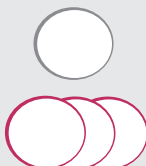
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dorośli

Finlandia

początkujący

DZIEDZICTWO W KUCHNI MOLEKULARNEJ

HAKUJ SWOJE DZIEDZICTWO

WYZWANIE

Niestety, dziedzictwo wielu kojarzy się z czymś zakurzonym, starym, skostniałym, mało ekscytującym, „babcinym”, nadającym się tylko do umieszczenia w muzealnej gablocie, pozbawionym życia i mało zabawnym. Ludzie podchodzą do niego z powagą, szacunkiem i jednocześnie chłodnym dystansem. W Finlandii spróbowano odczarować taki wizerunek dziedzictwa akcją „Hakuj swoje dziedzictwo”. Jest to program ciekawy ze względu na to, że łączy dziedzictwo i nowe technologie. Angażuje programistów, artystów, designerów, edukatorów, humanistów i wszystkich, którzy mają pomysł na to, jak opierając się na otwartych zasobach dziedzictwa, stworzyć nowe produkty, kreacje artystyczne, koncepty, np. gry, aplikacje, sztukę wideo. Najlepsze przykłady twórczych i nowatorskich rozwiązań są oceniane w ramach konkursu w kilku kategoriach, m.in.: Art & Design, Data visualisation, Digital Storytelling, Education.

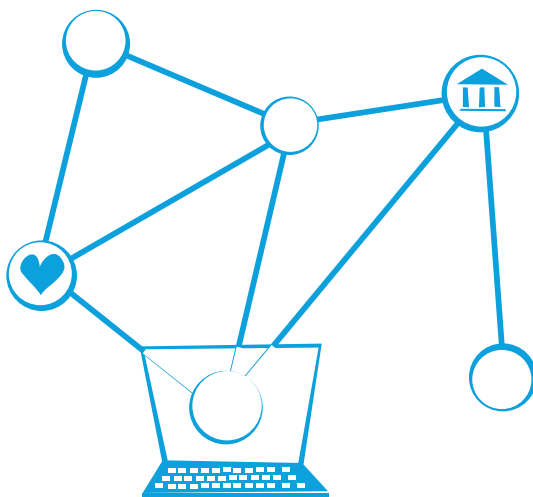
POMYSŁ

DZIAŁANIE

www.hack4.fi

ZALETY

- ✓ projekt budzi szerokie zainteresowanie dziedzictwem kulturowym, pokazuje, że ono wciąż żyje, można je twórczo wykorzystywać,
- ✓ projekt nie boi się zabawy z dziedzictwem, zachęca do niestandardowego myślenia, kreatywnego podejścia; angażuje na rzecz dziedzictwa różne twórcze umysły,
- ✓ nawet jeśli w dużej mierze polega na zabawie, to pozwala na inspirację, wymianę myśli, umiejętności, zmianę skostniałych przyzwyczajzeń, odbicia myśli, uzyskania opinii osób znających się na rzeczy, znalezienia partnera do dalszych działań.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja,
proces,
dowolnie

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Polska

ekspert

POZYTYWNY PRZEKAZ

BRAMA POZNANIA

WYZWANIE

Mówić o dziedzictwie nowocześnie, z pasją, nietuzinkowo i w taki sposób by stawało się bliskie współczesnemu odbiorcy... Wzorcowo, odbywa się to w Poznaniu, gdzie działa Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT. Instytucja ta zarządza Bramą Poznania – pierwszym w Polsce centrum Interpretacji dziedzictwa, oraz Traktem Królewsko-Cesarskim – miejskim szlakiem turystycznym (na którym zresztą Brama Poznania się znajduje). Na szczególną uwagę zasługuje sposób, w jaki obie inicjatywy mówią o historii miasta i jego mieszkańcach, używając słów, które rzadko w kontekście dziedzictwa spotykamy: sukces, motywacja, pozytywna opowieść, wyzwanie, pokonywanie codziennych przeciwności, inspiracja do działania i realizowania własnych celów. To przykład tego, jak zaciekawić przeszłością, umożliwiając jej odkrycie poprzez perspektywę i doświadczenia współczesnych ludzi.

POMYSŁ

Brama Poznania to miejsce, które za pomocą nowych technologii łączy opowieść o dziejach katedralnej wyspy, rozwoju miasta Poznania z narracją o początkach państwa polskiego – wspólnoty, której kolebką jest Ostrów Tumski. Realizuje to za m.in. za pomocą ekspozycji, warsztatów i tematycznych wycieczek, które pozwalają

DZIAŁANIE

uczestnikom wczuć się w rolę postaci z historii („Przepis na sukces. Wycieczka słodko-gorzka” – duchy z przeszłości, np. Dąbrówki, Przemysła II, w sekrecie zdradzają turystom przepisy na sukces i skłaniają do wypróbowania różnych metod osiągnięcia celu; „Jesteśmy w kontakcie. Wycieczka pod wysokim napięciem” – uczestnicy zakładają białe rękawiczki i mogą poczuć się, jak koneserzy sztuki, biorąc do ręki zabytkowe przedmioty i dotykając ich. Odkrywają przy tym, jak wiele wspólnego łączy ich z historią; „Cuda i twórcy. Wycieczka z wielkim uszanowaniem” – pozwala odkryć historię i ludzi, którzy stali za powstaniem katedralnych zabytków).

Trakt Królewsko-Cesarski wiedzie przez najciekawsze zabytki Poznania. Organizatorzy przedstawiają go jako spektakl, w którym bohaterami są miasto i 40 pokoleń mieszkańców, którzy je budowali. Po drodze spotykamy kolejnych świadków historii Poznania: władców, biskupów, arystokratów, mieszczan, rzemieślników itd., a także zabytki. Ideą szlaku jest odpowiedź na pytania: Dlaczego Poznań wygląda dziś tak, a nie inaczej? Jaką mentalność mają poznaniacy i z czego to wynika? Jak zrealizować z powodzeniem to, co sobie zaplanowaliśmy? Czy my dziś żyjemy inaczej niż ludzie kiedyś? Czy mamy inne ambicje, plany, marzenia? Zainteresowani mogą uczestniczyć w specjalnych wycieczkach, zajęciach edukacyjnych, zwiedzać indywidualnie z przewodnikiem w dłoni, a także skorzystać z ciekawych materiałów na stronie internetowej.

www.poznan.pl/mim/trakt/centrum-turystyki-kulturowej-trakt,p,3162.html

<http://bramapoznania.pl>

<http://trakt.poznan.pl>

ZALETY

- ✓ innowacyjny sposób upowszechniania dziedzictwa,
- ✓ pozytywna i motywująca opowieść o historii miasta i jego mieszkańcach,
- ✓ wykorzystanie teorii interpretacji dziedzictwa F. Tildena,
- ✓ znalezienie doskonałego sposobu na bliskie spotkanie z miastem,
- ✓ włączenie do opowieści o dziedzictwie wątków i perspektywy, na które rzadko zwraca się uwagę,
- ✓ dziedzictwo ukazane z ludzkiej perspektywy, w sposób ciekawy dla współczesnego człowieka,
- ✓ dziedzictwo potraktowane jest jako kopalnia pomysłów, inspiracja i motywacja do działania, spełnia rolę swoistego coacha,
- ✓ bogata i starannie przemyślana oferta, kierowana do różnych grup odbiorców (istnieje nawet opcja zakupu wycieczki jako prezentu),
- ✓ potraktowanie dziedzictwa miasta jako całości i ukazanie go w ściślejszej relacji do współczesności,
- ✓ dziedzictwo spełnia rolę społeczną, kształtując więzi, będąc miejscem odpoczynku, wzmacniając poczucie przynależności,
- ✓ umożliwienie aktywnego doświadczenia, a przez doświadczenie – docenienia dziedzictwa,
- ✓ dbałość o estetykę,
- ✓ podkreślenie związków między przeszłością a teraźniejszością.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

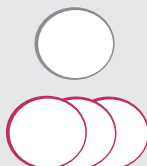
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

na zewnątrz

projekt

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Polska

doświadczony

WSPÓLNE GOTOWANIE Z NUTKĄ OSOBISTĄ DODAJ HISTORIĘ

WYZWANIE

Zastanawiacie się, jak przyciągnąć ludzi do swojej instytucji oraz w jaki sposób przekonać ich, że dziedzictwo to wspólna sprawa? Chcecie włączyć publiczność w swoje działania, zamiast podawać jej gotowe dania na tacy? Może zainspirowuje was program „Dodaj historię”, zrealizowany przez Muzeum Miasta Gdyni, będący doskonałym przykładem partycypacji w muzeach. Muzeum zaprosiło obecnych i dawnych mieszkańców Gdyni do współtworzenia ekspozycji „Gdynia – dzieło otwarte”. Chętni mogli podzielić się m.in. osobistymi i rodzinnymi historiami związanymi z historią XX wieku, udostępnić na ekspozycję przedmioty, które ilustrują historię Gdyni, są świadectwem codziennego życia jej mieszkańców i niezwykłych wydarzeń, fotografiami gdyńskich budynków, projektami urbanistycznymi i architektonicznymi, elementami wyposażenia mieszkań, szkół, urzędów, zakładów pracy, materiałami o lokalnej przedsiębiorczości oraz dokumentami życia społecznego.

POMYSŁ

Chętni mogli podzielić się m.in. osobistymi i rodzinnymi historiami związanymi z historią XX wieku, udostępnić na ekspozycję przedmioty, które ilustrują historię Gdyni, są świadectwem codziennego życia jej mieszkańców i niezwykłych wydarzeń, fotografiami gdyńskich budynków, projektami urbanistycznymi i architektonicznymi, elementami wyposażenia mieszkań, szkół, urzędów, zakładów pracy, materiałami o lokalnej przedsiębiorczości oraz dokumentami życia społecznego.

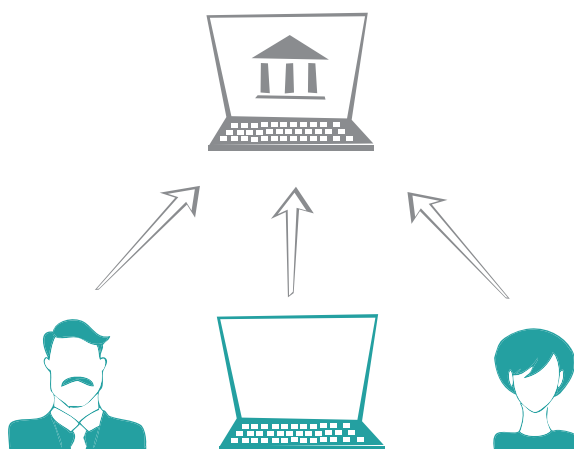
DZIAŁANIE

www.muzeumgdynia.pl/projekty/kampania-dodaj-historie

ZALETY

- ✓ kampania znakomicie przyczynia się do upowszechniania lokalnego dziedzictwa i historii, a także jego ocalenia,
- ✓ kampania nie jest tylko zwykłą ekspozycją muzealną, ale procesem; dzięki sprawczości, możliwości współtworzenia, ludzie zapewne się nią zainteresują i nie będą obojętni na inne propozycje muzeum ani losy lokalnego dziedzictwa,
- ✓ akcja nadaje dziedzictwu osobisty charakter, ukazuje je jako dobro wspólne, część życia każdego mieszkańca,
- ✓ przysyłane materiały są analizowane i weryfikowane przez muzeum posiadające odpowiednią kadrę.

NOTATKI

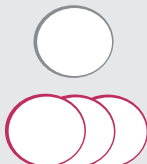
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

dowolny
czas realizacji

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Polska

początkujący,
ekspert

ZIARNKO DO ZIARNKA, A ZBIERZE SIĘ MIARKA

ARCHIWA SPOŁECZNE

WYZWANIE

Masz poczucie, że czas ucieka, a chciałbyś zrobić coś, by ocalić czyjąś historię albo rzecz od zapomnienia? Wiesz, że sąsiad wspólnie opowiada o czasach swojej młodości, i masz świadomość, że tylko babcia potrafi rozpoznać, kogo przedstawia stara fotografia? Chciałbyś, aby dzieci zobaczyły, jak niegdyś wyglądała szkoła, w której się uczą, albo jak kilkadziesiąt lat temu prezentował się park, w którym lubią się bawić? Jesteś w posiadaniu archiwalnych zdjęć, dokumentów lub przedmiotów, które ukazują, jak w ciągu dekad zmieniało się życie w twojej miejscowości? A może ktoś w okolicy ma coś podobnego? Rozwiązaniem może być digitalizacja i stworzenie archiwum społecznego albo wirtualnego muzeum.

POMYSŁ

To narzędzie służące nie tylko ocaleniu dziedzictwa i zachowania go dla przyszłych pokoleń, ale także świetnie nadające się do wykorzystania w edukacji, np. jako pomoc w lekcjach regionalnych. Promotorem akcji tworzenia archiwów społecznych w Polsce jest Ośrodek Karta. Jak napisano na stronie internetowej www.archiwa.org/as_o_projekcie.php?co=info: „Archiwa społeczne istnieją zazwyczaj przy stowarzyszeniach, fundacjach, bibliotekach jako integralna choć często niewyodrębniona sfera ich działalności.

DZIAŁANIE

Gromadzą fotografie, wspomnienia, nagrane relacje, dokumenty

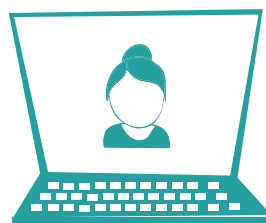
życia społecznego. Wkraczają na obszary zwykle pomijane przez archiwa państwowe, ocalając historię życia codziennego, dzieje lokalne, opowieści zwykłych ludzi. Niektóre z tego rodzaju archiwów, istniejące wiele lat, zgromadziły pokaźne zbiory i te współpracują na ogół z państwową służbą archiwalną. Większość to jednak inicjatywy czysto lokalne, znane jedynie wąskiemu gronu, osamotnione. Prowadzone często przez pasjonatów, wolontariuszy, którzy mimo braku wsparcia z czasem stają się specjalistami w swojej dziedzinie”.

ZALETY

- ✓ tego rodzaju inicjatywy dzięki temu, że odwołują się do dziedzictwa bliskiego danym społecznościom, dając im moc sprawczą i odwołując się do poczucia obywatelskości, znakomicie przyczyniają się do upowszechnienia świadomości na rzecz potrzeby zachowania dziedzictwa, dbania o nie i przekazują na jego temat mnóstwo informacji, docierają do dużej grupy ludzi, poszerzają wiedzę na temat dziedzictwa, przyczyniają się do jego zachowania,
- ✓ jest to doskonałe narzędzie do prowadzenia działań edukacyjnych o dziedzictwie lub z wykorzystaniem jego elementów np. przez nauczycieli.

UWAGI

Tworząc archiwum lub wirtualne muzeum, warto pamiętać o weryfikowaniu informacji oraz opisywaniu materiału, segregowaniu go i odpowiednim eksponowaniu. Pozwoli to uniknąć bałaganu, który utrudnia eksplorację zasobu lub do niej zniechęca. Archiwum cyfrowe to duże wyzwanie techniczne. Warto wybrać rozwiązania tanie i łatwe w aktualizacji, można wykorzystać np. platformy społecznościowe jak Facebook czy Flickr.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

proces

finanse
przynajmniej średnie

dla wszystkich

Polska

ekspert

WIELKIE ODKRYCIA NA WYCIĄNIĘCIE RĘKI

MAŁOPOLSKIE DNI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

WYZWANIE

Znane powiedzenie mówi: „Cudze chwalicie, swego nie znacie”. Zgadzasz się z nim i chciałbyś zrobić coś, aby zmienić ten stan?

POMYSŁ

Świetnym wzorem dla Ciebie mogą być Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego. To jedno z największych cyklicznych wydarzeń ukazujących i promujących bogactwo kulturowe Małopolski. Co roku, podczas dwóch majowych weekendów, można nieodpłatnie zwiedzić kilkanaście wybranych obiektów, korzystając z materiałów przygotowanych specjalnie w tym celu, a także poznawać przeszłość i tradycje regionu, uczestnicząc w licznych imprezach towarzyszących. Wśród udostępnianych zabytków znajdują się obiekty mało znane lub na co dzień niedostępne, pozostające często w rękach prywatnych. Prezentacji wybranych zabytków towarzyszy fachowy, interesujący i oryginalny w formie komentarz,

DZIAŁANIE

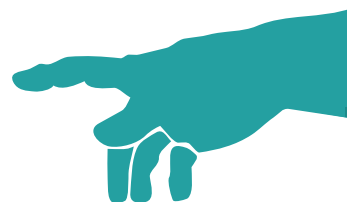
który nie tylko opisuje, ale również odkrywa historię Małopolski. Co roku wybiera się motyw przewodni, najciekawszy temat związany z prezentowanymi obiektami i wokół nich budowany jest program wydarzenia. Uzupełnieniem wydarzenia stanowi portal www.dnidziedzictwa.pl, który pokazuje wszystkie zabytkowe obiekty, jakie pojawiły się w dotychczasowych edycjach. Można

tu znaleźć opisy zabytków, mapy z ich lokalizacją, fotografie, przewodniki i obszerną bibliografię. Małopolskie Dni Dziedzictwa Kulturowego powstały z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego, a realizowane są przez Małopolski Instytut Kultury.

www.dnidziedzictwa.pl

ZALETY

- ✓ prezentacja różnych kategorii dziedzictwa, połączona wspólnym hasłem,
- ✓ działania prowadzone są w dużych i w małych miejscowościach,
- ✓ inicjatywa umożliwia dostęp do obiektów, które często są na co dzień niedostępne, pozwala na odkrywanie regionu, dziedzictwa, które pozostaje nieznanne, zapomniane,
- ✓ wydarzeniu towarzyszą wysokiej klasy materiały edukacyjne, fachowa obsługa przewodnicka,
- ✓ wydarzenie integruje społeczność Małopolski wokół dziedzictwa regionu, ludzie bardzo chętnie w nim uczestniczą,
- ✓ projekt przekracza administracyjne granice Małopolski, dotyczy regionu w sensie historycznym,
- ✓ to święto lokalnego dziedzictwa, swoista lokalna tradycja, która pozwala mieszkańcom zwrócić uwagę na swoje otoczenie i cieszyć się nim.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Polska

doświadczony

ZACHWYCIĆ SIĘ WŁASNYM PODWÓRKIEM

PODGÓRSKIE DNI OTWARTYCH DRZWI

WYZWANIE

Czasem może nam się wydawać, że w miejscowości, w której mieszkamy, nie ma nic ciekawego. Po głębszym namyśle może się jednak okazać, że ktoś ma w domu ciekawą kolekcję starych pocztówek, w sąsiedztwie działa dobry rzemieślnik lub artysta, w kamienicy obok na klatce schodowej zachował się piękny młodopolski witraż, a w domu dwie ulice dalej w czasie II wojny światowej organizowano tajne nauczanie. Przykładem, jak z takich

POMYSŁ

maleńkich elementów utkać coś wyjątkowego, są Podgórskie Dni Otwartych Drzwi, organizowane w Krakowie. Jest to inicjatywa lokalnych aktywistów ze stowarzyszenia podgórze.pl. Od kilkunastu lat zakłady rzemieślnicze, domy, kamienice, fabryki, punkty usługowe otwierają swoje drzwi, by pokazać ma-

DZIAŁANIE

terialne, jak i niematerialne dziedzictwo krakowskiej dzielnicy Podgórze. Impreza funkcjonuje niemal bezbudżetowo (poza plakatami i programem), gdyż siłą sprawczą są ludzie, którzy bezpłatnie prezentują swoją pracę i miejsca, z którymi są związani. Wydarzenie odbywa się w weekend. Sobota to dzień „otwartych drzwi” – cały czas lub o umówionych godzinach można odwiedzać m.in. pracow-

nie pozłotnicze, zakład sztukaterii, elektrownię wodną, Centrum Szkła i Ceramiki, historyczne kamienice i wille, kościoły, dawne budynki fabryk i wiele innych. W drugi dzień odbywają się spacer tematyczne po różnych częściach Podgórza. Warto zainspirować się inicjatywą, nawet na dużo mniejszą skalę.

<http://podgorze.pl/xv-pdod-pelny-program/>

ZALETY

- ✓ przedsięwzięcie pozwala odkryć dziedzictwo miejsca,
- ✓ łączy ludzi i wpływa na ich więź z miejscem,
- ✓ prosty pomysł, który owocuje wspaniałą imprezą.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

na zewnątrz

projekt,
proces

finanse
średnie

dla wszystkich

Hiszpania

ekspert

PLAN BEZ PLANU SIĘ NIE UDA

NARODOWY PLAN EDUKOWANIA O DZIEDZICTWIE

WYZWANIE

Wiemy, że istnieje potrzeba edukowania o dziedzictwie kulturowym, ale czy mamy pomysł na to, od czego w zasadzie zacząć? W którym iść kierunku? Do kogo kierować nasze działania? Jakie są w tym zakresie rzeczywiste potrzeby? Z kim nawiążemy współpracę? Co zrobić, by nasze działania były efektywne?

POMYSŁ

W tym wypadku, podobnie jak i w innych sytuacjach sprawdza się odpowiedź: trzeba sporządzić plan. A że dotyczy to każdego przypadku, dowodzi projekt pod nazwą „Narodowy Plan Edukowania o Dziedzictwie Kulturowym” opracowany przez Instituto del Patrimonio Cultural de España (Hiszpański Instytut Dziedzictwa Kulturowego). Jak można przeczytać w założeniach, ma to być skuteczne narzędzie koordynujące współpracę między administracją państwową a instytucjami wdrażającymi programy edukacyjne związane z dziedzictwem, które przyczyni się do zwiększenia jego obecności w szkolnictwie. Celem programu jest zebranie danych na temat edukacji o dziedzictwie w Hiszpanii, zainicjowanie badań w tym obszarze, a przede wszystkim uczynienie z edukacji o dziedzictwie priorytetu w planach Ministerstwa Edukacji, Kultury i Sportu oraz władz poszczególnych

DZIAŁANIE

W tym wypadku, podobnie jak i w innych sytuacjach sprawdza się odpowiedź: trzeba sporządzić plan. A że dotyczy to każdego przypadku, dowodzi projekt pod nazwą „Narodowy Plan Edukowania o Dziedzictwie Kulturowym” opracowany przez Instituto del Patrimonio Cultural de España (Hiszpański Instytut Dziedzictwa Kulturowego). Jak można przeczytać w założeniach, ma to być skuteczne narzędzie koordynujące współpracę między administracją państwową a instytucjami wdrażającymi programy edukacyjne związane z dziedzictwem, które przyczyni się do zwiększenia jego obecności w szkolnictwie. Celem programu jest zebranie danych na temat edukacji o dziedzictwie w Hiszpanii, zainicjowanie badań w tym obszarze, a przede wszystkim uczynienie z edukacji o dziedzictwie priorytetu w planach Ministerstwa Edukacji, Kultury i Sportu oraz władz poszczególnych

provincji autonomicznych, co w dalszej perspektywie ma się przyczynić do zwiększenia świadomości na temat walorów i potrzeby zachowania dziedzictwa wśród społeczeństwa. W ramach programu zaplanowano opracowanie materiałów edukacyjnych o dziedzictwie i zwiększenie ilości inicjatyw upowszechniających wiedzę i świadomość na jego temat.

www.ipce.mcu.es/pdfs/PNEducPatrimonio.pdf

www.patrimonioculturayninos.blogspot.com/2015/01/plan-nacional-de-educacion-y-patrimonio.html

ZALETY

- ✓ tego rodzaju plan to podstawowe narzędzie, które pozwala określić wytyczne w edukacji o dziedzictwie, ocenić jej potrzeby i odpowiednio na nie odpowiedzieć; odpowiednio kieruje edukacją o dziedzictwie; jest wyraźnym dowodem na jej potrzebę i wagę,
- ✓ plan inicjuje współpracę między instytucjami zajmującymi się dziedzictwem a ministerstwem oświaty; może stanowić punkt odniesienia; pozwala zainicjować szereg inicjatyw; łączy szkolnictwo i dziedzictwo wspólnym celem.

NOTATKI

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

na zewnątrz

projekt

finanse
umiarkowane

dorośli

Polska

doświadczony

EDUKATORZY MAJĄ GŁOS

KONFERENCJA: SZTUKA EDUKACJI

WYZWANIE

Zajmujemy się edukacją o dziedzictwie i chcielibyśmy spotkać ludzi, którzy robią to samo. Chcielibyśmy podzielić się tym, co robimy, opowiedzieć o problemach, sukcesach i potrzebach, zainspirować się, nawiązać współpracę. Może dobrym pomysłem byłoby zorganizowanie przedsięwzięcia podobnego do

POMYSŁ

cyklu dorocznych konferencji „Sztuka edukacji”, organizowanych przez Zachętę – Narodową Galerię Sztuki? Inicjatywa jest skierowana do nauczycieli oraz animatorów kultury i edukatorów pracujących lub współpracujących z instytucjami kultury i organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze kultury, a więc zajmujących się także dziedzictwem kulturowym, chociaż priorytetem jest w tym wypadku współczesna kultura i sztuka. Ich celem jest prezentacja możliwości włączenia tych dziedzin w szkolne programy nauczania i przedstawienie dobrych praktyk współpracy między środowiskami. Co roku konferencja odbywa się w innym mieście, na terenie innego województwa. Za każdym razem do współpracy zapraszani są partnerzy z innego miasta. Miejsce kolejnych edycji jest wybierane w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

DZIAŁANIE

ZALETY

- ✓ inicjatywa prezentuje możliwości włączenia do szkolnych programów działań dotyczących kultury,
- ✓ stwarza szansę nawiązania współpracy, wymiany doświadczeń, przyczynia się do integracji środowisk działających w obszarze kultury,
- ✓ działania są prowadzone w różnych województwach.

NOTATKI

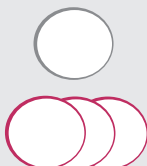
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt, proces

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dzieci i młodzież

UNESCO
Chile

doświadczony

ENERGETYZUJĄCE SPOTKANIA MŁODZIEŻY

MŁODZI I DZIEDZICTWO

WYZWANIE

Zastanawiasz się, jak zaangażować na rzecz dziedzictwa młodzież? To przecież konieczne, gdyż to od niej zależy jego przyszłość... A może chciałbyś skorzystać z młodzieńczej energii i świeżego spojrzenia albo marzysz, by zobaczyć kolorowy tłum dziewczyn i chłopaków w koszulkach z napisem „Kocham dziedzictwo”? Podpowiedzią, jak wcielić w życie te śmiałe wizje, mogą być Światowe Fora Dziedzictwa Młodych, organizowane przez UNESCO od 1995 roku w różnych zakątkach świata.

POMYSŁ

To spotkanie uczniów, nauczycieli i profesjonalistów zajmujących się dziedzictwem, służące wymianie myśli i doświadczeń, nawiązaniu kontaktów, propagowaniu dobrych praktyk, upowszechnieniu tematu. Impreza jest częścią Światowego Programu Edukacji o Dziedzictwie. Warto podkreślić, że inicjatywa pączkuje, gdyż podobne, lokalne spotkania odbywają się np. w Chile pod nazwą „Młodzi i dziedzictwo”.

DZIAŁANIE

www.whc.unesco.org/en/youth-forum

www.monumentos.cl/jovenespatrimonio/#programa

ZALETY

- ✓ młodzi mają możliwość spotkania nowych ludzi z różnych krajów, dowiedzenia się czegoś o ich dziedzictwie i kulturze, wymiany doświadczeń, omówienia problemów i określenia swojej roli w zachowaniu dziedzictwa; zyskują szansę działania,
- ✓ dla nauczycieli to szansa na dyskusję na temat edukowania o dziedzictwie, możliwość zainspirowania się, zdobycia nowych materiałów i przećwiczenia w praktyce, jak z nich korzystać, wymiany spostrzeżeń, stworzenia sieci kontaktów,
- ✓ dziedzictwo zyskuje ambasadorów, wydarzenie zwraca uwagę na problemy dziedzictwa i edukowania o nim,
- ✓ to od młodych zależy przyszłość dziedzictwa, dobrze więc ich edukować, dawać głos, zachęcać do kontaktów i wymiany doświadczeń; dzięki takim spotkaniom młodzi czują się docenieni, zauważeni, wysłuchani; edukatorzy mogą usłyszeć, co ich interesuje, czego potrzebują, w czym chętnie wzięliby udział; spotkania służą budowaniu społeczeństwa obywatelskiego.

NOTATKI

---

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja,
projekt

finanse
umiarkowane

młodzież
szkolna

Włochy

doświadczony

JAK ZACIĄGNĄĆ DZIECI AKI DO MUZEUM I NIE ZWARIOWAĆ

KONKURS: KOCHAM DOBRA KULTURY

WYZWANIE

Czy nie macie czasem wrażenia, że młodych coraz trudniej czymś zainteresować, a zwłaszcza jeśli są to zabytki? Czy proponowaliście im kiedyś wizytę w muzeum, a w odpowiedzi usłyszeliście, że po co, skoro wszystko jest w internecie? A może opadły wam ręce, gdy odkryliście, że słowo „galeria” młodzieży kojarzy się przede wszystkim z wielkim centrum handlowym? Każdemu, kto pracuje z młodym pokoleniem, zdarzyło się ponarzekać, że dzieci nic nie obchodzi, robią coś tylko dla ocen, a my przecież stajemy na głowie, aby nieść kaganek oświaty... A gdyby tej młodzieży nie traktować tylko jako publiczności, słuchaczy albo widzów, tylko zaproponować jej rodzaj współpracy? Gdybyśmy choć na chwilę przestali ją „karmić”, a zaprosili do wspólnego „gotowania”? Inspiracją może być konkurs „Io Amo i Beni Culturali” – „Kocham dobra kultury”. Jego zadaniem jest nawiązanie kontaktów i współpracy między szkołami średnimi i instytucjami kultury z obszaru prowincji Emilia-Romagna, które jednoczą siły, działają w szkolno-instytucjonalnych zespołach, realizując wspólny projekt w oparciu o dziedzictwo kulturowe i na jego rzecz. Projekt następnie podlega ocenie i otrzymuje

POMYSŁ

DZIAŁANIE

dofinansowanie na realizację. Efektem konkursu mogą być np. e-booki poświęcone kolekcjom, projekty gadżetów dla lokalnego muzeum, wirtualne rekonstrukcje dawnej zabudowy miejskiej, projekty promocji turystycznej miejsca, wystawy i ich katalogi. Pomysły zespołów są najróżniejsze: jedna ze szkół w Bolonii i tamtejsza Galeria Miejska przygotowały torby z archiwalnych ulotek reklamujących wystawy; w Forli uczniowie stworzyli fiszki skłaniające do zapamiętania najważniejszych obiektów z kolekcji Muzeum Etnograficznego; w innych miejscowościach uczniowie opracowali blog, wystawę i trasę oprowadzania po lokalnym muzeum dla małych dzieci, poznawali techniki drzeworytnicze i tworzyli z ich wykorzystaniem swoje dzieła, robili filmy na podstawie kolekcji, pisali przewodnik po miejskich parkach na podstawie dokumentów z lokalnego archiwum, pomagali w wykopaliskach i analizie znalezionych obiektów itd.

www.ibcmultimedia.it/en/theme/i-love-ibc/

www.bib-cec.eu/ioamoibeniculturali/index.php?date=6

ZALETY

- ✓ projekt wykorzystuje potencjał edukacyjny instytucji kultury, kolekcji, pomników i innych zasobów lokalnego dziedzictwa,
- ✓ zachęca do bezpośredniego kontaktu między instytucjami/opiekunami dziedzictwa a szkołami,
- ✓ wykorzystuje kreatywność uczniów, pozwala im zdobyć nowe doświadczenia i kompetencje, edukuje o dziedzictwie poprzez aktywności,
- ✓ ma namacalne efekty – instytucje dzięki kontaktowi z młodzieżą zyskują świeże spojrzenie, nowe materiały, które mogą praktycznie wykorzystywać, a młodzi mają konkretny punkt w swoim CV.

UWAGI

Ważne jest dobre przygotowanie uczniów do pracy, zaangażowanie po stronie nauczyciela/opiekuna.

dziedzictwo
materialne

na zewnątrz

projekt

finanse
umiarkowane

młodzież
szkolna

Finlandia

początkujący

NA POCZĄTEK COŚ ZWYKŁEGO

KONKURS: OPOWIADACZE HISTORII

WYZWANIE

Rozglądasz się po najbliższym otoczeniu, ale wydaje ci się, że nic ciekawego w nim nie ma. Sądzisz, że gdybyś tylko mieszkał w Krakowie albo przynajmniej w Kazimierzu nad Wisłą na pewno zrobiłbyś jakąś fajną lekcję o dziedzictwie, jakiś superprojekt albo niesamowite wydarzenie. Przekonaj się jednak, że czasem wystarczy naprawdę niewiele, by osiągnąć dobry efekt. Udowodnili to twórcy konkursu dla dzieci i młodzieży na najlepsze opowiadanie będące przykładem dziedzictwa przemysłowego i technologicznego pt. „Opowiadacze historii”. Konkurs zorganizowano w Finlandii w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa 2015. Zadaniem uczestników było stworzenie opowiadania dotyczącego historii wybranego produktu, np. starego telefonu, żelazka, windy, czekolady albo nawet kuchennego ręcznika.

POMYSŁ

Wytyczne konkursu podpowiadały im, jak mają zabrać się do pracy, gdzie szukać informacji, jak zilustrować historię. Najlepsze prace nagradzano finansowo.

DZIAŁANIE

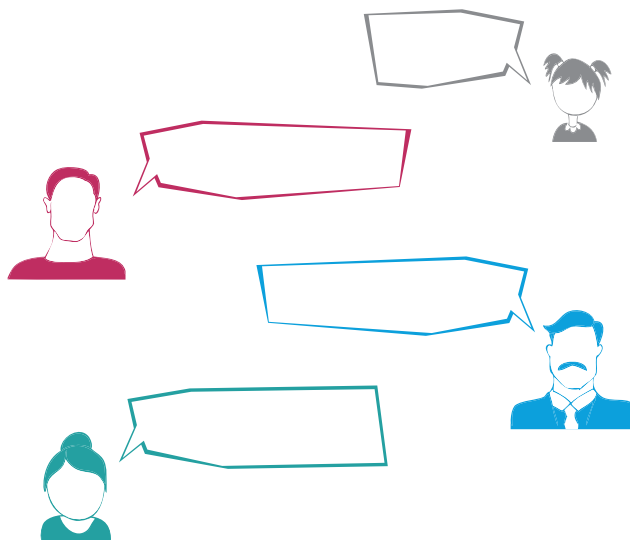
Wytyczne konkursu podpowiadały im, jak mają zabrać się do pracy, gdzie szukać informacji, jak zilustrować historię. Najlepsze prace nagradzano finansowo.

www.kulttuuriperintokasvatus.fi/wp-content/uploads/2015/04/Cultural-Heritage-Makers2015_Instructions.pdf

ZALETY

- ✓ wykorzystanie popularnej formy konkursu,
- ✓ pokazanie dziedzictwa przez pryzmat zwyczajnych rzeczy,
- ✓ dzięki zwróceniu uwagi na historie przedmiotów znanych dzieciom, będących częścią ich życia i otoczenia uczestnicy konkursu mieli możliwość nie tylko poznać historię ich produkcji, wytwarzania, ale także zwrócili uwagę na indywidualne losy osób z nimi związanych, a przez to zainteresowali się dziedzictwem, zabytkami i przeszłością w szerszym zakresie.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Kanada

początkujący

DZIEDZICTWO W SZKOLE

TARGI DZIEDZICTWA

WYZWANIE

Szkoła stwarza różne możliwości, jeśli chodzi o edukację dotyczącą dziedzictwa kulturowego, choć jednocześnie wiążą się z tym rozmaite ograniczenia, jak np. konieczność realizacji podstawy programowej, problemy z organizacją wyjść lub wycieczek. Jeśli chciałbyś zwiększyć obecność tematyki związanej z dziedzictwem w środowisku szkolnym, a jednocześnie wzbogacić lokalne życie kulturalne, doskonałym pomysłem dla Ciebie mogą być działania odbywające się w prowincji Nowy Brunszwik, w Kanadzie. Chodzi o organizowane w szkołach Targi Dziedzictwa. Wydarzenia składające się na to przedsięwzięcie odbywają się na terenie szkoły lub poza nią. Uczniowie samodzielnie, pod okiem nauczycieli przygotowują wystawy, pokazy, przedstawienia i inne inicjatywy związane z lokalnym dziedzictwem. Odbiorcami ich działań jest cała społeczność, co warto podkreślić, gdyż w Polsce większość uczniowskich projektów ma charakter wewnętrzny.

POMYSŁ

W kanadyjskim przypadku istotne jest to, że praca uczniów przyskuje oddźwięk środowiska. Aby umożliwić szerokiej publiczności udział w wydarzeniu, tworzy się grafik wydarzeń, swoisty afisz, udostępniany na stronach najważniejszych lokalnych instytucji.

DZIAŁANIE

Warto wspomnieć, że impreza jest wspierana przez miejscowy samorząd, a szkoły mogą uzyskać dofinansowanie na organizację poszczególnych elementów składających się na program wydarzenia.

Na polskim gruncie próbą realizacji podobnego wydarzenia jest konkurs dla szkół na organizowanie wydarzeń w ramach Szkolnych Dni Dziedzictwa, będący częścią projektu „Sztuka na kółkach” Stowarzyszenia Historyków Sztuki i Fundacji Plenerownia. W trakcie pierwszej edycji szkoły przygotowywały m.in. gry terenowe, lapbooki, specjalne warsztaty i spotkania związane z lokalnym dziedzictwem, akademie i wystawy. Planuje się realizację konkursu także w następnych latach.

ZALETY

- ✓ inicjatywa zachęca do poznawania dziedzictwa w praktyczny sposób, wprowadza dziedzictwo do szkoły, daje uczniom możliwość pracy projektowej, samodzielnej kreacji, niestandardowego zdobycia wiedzy, umiejętności i nowych kompetencji.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

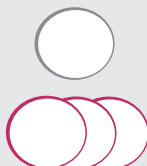
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja

finanse
od małych do dużych

dla wszystkich

Polska,
Francja

początkujący

WARSZTATY MUZEALNE

BOGATA OFERTA ZAJĘĆ

WYZWANIE

Gdzie można skorzystać z bogatej oferty zajęć związanych z dziedzictwem? Najlepiej sprawdzić, jak wygląda

POMYSŁ

ona w lokalnych muzeach. Podajemy jako przykład ofertę Muzeum Narodowego w Krakowie oraz francuskiego Luwru, ale warto pamiętać, że w każdej, nawet małej placówce muzealnej są prowadzone działania edukacyjne

DZIAŁANIE

kierowane do grup oraz osób indywidualnych, a także rodzin z dziećmi, seniorów, osób z niepełnosprawnościami, dostosowane do wieku uczestników, o szerokiej tematyce z różnych dziedzin. Dzięki różnym programom w niektórych z nich można uczestniczyć bezpłatnie.

www.mnk.pl/edukacja-w-mnk

www.louvre.fr/ateliers

ZALETY

- ✓ wysoki poziom, różne narzędzia i metody, szeroki wachlarz oferty edukacyjnej, regularny dostęp.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Polska

ekspert

BUDOWANIE POSTAW W OPARCIU O DZIEDZICTWO

ŻYDOWSKIE DZIEDZICTWO KULTUROWE

WYZWANIE

Dziedzictwo zwykle wartościujemy pozytywnie i traktujemy jak swoje, nie jest to jednak reguła. Edukacja na rzecz dziedzictwa polega także na kształtowaniu postawy otwartości, tolerancji, szacunku i ciekawości wobec różnych kultur, wyznań, obyczajów, grup. Przykładem, jak to robić, może być wielkie przedsięwzięcie Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN – trzyletni program edukacyjno-kulturalny „Żydowskie dziedzictwo kulturowe”. W jego ramach zaplanowano 3 tysiące wydarzeń, m.in. warsztaty, wykłady, debaty, spotkania, inicjatywy miejskie, działania w przestrzeni miejskiej, wystawy czasowe i objazdowe, rezydencje artystyczne, publikacje, aplikacje na urządzenia mobilne, wirtualne spacer, gry edukacyjne. To przykład tego, jak w oparciu o zasoby dziedzictwa kształtować postawy społeczne, uczyć funkcjonowania w wielokulturowym świecie i na różne sposoby czerpać z dorobku minionych pokoleń.

POMYSŁ

DZIAŁANIE

ZALETY

- ✓ opracowany kompleksowy program działań obejmuje wiele różnorodnych narzędzi i form edukacyjnych, jest skierowany do szerokiego grona odbiorców, bardzo dobrze przygotowany merytorycznie, wizualnie, promocyjnie itd., co umożliwia skuteczne zwrócenie uwagi na dziedzictwo polskich Żydów i kształtowanie za jego pomocą postawy otwartości, tolerancji, ale także poczucia obywatelskiego wyrażającego się troską o fragment dziedzictwa Polski.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne

na zewnątrz

projekt

finanse
umiarkowane

dla wszystkich

Polska

doświadczony

OŻYWIĆ LOKALNE ZABYTKI

SZTUKA NA KÓŁKACH

WYZWANIE

Jak ożywić lokalne zabytki, wykorzystać ich potencjał edukacyjny i włączyć w tok nauczania szkolnego? Jak kształtować wśród młodych poczucie odpowiedzialności za dobra kultury oraz sprawić, by byli dumni z miejsca pochodzenia? Jak pokonać bariery w dostępie do kultury, gdy się jest mieszkańcem małej miejscowości? Jak przekonać mieszkańców, że mają u siebie prawdziwe skarby, i pokazać im, jak o nie dbać? Podpowiedzią, jak to zrobić, może być projekt „Sztuka na kółkach”.

POMYSŁ

Polega on na organizowaniu warsztatów dla młodzieży szkolnej i mieszkańców, swoistych „lekcji muzealnych” w zabytkach położonych w małych miejscowościach. W większości są to kościoły – z racji ich dostępności oraz walorów historycznych i artystycznych. Zajęcia prowadzą historycy sztuki z przygotowaniem pedagogicznym. Ich kontekstem jest regionalne dziedzictwo kulturowe, które umożliwia przekazanie szeregu wiadomości ze świata kultury w ogóle.

DZIAŁANIE

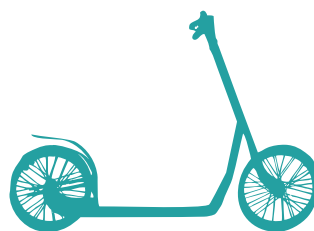
Uczestnicy uczyć się przede wszystkim patrzeć, dedukować, pracować samodzielnie i w grupie. Zdobywają nowe kompetencje i doświadczenia, stając się świadomymi odbiorcami kultury. Poznają m.in. pojęcia z zakresu architektury, uczyć się opisywać dzieła sztuki, identyfikują ich temat, tropią ślady różnych epok,

które zostawiły na budowli swe piętno. Dowiadują się, jak o zabytek dbać, zastanawiają, dlaczego jest ważny dla miejscowości, i jak sprawić, by inni chętnie go odwiedzali i doceniali. Warsztaty mają formę interaktywną, prowadzący wykorzystują różne metody oraz narzędzia edukacyjne, m.in. karty pracy. Dzieci z reguły najbardziej interesuje tzw. kuferek Mony Lisy, w którym zgromadzono różne przyrządy i materiały związane z pracą artysty i konserwatora. Zabytek jest bazą do szeregu działań twórczych, np. tworzenia plakatu miejscowości, komiksu o losach zabytku itd. Projekt jest realizowany od 2009 roku przez Stowarzyszenie Historyków Sztuki i Fundację Plenerownia. www.sztukanakolkach.pl

ZALETY

- ✓ projekt edukuje o dziedzictwie w najbliższym otoczeniu i poprzez nie, sprawia, że przestaje ono być czymś abstrakcyjnym, a staje się przedmiotem wspólnej troski i czymś osobistym,
- ✓ edukacja kulturalna odbywa się w oparciu o potencjał lokalnego dziedzictwa, które często pozostaje zapomniane, nierozpoznane, niedocenione; ma wymiar praktyczny; projekt wprowadza dziedzictwo w tok nauki szkolnej,
- ✓ dzięki udziałowi w projekcie odbiorcy postrzegają dziedzictwo jako część swej tożsamości, stają się dumni z miejsca zamieszkania,
- ✓ odbywa się w terenie, przede wszystkim w małych miejscowościach, gdzie jest utrudniony dostęp do takich inicjatyw,
- ✓ jest to przykład dla nauczycieli, że mogą prowadzić w zabytkach podobne zajęcia, projekt uczy ich, jak to ciekawie zrealizować,
- ✓ jest bezpłatny dla uczestników.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz

lekcja

finanse
umiarkowane

dla wszystkich

Polska

doświadczony

DZIEDZICTWO PRZEKRACZA PRÓG SZKOŁY

ZAPROŚ SZLAK TeH2O DO SWOJEJ SZKOŁY!

WYZWANIE

Przypuśćmy, że stworzyliśmy szlak kulturowy. Jak przyciągnąć do niego szkoły? Jak je zaktywizować? Jak im opowiedzieć o dziedzictwie na tym szlaku, aby zachęcić ich do jego odwiedzenia? Na dobry pomysł wpadli operatorzy Szlaku

POMYSŁ

Wody, Przemysłu i Rzemiosła TeH2O w Bydgoszczy. Wymyślili program dla szkół pn. „Zaproś Szlak TeH2O do swojej szkoły!”. Projekt został skierowany do uczniów starszych

DZIAŁANIE

klas szkół podstawowych oraz gimnazjów. Opiera się na jednej godzinie lekcyjnej, podczas której są prezentowane wybrane obiekty Szlaku Wody, Przemysłu i Rzemiosła TeH2O

w Bydgoszczy. Centralnym punktem zajęć jest kufer zawierający artefakty z obiektów szlaku. Edukator prowadzący zajęcia na ich podstawie opowiada o bydgoskim dziedzictwie industrialnym. Uczniowie losują przedmioty ze skrzyni, a edukator wyjaśnia, z jakim miejscem się one wiążą, przybliża jego historię, a następnie wspólnie z uczestnikami zastanawia się, jak obiekty ze szlaku wpłynęły na życie

mieszkańców Bydgoszczy. Podsumowaniem zajęć jest wrę-

czenie materiałów informacyjnych na temat szlaku oraz legitymacji „Klubu Fanów Szlaku TeH2O”, w której uczniowie mogą zbierać pieczątki podczas wycieczek szkolnych i indywidualnych.

ZALETY

- ✓ świetny sposób na upowszechnienie dziedzictwa i oferty edukacyjnej w szkole, możliwość dotarcia do uczniów,
- ✓ ciekawy sposób prowadzenia zajęć.

SZKOŁA

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja,
projekt

finanse
średnie

dzieci i młodzież

Polska

doświadczony

KULTURALNY DIALOG WCZORAJ Z DZISIAJ

KOD ARCHITEKTURY

WYZWANIE

Czasem wpadamy w pułapkę: za dziedzictwo uważamy wiekowe zamki, pałace, pomniki, stare kościoły i tym podobne obiekty. Trudno nam przyjąć, że jego częścią są również bloki za oknem, place miejskie czy budynek huty. Przecież są takie... nowoczesne. Co w nich takiego szczególnego? Nie mają nawet stu lat. Problem takiego postrzegania dotyka dziedzictwa wielu miejscowości. O jego wartości trzeba przekonywać nawet samych mieszkańców. Aby podejrzeć, co w takim wypadku robić, odsyłamy do

POMYSŁ

Stalowej Woli, miasta, które powstało w ramach budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego w latach 30. XX wieku. Działające tam Muzeum Regionalne stara się twórczo propagować nowoczesne dziedzictwo i wykorzystywać je do prowadzenia wielotorowej edukacji kulturalnej. W 2014 roku zrealizowało projekt „Kod architektury”, który miał na celu nowoczesną edukację przestrzenną i architektoniczną na przykładzie historycznej zabudowy i urbanistyki. Program uczył szacunku do historii miejsca i małej

DZIAŁANIE

ojczyzny. Pokazywał miasto w szerszym aspekcie, prowokował do dyskusji o problemach współcześnie dotyczących przestrzeń, uczył nowych pojęć z zakresu architektury i kształtowania prze-

strzeni, a także umożliwiał odkrycie, jak wiele łączy architekturę z różnymi dziedzinami życia i nauki. Na program składało się 5 modułów tematycznych/warsztatowych: „Kod architektury” – architektura w kontekście sztuki, matematyki, historii; „Jeden dzień z życia miasta” – rola zmysłów w odbiorze przestrzeni; „Szklane domy” – architektura i wzornictwo w literaturze; „Miasto na medal” – proces powstawania miasta i czynników wpływających na jego rozwój; „W miejskiej sieci” – ćwiczenia na orientację w terenie, czyli analizy planów i map. Każdy blok zajęć posiadał oddzielnie opracowane karty pracy dla uczniów oraz konspekty dla nauczycieli. W poznawaniu kodu architektury uczestnikom pomagała 12-letnia Hania, której pamiętnik stanowił część kart pracy wykorzystywanych we wszystkich modułach zajęć. Dziewczynka opisywała swoje spostrzeżenia i przygody, których tłem była powstająca Stalowa Wola i jej architektura. Hania została także bohaterką książeczki pt. *Miasto na medal*, wzbogacającej program edukacyjny i opowiadającej o początkach miasta. Program uzupełniała interaktywna wystawa polskich designerów projektujących tekturowe zabawki architektoniczne pn. „Papierowe miasto”. Projekt został wyróżniony w XXXV edycji Konkursu na Wydarzenie Muzealne Roku Sybilla 2014 w kategorii edukacja.

ZALETY

- ✓ twórcze podejście do dziedzictwa miejsca i wykorzystanie go do szerokiej edukacji kulturalnej,
- ✓ powiązanie dziedzictwa ze współczesnością, umożliwienie ich przenikania się,
- ✓ bogaty program, złożony z kilku elementów, oddziaływających indywidualnie oraz łącznie,
- ✓ edukacja o dziedzictwie umożliwia zdobycie szeregu kompetencji i umiejętności,
- ✓ integracja społeczności wokół dziedzictwa,
- ✓ znalezienie sposobu na mówienie o dziedzictwie, które nie jest łatwe w odbiorze, znane i powszechnie pozytywnie wartościowane.

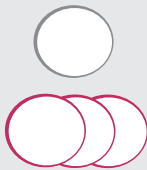
dziedzictwo materialne

na zewnątrz

lekcja

finanse od umiarkowanych do dużych

młodzież szkolna

Wielka Brytania, Islandia, Polska

doświadczony

CZAS NA ARCHEOLOGIE BOHATEROWIE DZIEDZICTWA

WYZWANIE

Jeśli szukasz pomysłu na ciekawe zajęcia dotyczące dziedzictwa, może pomyślisz o czymś związanym z archeologią? Inspiracją mogą być dwie inicjatywy: „Heritage Heroes” – „Bohaterowie dziedzictwa” z Wielkiej Brytanii i „Szkoła archeologii dla dzieci” z Islandii. Obie angażują szkoły oraz lokalne instytucje związane z dziedzictwem, zachęcając w ten sposób uczniów i nauczycieli do odkrywania dziedzictwa znajdującego się na wyciągnięcie ręki. Polegają na organizowaniu warsztatów edukacyjnych dla uczniów w różnym wieku (głównie 6-15 lat), dających szansę wyjścia poza klasę i zyskania niezapomnianych przeżyć. W Islandii zajęcia odbywają się częściowo na terenie szkoły, a częściowo w terenie. Zapoznają z tym, czym jest archeologia, czym się zajmuje, na czym polega praca archeologa. (Warto wspomnieć, że ich organizator, Islandzki Instytut Archeologiczny, oferuje ponadto miesięczny kurs archeologiczny dla chętnych studentów z całej Europy i USA). Projekt szkocki jest organizowany przez organizację Archeology Scotland. Jego istotną częścią są specjalne szkolenia dla nauczycieli, przygotowujące do interpretowania i używania zasobów dziedzictwa w klasie. Tematyka oferowanych warsztatów różni się w zależności od rodzaju zabytków, które można

POMYSŁ

DZIAŁANIE

znaleźć w danym regionie. Dzieci uczą się technik dokumentacyjnych, eksplorują miejsce pod okiem fachowców, sporządzają opisy i zdjęcia, biorą udział w zaaranżowanych wykopaliskach archeologicznych, wykonują różne obiekty przy użyciu dawnych technik, uczą się czytać historyczne mapy, fotografie lotnicze i na ich podstawie odkrywają okolicę. Na stronach organizacji są dostępne scenariusze zajęć oraz broszura dla nauczycieli. Instytucja proponuje także edukacyjne zestawy do wypożyczenia na potrzeby szkół, np. poświęcone epoce żelaza.

Warto wspomnieć, że i na gruncie polskim powstają podobne inicjatywy, czego przykładem jest projekt „Objazdowe Muzeum Archeologiczne” realizowany przez Muzeum Okręgowe w Sandomierzu.

www.archaeologyscotland.org.uk/our-projects/heritage-heroes

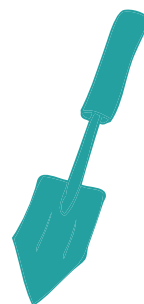
www.archaeologyscotland.org.uk/learning

www.instarch.is/english/index.html

www.archeologia-sandomierz.pl/?sekcja=objazdowe_muzeum_archeologiczne

ZALETY

- ✓ projekt umożliwia zdobycie nowych doświadczeń i umiejętności,
- ✓ projekt umożliwia kontakt między różnymi ludźmi, profesjonalistami i amatorami,
- ✓ projekt stwarza możliwość nauki poza klasą, odkrywania dziedzictwa, a dzięki temu budowania silnych społeczności, świadomych swej tożsamości i dumnych z miejsca zamieszkania,
- ✓ projekt upowszechnia dobre praktyki, odczarowuje archeologię, umożliwia kontakt z profesjonalistami w tej dziedzinie, uczy dobrych praktyk na przyszłość.

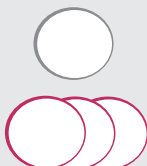
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Hiszpania

doświadczony

BUDUJEMY, UKŁADAMY, LEPIMY

DZIEDZICTWO DLA DZIECI

WYZWANIE

Oferta zajęć pozalekcyjnych, z których mogą korzystać dzieci, jest bardzo szeroka: judo, robotyka, ceramika, język chiński. Różne warsztaty mogą także stanowić uzupełnienie lekcji w szkole lub edukacji przedszkolnej. Jeśli poszukujesz czegoś oryginalnego i pożytecznego, może pomyślisz o zajęciach „Dziedzictwo dla dzieci”? Taki cykl pn. „Patrimonio para niños” jest organizowany w Hiszpanii przez studio ARAE. Zasluguje na uwagę ze względu na

POMYSŁ

praktyczny wymiar proponowanych zajęć, gdyż większość z tych, które dotyczą tematyki dziedzictwa, zazwyczaj jest bardziej oparta na teorii. W ofercie studia są m.in. warsztaty budowania tradycyjnych domów, robienia gargulców i mozaik. ARAE poszukuje sposobów, by przybliżyć dziedzictwo współczesnemu człowiekowi, wykorzystując różne nowoczesne środki i narzędzia. Głównym

DZIAŁANIE

celem warsztatów jest uspołecznienie, socjalizacja dziedzictwa, uczynienie z niego „rzeczy wspólnej”. Warsztaty mają charakter komercyjny oraz odbywają się ze środków publicznych.

www.araepatrimoniokids.wordpress.com/2014/10/01/nuestro-s-paisajes-culturales-la-barraca-valenciana/comment-page-1/#comment-14

ZALETY

- ✓ atrakcyjna forma zajęć, aktywna, wykorzystująca techniki artystyczne, oparta bezpośrednio na zasobach lokalnego dziedzictwa, co praktycznie upowszechnia świadomość na jego temat,
- ✓ dzięki samodzielnemu wykonaniu różnych obiektów uczestnicy nabierają osobistego stosunku do dziedzictwa, staje się ono „rzeczą wspólną”.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

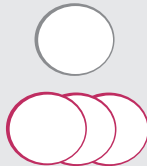
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Wielka
Brytania

ekspert

MODELOWA WSPÓŁPRACA ZE SZKOŁĄ I NIE TYLKO

DZIAŁALNOŚĆ ENGLISH HERITAGE

WYZWANIE

Często narzeka się, że w polskich szkołach za dużo jest teorii, a za mało praktyki. Uczniowie siedzą z nosem w podręcznikach, zamiast uważnie rozglądać się dookoła. Lekcje polskiego, historii, plastyki i matematyki najczęściej odbywają się w klasie. Owszem, uczniowie jeżdżą wprawdzie na wycieczki, ale ich program nie rzadko dotyczy choroba macdonaldyzacji czy disneylandyzacji – zamiast miejsc i wydarzeń o prawdziwej wartości z punktu widzenia nauczania o dziedzictwie, na ich trasie pojawiają się punkty, które więcej wspólnego mają z rozrywką, choć starają się to ukryć pod płaszczykiem edukacji (w rodzaju wizyty na zamku i strzelania z plastikowego łuku). Na pewno sporo można jeszcze zrobić, aby usprawnić współpracę na linii szkoła – instytucja związana z dziedzictwem. Wzorcowo odbywa się to w Wielkiej Brytanii, gdzie wyjście ze szkoły na zajęcia jest traktowane jako coś naturalnego, oczywistego, będącego konsekwentnym uzupełnieniem lekcji w klasie i ważną częścią programu szkolnego. Przykładem, jak to zorganizować, może być działalność organizacji English Heritage, która opiekuje się najważniejszymi angielskimi zabytkami (zamkami, mostami, pomnikami, ogrodami, architekturą miejską, ruina-

POMYSŁ

DZIAŁANIE

mi rzymskimi itd.), m.in. Stonehenge, oferując bogaty program edukacyjny dla szkół. Genialnym rozwiązaniem jest to, że nauczyciel za pomocą kilku kliknięć myszką może zaplanować, gdzie zabrać uczniów w zależności od tematu, jaki omawia na lekcji. Na stronie internetowej można znaleźć propozycje wycieczek prowadzonych przez ekspertów, indywidualnych wycieczek dla nauczycieli, umożliwiających im wcześniejsze przygotowanie lekcji, pakiety materiałów edukacyjnych do wykorzystania i wypożyczenia, w tym konkretne propozycje warsztatów związanych z lekcjami geografii, historii itd. oraz kształcenia z wielu dziedzin. Przy każdym temacie zajęć znajduje się informacja o wieku uczniów, którzy mogą z nich skorzystać, a także informacje praktyczne. Proponowane warsztaty pozwalają na odgrywanie ról, eksperymentowanie, doświadczanie, zanurzenie się w danej epoce. Są interaktywne, wykorzystują szereg rekwizytów, umożliwiają interpretację i samodzielne łamanie kodów kulturowych. Odpowiednia oferta jest kierowana także dla turystów indywidualnych oraz rodzin z dziećmi.

www.english-heritage.org.uk/learn/school-visits

ZALETY

- ✓ mądra oferta, wysoka jakość działań, odpowiedzialność, dbałość o zabytki na wszystkich obszarach, a dzięki temu dawanie znakomitego przykładu, otwartość na ludzi, włączanie ich w działania,
- ✓ nie ma tu mowy o robieniu z zabytku Disneylandu czy o taniej rozrywce w strojach rycerzy na tle zamku; jest pole do mądrego spotkania z ludźmi, umożliwienie im rozrywki, ale inteligentnej, na wysokim poziomie, o walorach edukacyjnych; instytucja wychowuje swoją publiczność.

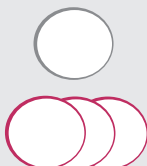
dziedzictwo materialne

na zewnątrz

projekt

finanse od umiarkowanych do dużych

dla wszystkich

Peru, Norwegia

doświadczony

ZADBAĆ O DZIEDZICTWO

OŻYWIAM SWOJE DZIEDZICTWO

WYZWANIE

Opieką nad zabytkami i ich ochroną zajmują się różne powołane do tego instytucje, ale nie są one w stanie dotrzeć wszędzie i wszystkim się zająć. Dobrostan dziedzictwa kulturowego zależy w dużej mierze od lokalnych społeczności, które mogą zadbać choćby o porządkowanie terenu wokół historycznego obiektu. Dobry wzorzec stanowią

POMYSŁ

przedsięwzięcia polegające na edukowaniu i kształtowaniu postaw wobec dziedzictwa dzięki konkretnej pracy na jego rzecz, których przykładem jest kampania „Yo doy vida a mi patrimonio” – „Ożywiam swoje dziedzictwo”, organizowana w Peru, oraz akcja „Improve a heritage site” – „Dbam o historyczne miejsca”, realizowana w Norwegii. Pierwsza inicjatywa została podjęta przez władze Cuzco,

DZIAŁANIE

miasta pełnego pamiątek przeszłości. Mieszkańcy, w tym uczniowie szkół różnych stopni, są zachęceni do tego, by samodzielnie zadbali o historyczne otoczenie, podejmując prace porządkowe w rodzaju usunięcia mchu czy bazgrołów z fasad budynków, oczyszczenia z napisów i nieczystości kamiennych inkaskich murów, porządkowania skwerów wokół pomników i ulic itp. Druga inicjatywa odbywa się na obszarze Norwegii i polega na angażowaniu dzieci i młodzieży szkolnej w dbanie o miejsca o historycznym znaczeniu, przy czym w dużej mierze są to obiekty regionalne, niewielkie, np. porzucone ruiny, pomniki, grobowce, fragmenty krajobrazu kulturowego. Młodzi ludzie porządkują ich otoczenie, dbają o to, by były dostępne

(np. koszą trawniki, pielęgnacja otoczenia z chwastów, zbierają śmieci, dbają, by znak informacyjny był dobrze widoczny), szerzą na ich temat wiedzę (np. przygotowują ulotki, mapki, organizują akademie, spotkania). Przedsięwzięcie jest organizowane przez Norwegian Heritage Foundation od 2000 roku. W 2012 roku zyskało Grand Prix w konkursie European Union Prize for Cultural Heritage, organizowanym przez stowarzyszenie Europa Nostra (zajmuje się ono dbaniem o dziedzictwo kulturowe i naturalne Europy) w kategorii „Edukacja, Ćwiczenie, Podnoszenie świadomości”. Jury nagrody podkreśliło pedagogiczne walory akcji i zaangażowania uczniów na rzecz dziedzictwa, które w innym wypadku popadłoby w zapomnienie i niszczałoby. Aktywna praca uświadamia młodym, że w ich otoczeniu znajdują się prawdziwe skarby, których wartość na pierwszy rzut oka często pozostaje niedoceniona. Warto przypomnieć, że w Polsce kiedyś też szkoły dbały np. o stare cmentarze, pomniki. Dobrze tego rodzaju związki między szkołą a dziedzictwem kontynuować.

www.infoans.org/en/sections/news/item/1505-peru...

www.youtube.com/watch?v=PD7-Qyajz9M

www.europanostra.org/awards/93/

ZALETY

- ✓ korzystają obie strony: zabytki, lokalne dziedzictwo, które jest utrzymywane w dobrym stanie, żyje; o które ludzie dbają, oraz osoby angażujące się w projekt, które mają możliwość pogłębienia wiedzy o historii okolicy, poznania jej dziedzictwa, sprawdzenia się w praktycznej pracy,
- ✓ młodzi uczą się dobrych nawyków na przyszłość, wspólne działanie to dla nich rodzaj zabawy, widzą efekty swojej pracy, mogą poczuć dumę z siebie, swojej okolicy, budować w oparciu o dziedzictwo swoją tożsamość.

UWAGA

W przypadku tego rodzaju inicjatyw warto skontaktować się z kimś, kto może udzielić fachowych rad odnośnie podejmowanych działań, aby nie wyrządziły one szkody.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

na zewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Niemcy
Islandia
Rumunia
Słowacja
Turcja
Wielka Brytania

ekspert

SPOSÓB NA WOŁONTARIAT

ANGAŻUJEMY WOŁONTARIUSZY W ODKRYWANIE EUROPEJSKIEGO DZIEDZICTWA

WYZWANIE

Chciałbyś wykorzystać potencjał edukacyjny lokalnego dziedzictwa? A może myślisz o zaangażowaniu wolontariuszy w jakieś przedsięwzięcie związane z dziedzictwem, np. prace przy konserwacji zabytków? Dobrze jest połączyć jedno z drugim, co

POMYSŁ

potwierdza program „Engaging Volunteers in European Heritage Discovery” – „Angażujemy wolontariuszy w odkrywanie europejskiego dziedzictwa”. Pozwala on wolontariuszom z różnych krajów na włączenie się w różne zadania związane z historią i dziedzictwem, np. w wykopaliska archeologiczne, konserwację dzieł sztuki, rewitalizację przestrzeni zabytkowych, badania, szkolenia, prowadzenie warsztatów, oprowadzanie grup i inne podobne akcje na bazie dziedzictwa, a poprzez te działania na zdobycie nowych kompetencji i umiejętności. Projekt skierowany jest do studentów, nauczycieli oraz wszystkich, którzy chcą uzupełnić wykształcenie, zdobyć nowe umiejętności i rozwinąć karierę. Jest realizowany przez organizację non profit Grampus

DZIAŁANIE

Heritage and Training ze środków pozyskanych z Unii Europejskiej (organizacja zajmuje się m.in. promowaniem programu

uczenia się przez całe życie Leonardo Da Vinci Training Programme). Łączy partnerów z różnych krajów. Przykładowe działania podjęte przez partnerów w ramach EVEHD: działania w obrębie tradycyjnego budownictwa – na terenie Niemiec, Słowacji i Wielkiej Brytanii organizowano szkolenia poświęcone budownictwu z gliny; w Rumunii wypalaniu wapna i wykorzystaniu go do tworzenia malowideł naściennych; na Islandii pracowano nad rekonstrukcją domostwa Wikingów z tradycyjnych materiałów; ciekawym pomysłem były szkolenia poświęcone tradycyjnej kuchni, tekstyliom, a nawet pogańskim wierzeniom różnych krajów. Organizatorzy chcą wesprzeć indywidualne zainteresowania kandydatów oraz ich kompetencje w sektorze kreatywnym i kulturalnym. Dzięki zdobytym wiadomościom i doświadczeniom uczestnicy mogą pracować potem jako np. lokalni przewodnicy.

www.grampushheritage.co.uk/projects/evehd

ZALETY

- ✓ możliwość wymiany doświadczeń, zdobycia nowej wiedzy i umiejętności, poznania nowych miejsc i ludzi, ważny punkt w CV, rozwój osobisty i zawodowy,
- ✓ konkretna praca na rzecz dziedzictwa i jego kultywowania, uświadomienie jego problemów w praktyce.

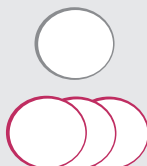
dziedzictwo
materialne

na zewnątrz

proces

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Wielka
Brytania

doświadczony

WSZYSTKIE RĘCE NA POKŁAD

ZAADOPTUJ ZABYTEK

WYZWANIE

Nieraz natrafiamy na niego w trakcie podróży. Czasem znajduje się w naszym sąsiedztwie. On. Zabytek zaniedbany, zapomniany, zostawiony na pastwę czasu, zielska i wandalii, samotny, nie wzbudzający w nikim, prócz pasjonatów, zapaleńców i innych maniaków, cienia uśmiechu. Jest na to recepta! Jest nią akcja

POMYSŁ

„Adopt a Monument” – „Zaadoptuj zabytek”, polegająca na „adopcji” zabytków archeologicznych przez grupy wolontariuszy, które mogą zaopiekować się nimi, w zamian za to zyskując możliwość pogłębienia swoich zainteresowań. To pomysł na to, jak zaangażować pasjonatów na rzecz lokalnego dziedzictwa. Celem ogólnym programu jest poprawa stanu zabytku, dostępu do niego oraz umożliwienie jego interpretacji szerokiemu gronu osób. W praktyce chodzi np. o zadbanie o otoczenie zabytku, monitorowanie jego stanu, opracowanie materiałów informacyjnych i upowszechnienie wiedzy na jego temat np. poprzez organizację odczytów czy warsztatów. Organizator akcji, Council for Scottish Archaeology (CSA), oferuje pomoc w organizacji środków na badania czy konserwację, w nawiązaniu współpracy z odpowiednimi specjalistami, opracowaniu planu działań konserwatorskich czy projektu funkcjonowania obiektu w przyszłości. Proponuje również praktyczne szkolenia dla opiekunów zabytków.

DZIAŁANIE

To dobry pomysł na ożywienie idei społecznych opiekunów zabytków.

www.archaeologyscotland.org.uk/our-projects/adopt-monument

www.archaeologyscotland.org.uk/sites/default/files/Chapter%2013.pdf

ZALETY

- ✓ program angażuje wolontariuszy i dzięki ich pracy pozwala zachować lokalne dziedzictwo,
- ✓ wolontariusze zdobywają nowe umiejętności i wiedzę,
- ✓ zaangażowanie w program umożliwia zdobycie środków finansowych na konserwację (osoby zatrudnione przy programie pomagają aplikować o środki); sprawia, że zabytki nie są pozostawione same sobie, a lokalne społeczności mają wsparcie, konkretną pomoc, zabytek nie jest dla nich ciężarem.

UWAGI

Ważne, aby adopcja odbywała się przy zaangażowaniu specjalistów, jak i lokalnej społeczności. Adopcja to dobra okazja do wymiany wiedzy i pasji pomiędzy nimi.

NOTATKI

.....

.....

dziedzictwo materialne

na zewnątrz

projekt

finanse średnie

dla wszystkich

Francja, Albania

ekspert

DZIEDZICTWO ŁĄCZY

REMPART I DZIEDZICTWO KULTUROWE BEZ BARIER

WYZWANIE

Czy znasz skądś ten schemat: w zabytku w twojej miejscowości pracują konserwatorzy, coś robią, ale dokładnie co, nie widać, gdyż wszystko odbywa się za zasłoną. Po zakończeniu prac konserwatorzy znikają, zabytek jest wprawdzie odnowiony, ale nic się w nim szczególnego nie dzieje. A może zorganizować to wszystko nieco inaczej? Tak, by umożliwić kontakt na linii konserwatorzy – mieszkańcy – zabytek? Możesz pomyśleć o rozwiązaniach, które stosują dwie organizacje: francuska Rempart i działająca na obszarze Bałkanów Cultural Heritage without Borders – Dziedzictwo kulturowe bez barier, i wycisnąć z procesu konserwacji maksimum edukacyjnych soków. Oba stowarzyszenia zapraszają do prac renowacyjnych przy zabytkach wolontariuszy z różnych krajów. Mogą to być osoby indywidualne oraz grupy, np. młodzież szkolna. Obozy wolontariackie połączone są z kursami i warsztatami na temat dziedzictwa. Ich uczestnicy zdobywają wiedzę z zakresu sztuki, architektury, historii konserwacji, dziedzictwa europejskiego oraz praktyczne umiejętności m.in. rysunku czy technik konserwatorskich. Wspólna praca umożliwia im spotkanie i dialog ponad podziałami, co ma znaczenie zwłaszcza w miejscach takich

POMYSŁ

DZIAŁANIE

jak Bałkany. Istotną częścią działań jest zaangażowanie w przedsięwzięcie lokalnych społeczności, co umożliwia im interpretację i zyskanie świeżego spojrzenia na swoje dziedzictwo. Propozycje są najróżniejsze: od sztuki teatralnej na temat miejsca po książeczki dla dzieci. Mieszkańcy biorą udział w burzy mózgów dotyczącej funkcjonowania miejsca po zakończeniu konserwacji i angażują się, by przygotować np. program edukacyjny dla szkół z uwzględnieniem odnowionego zabytku. To ma sens.

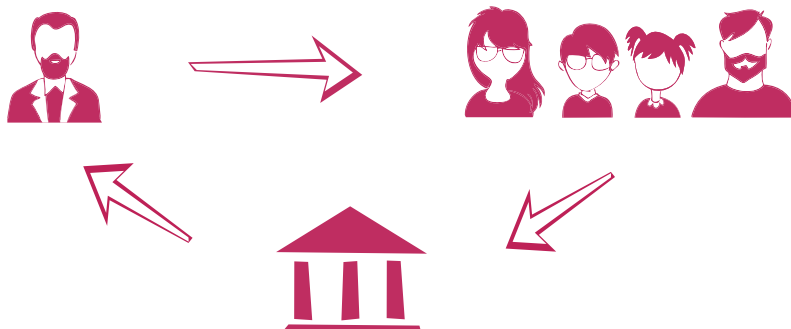
www.rempart.com/en/n/training_programmes/n:120061

www.europanostra.org/awards/144/

www.chwb.org/albania/activities/community-heritage-engagement-engaging-locally-with-interpretation/

ZALETY

- ✓ możliwość udziału w ciekawym, wartościowym przedsięwzięciu, które nie tylko jest przygodą, ale i umożliwia zdobycie konkretnych umiejętności, wiedzy i doświadczenia, nawiązanie nowych znajomości, a także pogłębienie znajomości języka,
- ✓ możliwość pracy pod okiem fachowców, propagowanie dobrych postaw i nawyków,
- ✓ połączenie prac konserwatorskich z działaniami edukacyjnymi i upowszechniającymi wiedzę na temat zabytku, w którym toczą się prace, jest wartością nie do przecenienia,
- ✓ umożliwienie interpretacji dziedzictwa mieszkańcom, włączenie ich w działania.

dziedzictwo materialne

na zewnątrz

projekt, proces

finanse duże

dla wszystkich

Wielka Brytania

ekspert

DZIEDZICTWO NA EKRANIE

BBC ANTIQUES ROADSHOW

WYZWANIE

Jeśli szukamy nowych sposobów upowszechniania wiedzy i zainteresowania dziedzictwem kulturowym, to może pomyślimy o... telewizji? Jeśli nawet nie jesteśmy w stanie zaangażować całej wielkiej telewizyjnej maszyny, to może urządzi nas chociaż kanał na YouTube? Inspiracją do tego typu działań może być program BBC „Antiques Roadshow”, co w wolnym tłumaczeniu można był przetłumaczyć na „Objazdowy show antyków”.

POMYSŁ

Autorka programu, zaprasza wszystkich mieszkańców okolicy, którą odwiedza, by przed kamerą opowiadali o rodzinnych skarbach, różnych przedmiotach, które przechowują w domu, a chcieliby pokazać światu. Mogą to być antyki, fragmenty kolekcji, rzeczy o znaczeniu sentymentalnym, z którymi są związane smutne i wesołe historie. Do programu zapraszani są specjaliści, którzy oglądają, opisują obiekty, dają je, identyfikują, opowiadają o ich genezie, materiałach, technice wykonania, a nawet mówią, ile są warte. Wyobraźmy sobie Krystynę Czubównę w tego rodzaju popularnej serii na gruncie polskim – efekt edukacyjny nie do przecenienia...

DZIAŁANIE

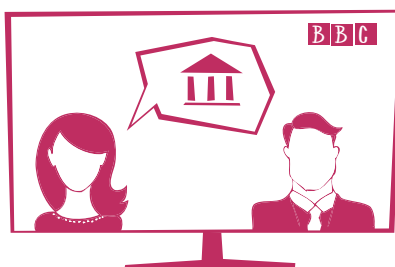
Do programu zapraszani są specjaliści, którzy oglądają, opisują obiekty, dają je, identyfikują, opowiadają o ich genezie, materiałach, technice wykonania, a nawet mówią, ile są warte. Wyobraźmy sobie Krystynę Czubównę w tego rodzaju popularnej serii na gruncie polskim – efekt edukacyjny nie do przecenienia...

Choć oczywiście polskie zasoby wyglądają dużo skromniej niż brytyjskie. Pomysł jednak można adaptować do krajowych warunków.

www.bbc.co.uk/programmes/b006mj2y/clips

ZALETY

- ✓ duża możliwość oddziaływania, dotarcia do dużej ilości odbiorców,
- ✓ kształtowanie zainteresowań, postaw, przekazywanie wiedzy w popularnej, przystępnej formie,
- ✓ program czyni z dziedzictwa element powszechnego zainteresowania, stawia je w świetle jupiterów, zachęca do uważnego rozglądania się po otoczeniu,
- ✓ zwracając uwagę na to, co ludzie mają w zasięgu ręki, mówi o dziedzictwie w ogóle, czyni z niego temat rozmów, coś, co nam towarzyszy przy śniadaniu czy popołudniowej herbatce.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

na zewnątrz

projekt,
proces

finanse
średnie

dla wszystkich

Portugalia

ekspert

W RADIO

SPOTKANIA Z DZIEDZICTWEM

WYZWANIE

Jeśli szukamy sposobu na kształtowanie świadomości, podstaw i edukowania o dziedzictwie, warto zerknąć w stronę odbiornika radiowego. W Portugalii od kilku lat na antenie dużej stacji radiowej TSF jest emitowany do wszystkich krajów portugalskojęzycznych program „Spotkania z dziedzictwem”. Porusza szeroką tematykę związaną z dziedzictwem: od archeologii przez konserwację po ekonomiczną rolę dziedzictwa w dzisiejszym społeczeństwie. Opowiada o różnych miejscach: kopalniach, szpitalach, muzeach, pomnikach, kolei itd. Jest realizowany we współpracy z profesjonalistami i osobami, które działają na rzecz dziedzictwa bardziej amatorsko, w terenie. Program został w 2014 roku wyróżniony nagrodą Europa Nostra European Union Prize for Cultural Heritage w kategorii „Edukacja, Szkolenie i Podnoszenie Świadomości” jako przykład działania godnego naśladowania, jeśli chodzi o edukację na rzecz dziedzictwa kulturowego.

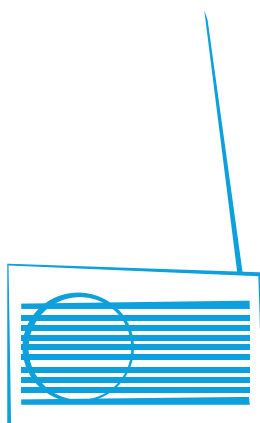
POMYSŁ

DZIAŁANIE

www.europanostra.org/awards/147

ZALETY

- ✓ duża możliwość oddziaływania, dotarcia do dużej ilości odbiorców,
- ✓ kształtowanie zainteresowań, postaw, przekazywanie wiedzy w popularnej, przystępnej formie.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne

wewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Hiszpania

doświadczony

BLOGERZY W AKCJI

ARQUEOBLOG

WYZWANIE

POMYSŁ

DZIAŁANIE

Rozglądasz się za nowoczesnymi środkami, które mogą służyć popularyzacji tematyki związanej z dziedzictwem? A co powiesz na blog? Wzorcem może być tworzony w Hiszpanii „Arqueoblog”, który, jak wskazuje nazwa, dotyczy archeologii. W 2014 roku blog został uznany za najlepszy spośród hiszpańskich blogów poświęconych nauce. Autor porusza na nim różne zagadnienia, m.in. zajmuje się tematem ochrony dziedzictwa poprzez edukowanie o nim. Blog podzielony jest na sekcje poświęcone m.in. pracy archeologa, wielkim odkryciom, osobowościom w dziedzinie archeologii itd.

www.arqueoblog.com

ZALETY

- ✓ wykorzystanie popularnego narzędzia do zajmowania się tematyką związaną z dziedzictwem; osobisty ton zachęca do lektury, trafia do osób zainteresowanych tematem bądź poszukujących informacji na temat archeologii; informacje podane są w przystępny sposób, jasno, co ułatwia ich przyswojenie i zachęca do powrotu; informacje są przefiltrowane przez osobiste doświadczenie autora, co pomaga...

UWAGA

- ✓ ... ale czasem może nie pomagać, gdyż subiektywne stanowisko zawsze niesie ryzyko, że propagowane będą jakieś poglądy czy postawy niekoniecznie akceptowane przez oficjalne instytucje.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

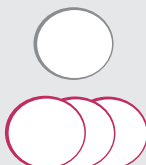
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Holandia,
Niemcy,
Francja,
Włochy,
Polska,
Chile,
UNESCO,
Peru,
Wielka
Brytania

doświadczony

COŚ DLA EDUKATORÓW

PUBLIKACJE

WYZWANIE

Każdej osobie zainteresowanej edukacją o dziedzictwie na pewno przydadzą się różne materiały, broszury, podręczniki i inne publikacje, dotyczące tematu. Dostęp do nich powinni mieć zwłaszcza nauczyciele, ze względu na to, że to oni mają największe możliwości kształtowania dobrych postaw wśród młodego pokolenia – przyszłych strażników dziedzictwa. Na edukację o dziedzictwie powinno się znaleźć miejsce w klasie. To korzyść dla wszystkich: nauczyciel ma świetne narzędzie, by motywować uczniów, rozbudzać ich entuzjazm, zainteresowania, a przy okazji przekazywać wiadomości z podstawy programowej, także przekraczając granice poszczególnych przedmiotów, z kolei uczniowie zyskują nową wiedzę, umiejętności i kompetencje. Mamy kilka podpowiedzi, do jakich materiałów zajrzeć, na jakich warto bazować i wzorować się w swojej pracy.

POMYSŁ

DZIAŁANIE

Zacznijmy od podręcznika dla nauczycieli, powstałego w latach 2012-2005 w wyniku współpracy partnerów z różnych

krajów europejskich w ramach projektu o nazwie „HEREDUC” (skrywają się tutaj słowa *heritage* – dziedzictwo, oraz *education* – edukacja). Autorzy chwalą się, że był to pierwszy projekt, który zajął się edukacją na temat dziedzictwa w kontekście europejskim. Jego głównym celem było podniesienie kwalifikacji nauczycieli, jeśli chodzi o nauczanie o dziedzictwie. Narzędziami, które miały im to ułatwić, były strona internetowa oraz wspomniany podręcznik. Publikacja dostępna on-line to praktyczne narzędzie, podające podstawowe wiadomości na temat dziedzictwa oraz szereg przykładów lekcji i aktywności dla szkoły podstawowej i szkół wyższych stopni, dostosowanych do kształcenia z wielu przedmiotów i ścieżek międzyprzedmiotowych. Wystarczy przeczytać krótkie wprowadzenie, by wiedzieć, że autorzy podeszli do tematu z wyobraźnią. Mowa tam o pomniku, który uczeń miją w drodze do szkoły, wyobrażeniach potworów w kościele, dziwnych obiektach, podróży w czasie, a nawet morderstwie w spokojnej miejscowości... Te wszystkie elementy są częścią dziedzictwa i jeśli zwrócimy na nie uwagę, na pewno zarazimy dzieci ciekawością i uczynimy z nich „zabytkomaniaków”.

www.hereduc.net/hereduc/i18nfolder.2005-04-15.4053752876

www.schoolweb1.gemeenschapsonderwijs.be:8101/Files/HereducComplete.pdf

Na gruncie polskim podobne wartościowe inicjatywy podejmuje Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej. Wystarczy wspomnieć publikacje powstałe w ramach programu „Ślady przeszłości – uczniowie adoptują zabytki” czy „EtnoLog”, obie dostępne na stronie internetowej. W przystępny sposób podają wiadomości dotyczące dziedzictwa kulturowego oraz kultury ludowej, przykłady różnych szkolnych przedsięwzięć, definicje i są ładnie opracowane graficznie.

www.glowna.ceo.org.pl

www.ceo.org.pl/pl/zakonczone-etnolog

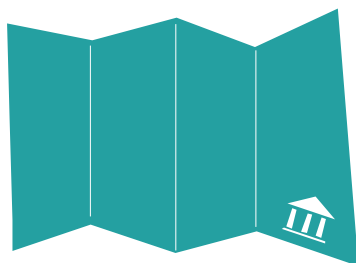

Kolejny przykład pochodzi z Chile i jest wynikiem współpracy między tamtejszym Ministerstwem Edukacji i Regionalnego Biura UNESCO. Nosi tytuł *Przewodnik po aktywnościach związanych z dziedzictwem kulturowym* i jest częścią szeroko zakrojonego programu „Dziedzictwo edukacyjne/ Tożsamość i przyszłość/ Od/S-twarzam moją tożsamość”. Cele szczegółowe projektu to: dostarczenie nauczycielom narzędzi do pracy metodologicznej, odnoszących się do dziedzictwa i tożsamości narodowej, rozwój działań związanych ze znajomością, opieką i zaangażowaniem społecznym na rzecz dziedzictwa kulturowego. Warto przytoczyć kilka propozycji z dostępnego w sieci *Przewodnika*, aby przekonać się, jak nowatorskie podejście prezentują jego autorzy: „Album rodzinny jako rejestr historyczno-społeczny”, „Graffiti i murale – znaki ekspresji społecznej”, „Wpisanie miejsca na listę dziedzictwa narodowego”, „Moje otoczenie moim dziedzictwem”. Co istotne, publikacja odnosi się również do dziedzictwa naturalnego.

www.unesdoc.unesco.org/images/0018/001868/186826S.pdf

O nauczycielach pomyślało także peruwiańskie Ministerstwo Kultury, które proponuje do ściągnięcia ze swojej strony zestaw edukacyjny na temat dziedzictwa. Składa się on z 7 części: dziedzictwo archeologiczne, historyczne, niematerialne, antologia, przewodnik dla nauczyciela, galeria obrazów i gry. Dzięki temu z pomocy tej mogą korzystać zarówno uczniowie, jak i nauczyciele. Na uwagę zasługuje zestaw multimedialnych ćwiczeń/ gier zawarty na końcu publikacji, które pozwalają młodzieży na drodze zabawy uporządkować zdobyte wiadomości. Zestaw zawiera podstawowe wiadomości związane z dziedzictwem kulturowym, w tym definicje i przykłady dziedzictwa materialnego i niematerialnego. To taki podręcznik w pigułce.

www.cultura.gob.pe/es/defensapatrimonio/kiteducativonpc
www.cultura.gob.pe/sites/default/files/Kit-flash/MENU.swf

Bardzo dobrym materiałem jest broszura przygotowana przez UNESCO, będąca częścią ogólnoswiatowego programu edukacji o dziedzictwie, za- inicjowanego w 1994 roku. Nosi ona tytuł *Światowe dziedzictwo w rękach młodzieży*. Jest dostępna w 37 językach (polskiego nie ma). Po raz pierw- szy opublikowano ją w 2002 roku. UNESCO określa ją jako jeden z najważ- niejszych punktów programu, który ma uwrażliwić młodych na potrzebę ochrony dziedzictwa. Jest to materiał skierowany głównie do nauczycieli, omawiający m.in. edukacyjne walory dziedzictwa, zagadnienie relacji mię- dzy dziedzictwem i środowiskiem, tożsamością, turystyką, a także kulturą pokoju. Zaproponowano w nim różne metody pracy z uczniami, a także po- dano informacje praktyczne: czy daną aktywność można wykonać w klasie czy poza nią, ile czasu na nią potrzeba, jakie dodatkowe materiały można wykorzystać itd. Bardzo pomocne są wzory arkuszy pracy dla uczniów, któ- re można wykorzystać przed wizytą, w jej trakcie i po wizycie w danym miejscu, np. w muzeum. Uzupełnienie tego zestawu stanowią DVD w ję- zyku angielskim i francuskim. UNESCO podkreśla, że materiał *Światowe dziedzictwo w rękach młodzieży* tworzy platformę kontaktu między mło- dymi ludźmi, nauczycielem, specjalistami zajmującymi się dziedzictwem oraz innymi ludźmi, dzięki czemu mogą się od siebie uczyć, doceniać swoje i światowe dziedzictwo, kształtując równocześnie pełną szacunku posta- wę względem niego. W publikacji przypomniany jest bohater zwany Patri- monito, postać, którą wymyślono w czasie pierwszego Światowego Forum Dziedzictwa Młodych w Bergen w 1995 roku w Norwegii. Patrimonito w ję- zyku hiszpańskim oznacza „małe dziedzictwo”.

<http://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-54-19.pdf>

Doskonałym wzorcem zasobników dla nauczycieli, pełnych wiadomości i propozycji aktywności jest polski portal „Teatroteka szkolna”. Każdy zainteresowany tematem ma dostęp do miejsca, gdzie może znaleźć szereg przydatnych materiałów. Są tam podane konspekty lekcji, ćwiczenia, propozycje aktywności dla odbiorców w różnym wieku oraz materiały dotyczące m.in. sztuki, literatury, społeczeństwa, współpracy, bezpieczeństwa. Dzięki temu, bazując na sztuce teatralnej, nauczyciel może prowadzić lekcje na rozmaite tematy, pokazując uniwersalne wartości, jakie kryją się w dziedzictwie związanym z teatrem.

www.teatrotekaszkolna.pl

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

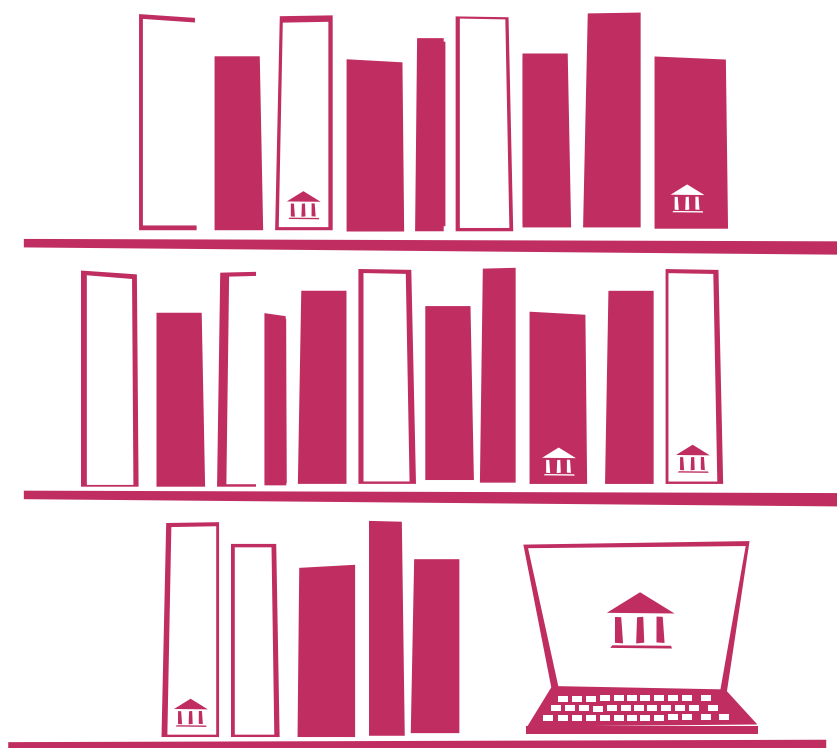
.....

.....

.....

ZALETY

- ✓ inicjatywy są skierowane do szkół i nauczycieli, a za ich pośrednictwem do młodych ludzi, którzy będą w przyszłości strażnikami dziedzictwa,
- ✓ są profesjonalnie przygotowane, proponują konkretne rozwiązania, zaopatrują nauczycieli w potrzebną wiedzę i narzędzia, by edukować o dziedzictwie,
- ✓ z reguły materiały są częścią większych programów, kierowanych przez główne instytucje w państwach, angażują ministerstwa kultury i edukacji,
- ✓ dzięki tym propozycjom młodzi uczą się, zdobywają nowe kompetencje i umiejętności, kształtują swoje postawy, mogą działać i odgrywać kluczową rolę w ochronie dziedzictwa,
- ✓ są dostępne dla wszystkich.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Peru,
Wielka Brytania

ekspert

DO POCZYTANIA DLA WSZYSTKICH

BROSZURY O OCHRONIE DZIEDZICTWA

WYZWANIE

Gdy myślimy o edukacji o dziedzictwie, do głowy przychodzi nam od razu szkoła. Ale to nie jedyne miejsce, gdzie taką edukację można prowadzić. Informacje na temat tego, czym jest i jakie wartości kryją się w dziedzictwie, jak się nim opiekować i na co zwrócić uwagę choćby w czasie podróży, kiedy oglądamy mnóstwo zabytków i kupujemy różne pamiątki, powinny być skierowane do szerokiego grona odbiorców.

POMYSŁ

Prostym sposobem są rozmaite druki czy strony internetowe. Przykładem mogą być broszury *Nie kradnij przeszłości* oraz *10 rzeczy, które powinieneś wiedzieć o ochronie dziedzictwa kulturowego*, obie dostępne na stronach peruwiańskiego Ministerstwa Kultury.

DZIAŁANIE

Pierwsza (przygotowana wspólnie z UNESCO) ma formę komiksu, którego bohaterami są młodzi ludzie. Dzięki tej formie przystępnie przekazuje, co to jest dziedzictwo, jakie niesie wartości, co mu zagraża, dlaczego ważne jest zaangażowanie obywatelskie na rzecz jego ochrony. Druga publikacja w dziesięciu punktach przedstawia najważniejsze fakty na temat dziedzictwa: m.in. że jest delikatne, nieodnawialne, że istnieje prawo, które je chroni, że dobra kultury się rejestruje. Jest to bardzo pożyteczny podręcznik dla zwykłego odbiorcy. Inny typ dzia-

łań to portal „Chroń swoje dziedzictwo”, który stworzyło stowarzyszenie Historic England. Jeśli ktoś chciałby, ale nie wie, jak zabrać się za ochronę dziedzictwa, to znajdzie tu po prostu konkretne przykłady i rady w rodzaju: możesz wesprzeć działania na rzecz dziedzictwa industrialnego, dowiedzieć się, jak wpłynąć na wygląd ulic, po których chodzisz, jak ochronić budynek, któremu zagraża zniszczenie, pomóc opiekować się pomnikami wojennymi, wesprzeć poszukiwania zaginionych dzieł sztuki (i nie chodzi tu wcale o straty wojenne, ale powojenne dzieła artystów, tworzone do przestrzeni publicznych). Wystarczy kliknąć na któreś z haseł i dostajemy konkretne podpowiedzi. Jest to bardzo użyteczne narzędzie dla każdego obywatela.

<http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002269/226971S.pdf>

http://www.cultura.gob.pe/sites/default/files/content_type_archivos/archivosPDF/2015/09/10_cosas_que_debes_saber-1.pdf

<https://historicengland.org.uk/get-involved/protect/>

ZALETY

- ✓ tego rodzaju materiały krótko, zwięźle i na temat tłumaczą obywatelowi, czym jest dziedzictwo, dlaczego jest ważne, co mu zagraża i co można zrobić, by je chronić albo upowszechniać.

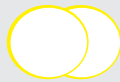
dziedzictwo
materialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja

finanse
średnie

dla wszystkich

Wielka
Brytania

ekspert

MATERIAŁY DO WYPOŻYCZANIA Z MUZEÓW

MUZEUM W PUDEŁKU

WYZWANIE

Za pomocą jakich środków wzbogacić lekcję związaną z dziedzictwem kulturowym? Jak sprawić, by uczniom zapadła ona w pamięć? Czy ich zaciekawić? Jak upowszechnić wiedzę o zasobach dziedzictwa i pomóc nauczycielom? Jako odpowiedź

POMYSŁ

na te pytania w Wielkiej Brytanii niektóre muzea i organizacje (np. English Heritage, Archeology Scotland oraz Birmingham Museums) tworzą pakiety materiałów do wypożyczania. Zestawy są pomyślane jako pomoc dla nauczycieli, którzy mogą

DZIAŁANIE

je wykorzystać w trakcie swojej lekcji. W Birmingham nazywają się „Muzeum w pudełku”. Zawierają repliki artefaktów z kolekcji, nawet prehistorycznych. Oprócz zestawu istnieje możliwość wypożyczenia również kostiumów z epoki, co pozwala nadać lekcji niepowtarzalny charakter. Jeśli choć przez chwilę ma się możliwość obcowania z dziedzictwem przez dotyk, przez bliskie spotkanie, na pewno nie przechodzi się potem koło niego obojętnym...

<http://www.birminghammuseums.org.uk/schools/museum-in-a-box-outreach>

NOTATKI

ZALETY

- ✓ nauka przez zabawę, możliwość interpretacji dziedzictwa, dotknięcia go, choć nie w oryginale.

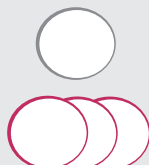
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dzieci i młodzież

Francja, UNESCO

ekspert

MAŁE CO NIECO DLA DZIECI

OPOWIEŚCI, APLIKACJE I BAJKI DLA DZIECI

WYZWANIE

Wymagającą grupą odbiorców, a zarazem uczestników edukacji o dziedzictwie są dzieci w wieku przedszkolnym i uczęszczające do szkoły podstawowej. Oprócz specjalnie dla nich przygotowywanych zajęć pomocne mogą być narzędzia o charakterze multimedialnym. Dobrym przykładem są: aplikacja „Opowieści z muzeum”, dostępna na stronie internetowej Luwru oraz seria kreskówek stworzona przez UNESCO, których bohaterem jest wspomniany już bohater zwany Patrimonto. Pierwsze narzędzie to trochę gra, a trochę kreskówka, złożona z kilku odcinków. Wykreowano w niej wnętrze gabinetu pierwszego dyrektora Luwru, Dominique’a-Vivanta Denona, w którym znajduje się mnóstwo skarbów z muzealnej kolekcji. Mamy więc element przygody, tajemnicy – wielki skład dziwów i artefaktów. Gdy na-

POMYSŁ

jedziemy myszką na znajdujące się w tej przestrzeni przedmioty – eksponaty, uczoney opowiada nam związane z nimi historie i anegdoty. To do nas należy wybór, o którym obiekcie chcemy posłuchać. Forma jest atrakcyjna wizualnie, przypomina film animowany w odcinkach.

DZIAŁANIE

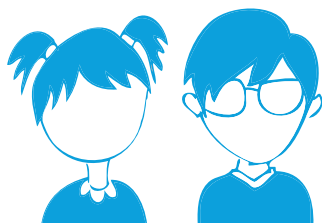
Patrimonito to postać, którą wymyślono w czasie pierwszego Światowego Forum Dziedzictwa Młodych w Bergen w Norwegii w 1995 roku. Patrimonito w języku hiszpańskim oznacza „małe dziedzictwo”. Postać ta pojawia się w serii kreskówek pt. Patrimonito i jego przygody ze światowym dziedzictwem. Seria zapoznaje najmłodsze dzieci z problemem ochrony dziedzictwa i przybliża im, co to w ogóle jest, jakie są jej formy. Patrimonito odwiedza różne miejsca wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO i pokazuje, dlaczego są takie ważne i jak o nie dbać. Bajka dotyczy nie tylko dziedzictwa kulturowego, ale i naturalnego. Większość odcinków (każdy trwa ok. 2,5 min.) jest dostępna w języku angielskim, niektóre także m.in. po hiszpańsku, francusku czy rosyjsku. Animacja jest dość prosta, ale bardzo sugestywna i świetnie wyjaśnia dzieciom trudne zagadnienia.

www.louvre.fr/en/tales-of-the-museum

<http://whc.unesco.org/en/patrimonito/>

ZALETY

- ✓ atrakcyjna forma dla dzieci,
- ✓ dobry sposób wytłumaczenia trudnych zagadnień i przekazywania informacji,
- ✓ nauka i kształtowanie postaw przez zabawę,
- ✓ możliwość wielokrotnego odtwarzania, używania w różnym kontekście.

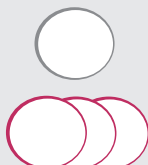
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dzieci i młodzież

Polska

ekspert

KSIĄŻKI, KOMIKSY

PUBLIKACJE EDUKACYJNE

WYZWANIE

Próbując dotrzeć do młodego odbiorcy, chętnie sięgamy po nowoczesne technologie. Pomimo ich niezaprzeczalnej atrakcyjności dobrze, że nie zapominamy o tym, jaką przyjemnością jest czytanie. Książki, a także komiksy stanowią nadal ważne narzędzie, które służy temu, by przekazać młodym informację o zabytkach, historii, kulturze, legendach. Robią to w najróżniejszy sposób: snując wciągającą opowieść, proponując wykonanie określonych zadań i rozwiązywanie zagadek, umożliwiając twórczą zabawę, a przy okazji przemycając konkretną wiedzę. Mają piękną szatę graficzną i są dostępne nie tylko w formie fizycznej, ale również w internecie. Przykładem mogą być:

POMYSŁ

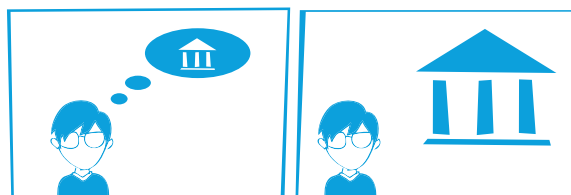
DZIAŁANIE

- *Kronika Zabytkomaniaka* (wydawca: NID) – książka z aktywnościami w formie kryminału, której bohaterowie, Staś i Helenka, pomagają dzieciakom poznać różne zagadnienia związane z materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym: www.nid.pl/pl/Dla_specjalistow/Wydawnictwa

- Komiks *Sztukmistrz z Lublina* (wydawca: Ośrodek Brama Grodzka) – komiks przybliżający postać najstynniejszego lublinianina, rozstawionego przez książkę Izaaka Singera: https://issuu.com/lubelskapracowniakomiksu/docs/sztukmistrz_z_lublina
- *O wzgórzu, mnichach i historii* (wydawca: Fundacja w paski) – obrazkowa historia wzgórza i opactwa benedyktynów w Tyńcu
- *Kto to widział? Przewodnik dla dzieci po Łazienkach Królewskich* (wydawca: Ośrodek Edukacji Muzealnej Muzeum Łazienki Królewskie oraz Wydawnictwo Dwie Siostry) – przewodnik i książka do rysowania w jednym, można w nim rysować, pisać i bazgrać, a przy okazji poczytać o Ogrodzie Łazienkowskim i jego zabytkach oraz królu Stanisławie Augustie
- *Młodzi odkrywcy na Szlaku* (wydawca: Wydział Kultury Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego) – to przewodnik dla najmłodszych pasjonatów przemysłowej historii Śląska, który powstał na bazie wywiadów przeprowadzonych w obiektach Szlaku Zabytków Techniki. Podzielono go na 9 działów tematycznych, poświęconych poszczególnym obiektom i ich charakterystycznej działalności. W wersji elektronicznej każdy może ściągnąć przewodniki ze strony: www.zabytkitechniki.pl, z zakładki „Odkryj więcej”.

ZALETY

- ✓ atrakcyjna forma pomaga w szerzeniu tematyki związanej z dziedzictwem,
- ✓ nauka przez zabawę.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja,
proces,
dowolnie

finanse
od średnich
do dużych

dla wszystkich

Polska

ekspert

DZIEDZICTWO NA SMARTFONIE I TABLECIE

DAILY ART, LUBLIN 2.0

WYZWANIE

Dla wszystkich, którzy są zainteresowani wykorzystywaniem nowych mediów w zakresie upowszechniania i zwiększania dostępu do zasobów dziedzictwa, inspirujące mogą okazać się dwa pomysły:

POMYSŁ

aplikacja DailyArt oraz przewodnik Lublin 2.0, umożliwiające zwiedzanie miasta z wykorzystaniem technologii poszerzonej rzeczywistości. DailyArt, projekt własny polskiej firmy Moiseum, to aplikacja przeznaczona na iPhone'y i iPady, przeznaczona dla każdego, kto interesuje się sztuką i kulturą, w tym także dla uczniów, którzy chcieliby zabłysnąć na lekcjach polskiego, historii i wiedzy o kulturze. Bezpłatna aplikacja jest dostępna w wersji angielskiej oraz polskiej. Jej użytkownicy dwa razy w tygodniu otrzymują informacje o jednym dziele sztuki ze światowych i polskich muzeów wraz z krótką historią na jego temat i opisem. Warto wspomnieć, że w 2014 roku za pomocą aplikacji prezentowano obrazy znajdujące się w bazie strat wojennych MKiDN.

DZIAŁANIE

Projekt Lublin 2.0 został zrealizowany przez Ośrodek Brama Grodzka Teatr NN. W przewodniku, udostępnionym w aplikacji Layar, zaproponowano 14 tras zwiedzania Lublina z wykorzystaniem poszerzonej rzeczywistości, co pozwala oprócz zapoznania się z opisami

poszczególnych miejsc m.in. porównać współczesną przestrzeń miejską z jej stanem z przeszłości, obejrzeć archiwalne zdjęcia, zobaczyć modele 3D nieistniejących zabytków, a nawet posłuchać *Poematu o mieście* Józefa Czechowicza. Przewodnik oferuje następujące trasy: Zabytki Lublina, Żydowski Lublin (również w wersji angielskiej), Lublin od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej, Lublin 1918 roku, Lublin Hartwigów, Lublin Stefana Kiełszni, Architektura przemysłowa w Lublinie, Szlak trasą *Poematu o mieście* Lublinie Józefa Czechowicza, Modele 3D, Wiersze o Lublinie, Historie Mówione o Lublinie, Lublin Unii Lubelskiej, Lublin Renesansu Lubelskiego, Murale Festiwalu „Miasto Poezji”. Użytkownik sam wybiera ścieżki i może wybierać interesujące go punkty z różnych tras tematycznych.

ZALETY

- ✓ otwarty dostęp do zasobów dziedzictwa,
- ✓ nowatorskie formy upowszechniania dziedzictwa, atrakcyjne zwłaszcza dla młodych ludzi,
- ✓ łatwość obsługi,
- ✓ w przypadku przewodnika w rozszerzonej rzeczywistości mamy możliwość poruszania się po dzisiejszym mieście i jednocześnie eksploracji dawnego miasta, na które patrzymy przez ekran telefonu,
- ✓ możliwość przypominania o dziedzictwie utraconym,
- ✓ uczynienie z przestrzeni miejskiej swoistej „księgi”, którą odczytywać można na wielu poziomach,
- ✓ możliwość tworzenia wielu ścieżek zwiedzania i opowiadania o dziedzictwie, nie tylko tym uznanym (np. o zabytkach wpisanych do rejestru) ale również bardziej indywidualnym (np. danej ulicy, kamienicy, zakątka).

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz

finanse
od średnich
do dużych

dla wszystkich

Niemcy,
Polska,
świat

ekspert

DOBRE ZAOPATRZONA SPIŻARNIA

REPOZYTORIA CYFROWE

WYZWANIE

Edukacji sprzyja dobrze wyposażone zaplecze. Jeśli mamy pod ręką bogatą bibliotekę, obszerny zbiór rozmaitych pomocy, a także internet, gdzie można znaleźć dosłownie wszystko, będziemy w stanie przygotować coś na wysokim poziomie, ciekawego i atrakcyjnego. Pomocne w upowszechnianiu wiedzy

POMYSŁ

o dziedzictwie są dlatego wszelkie repozytoria – olbrzymie zdigitalizowane zasoby zbiorów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych, które stanowią doskonałą bazę edukacyjną. Przykładem może być Uniwersytecka Biblioteka w Heidelbergu – ogromne cyfrowe repozytorium naukowe zawierające m.in. bibliografie, słowniki, encyklopedie, prace oraz czasopisma naukowe, rękopisy, starodruki, literaturę fachową oraz także platformę cyfrową z otwartym dostępem do treści, pozwalającą członkom uniwersytetu na bezpłatne publikacje ich badań.

DZIAŁANIE

Otwarty dostęp do treści naukowych, możliwość czytania online oraz drukowania publikacji jest nieoceniona. Roczna liczba wizyt na elektronicznej stronie biblioteki mierzona jest w kilku milionach odsłon. W ramach swoich działań biblioteka organizuje szkolenia dla studentów, naukowców, nauczycieli i uczniów

dotyczące tego, jak efektywnie korzystać z zasobów i wykorzystywać możliwości platformy, a także kursy e-learningowe. W Polsce podobną bazę reprezentuje Federacja Bibliotek Cyfrowych, która zbiera, opracowuje i udostępnia informacje o zbiorach elektronicznych polskich instytucji kulturalnych i naukowych, dostępnych on-line (<http://fbc.pionier.net.pl/>).

Innym przykładem podobnej inicjatywy jest Google Art Project – repozytorium cyfrowe dzieł sztuki z całego świata, reprodukowanych w wysokiej rozdzielczości. Dział Arts & Culture obejmuje materiały pochodzące z ponad 1000 wiodących muzeów i archiwów. Dzieła można powiększać do bardzo dużych rozmiarów oraz odbywać tzw. wirtualne wycieczki. Dzięki funkcji Create an Artwork Collection każdy użytkownik może stworzyć swoją prywatną kolekcję prac i dzielić się nią ze znajomymi lub innymi internautami oraz komentować je i udostępniać linki do odpowiednich zbiorów muzealnych. Swoje galerie można tworzyć wg różnych kluczy: artysta, technika, nurty w sztuce, miejsca, czas, kolor itp., lub skorzystać z proponowanych przez portal, np. „Upadek żelaznej kurtyny”: www.google.com/culturalinstitute/beta/project/fall-of-the-iron-curtain?hl=pl

ZALETY

- ✓ ogromna baza danych, otwarty dostęp do materiałów naukowych on-line, wysoki poziom,
- ✓ możliwy dostęp z każdego miejsca w świecie,
- ✓ wysoka jakość zdjęć pozwalająca dostrzec szczegóły trudne do zauważenia gołym okiem,
- ✓ możliwość różnorodnego zastosowania.

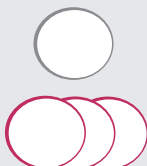
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Wielka
Brytania,
USA

doświadczony

GRAMY, BAWIMY SIĘ, TWORZYM

KARTY DO GRY, GRA KOMPUTEROWA, PORTAL

WYZWANIE

Chyba nikogo nie trzeba przekonywać o zaletach nauki przez zabawę. Dotyczy to również edukacji o dziedzictwie kulturowym. Zabawa może przybierać różne formy i wykorzystywać rozmaite narzędzia, m.in. gry i multimedia. Warto rozejrzeć się za takimi materiałami w swoim otoczeniu. Jako przykład podajemy trzy propozycje z zagranicy. Pierwsze to karty do gry produkowane przez firmę o wiele mówiącej nazwie Heritage Playing Cards Company. Pomysł jest prosty, ale trafny: firma proponuje szeroki wachlarz tematycznych kart do gry, np. z indiańskimi plemionami, wizerunkami władców Wielkiej Brytanii, monarchami Szkocji, historycznymi budowlami, związane z historią Londynu itd. Dzięki temu, że na karcie mamy wizerunek z opisem, zdobywamy wiadomości dotyczące szeroko pojętego dziedzictwa. Wykonanie jest estetyczne, a możliwości zastosowań bez liku. Ponadto to coś dla młodszych i starszych.

POMYSŁ

Drugie narzędzie to gra komputerowa pt. "Never Alone/Kisima Ingitchuna". Została ona stworzona we współpracy z zamieszkującym Alaskę plemieniem Iñupiat – pomagało ją tworzyć aż 40 przedstawicieli starszości. Gra opiera się na tradycjach oraz

DZIAŁANIE

przekazie ustnym, łącząc dziedzictwo materialne i niematerialne. To bardzo ciekawe narzędzie, starannie opracowane także pod względem graficznym, które wykorzystując mity i kulturę ludności etnicznej, przyczynia się do zachowania oraz zainteresowania dziedzictwem Iñupiat.

Bardzo atrakcyjnie prezentuje się brytyjski portal Show.Me, gdzie można znaleźć... dosłownie wszystko. To przede wszystkim serwis dla rodzin, dzieci i nauczycieli. Prezentuje obiekty z różnych muzealnych, archiwalnych i galeryjnych kolekcji, pozwalając odrobić pracę domową albo po prostu pobawić się, np. projektując swoją perukę na podstawie zbiorów Viktoria and Albert Museum. Można tam znaleźć rzeczy do czytania, oglądania, działania, pytania do zastanowienia, a także uwagi dla nauczycieli. Ci ostatni mogą stworzyć na podstawie udostępnionych materiałów, wykorzystując zasoby dziedzictwa, doskonałą lekcję.

www.heritageplayingcards.com/index.php/english-titles/history-heritage.html

www.youtube.com/watch?v=DMUFw7kKXd0

www.show.me.uk

www.show.me.uk/interactive_game/4717-design-a-wig

ZALETY

- ✓ narzędzia bawiąc, uczą; są przykładem nieszablonowego, nowoczesnego myślenia o dziedzictwie i edukowania o nim.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

lekcja,
projekt

finanse
umiarkowane

dla wszystkich

Polska

doświadczony

NA LEKCJĘ, WYCIĘZKĘ I NIE TYLKO

STRAŻNICY TAJEMNIC

WYZWANIE

Nauczyciele i inne osoby, które chcą prowadzić z dziećmi i młodzieżą zajęcia dotyczące dziedzictwa kulturowego, potrzebują materiałów, które mogłyby wykorzystywać na lekcji, spotkaniach kółek regionalnych, przy projektach uczniowskich, w trakcie szkolnych wycieczek itd. Przykładem takich pomocy jest pakiet edukacyjny pn. „Przenośne Centrum Interpretacji Dziedzictwa”, wydany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, oraz gra „Strażnicy tajemnic” przygotowana przez Fundację Chronić Dobro Opactwa Benedyktynów w Tyńcu. Oba narzędzia świetnie nadają się do motywowania do poznawania dziejów wybranego zabytku, odkrywania historii miejsca i jego mieszkańców, tradycji i zwyczajów. Skłaniają do uważnego patrzenia i interpretacji, ćwiczą samodzielne myślenie, a także pracę w grupie. Ich atutem jest to, że mogą dotyczyć dziedzictwa kulturowego – zarówno materialnego, jak i niematerialnego – dowolnie wybranego obszaru. Idea PCID nawiązuje do teorii interpretacji dziedzictwa F. Tildena. Zawartość tworzą: woreczek z 50 tabliczkami z nazwami różnych elementów dziedzictwa, blok 50 kart z postaciami, które z różnych punktów widzenia zwracają uwagę, dla-

POMYSŁ

DZIAŁANIE

czego dziedzictwo kulturowe jest ważne, mapa dziedzictwa kulturowego w Polsce, płyta DVD z tzw. moNIDłami – tablicami multimedialnymi, które umożliwiają zobaczenie lokalnego dziedzictwa w rozmaitych kontekstach, gra „Odkrywcy dziedzictwa” oraz książeczka z przykładowymi scenariuszami zadań. Projekt PCID został wyróżniony w I ogólnopolskim konkursie na materiały edukacyjne o dziedzictwie kulturowym dla szkół, ogłoszonym przez NID. Pakiet jest rozsyłany do szkół w całej Polsce.

Gra „Strażnicy tajemnic” polega na układaniu zagadek w grupach, a następnie rozwiązywaniu ich przez pozostałe drużyny. Przeznaczona jest dla osób od 12. roku życia. Ważnym jej aspektem jest praca w grupach. Każda grupa wymyśla jedną zagadkę, a w drugiej fazie gry próbuje odgadnąć jak najwięcej zagadek pozostałych grup. Gra została przygotowana w taki sposób, by można było w nią zagrać w dowolnym obiekcie dziedzictwa kulturowego, niezależnie od tego, czy będzie to zabytek znany i rozpoznawalny w całej Polsce czy lokalny i zapomniany.

Grę można wypożyczyć w opactwie Benedyktynów w Tyńcu lub pobrać ze strony i samodzielnie wydrukować: <http://kultura.benedyktyni.com/grastraznicy-tajemnic/>

ZALETY

- ✓ wielorakość zastosowań,
- ✓ narzędzia motywujące do poznawania dziedzictwa, umożliwiające edukację przez zabawę,
- ✓ narzędzia odnoszą się do dziedzictwa materialnego i niematerialnego, światowego, polskiego i regionalnego,
- ✓ dostępność,
- ✓ przystosowane do pracy z uczniami w szkole, zawierają wskazówki dla nauczycieli.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz

lekcja,
projekt

finanse
umiarkowane

dla wszystkich

Polska

doświadczony

DZIEDZICTWO A PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

GRY: CHŁOPSKA SZKOŁA BIZNESU, OIL CITY

WYZWANIE

W powszechnym mniemaniu edukacja o dziedzictwie może odbywać się tylko na lekcjach historii. Wielu ludziom trudno wyobrazić sobie, że nauczanie w oparciu o dziedzictwo może prowadzić do zdobywania kompetencji matematycznych czy inicjatywności i przedsiębiorczości. Nic bardziej mylnego. Dowodem na to jest seria gier symulacyjnych

POMYSŁ

inspirowana historią gospodarczą Małopolski, tworzona przez Małopolski Instytut Kultury. Do tej pory ukazały się dwie gry: „Chłopska Szkoła Biznesu” i „Oil City – galicyjska gorączka czarnego złota”. Oba produkty adresowane są przede wszystkim do szkół. W grach może brać udział nawet 30 osób. W „Chłopskiej Szkole Biznesu” uczniowie wcielają się w role historycznych przedsiębiorców z Andrychowa (piekarza, kowala, tkacza), wytwarzają towary (chleby, bryki, płótna), handlują ze sobą i organizują wyprawy handlowe do miast Europy. Wygrywa gracz, któremu uda się zgromadzić największy kapitał. W „Oil City” grają postaciami galicyjskich przedsiębiorców naftowych. Gra przy-

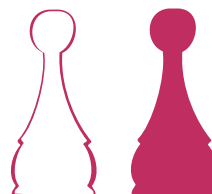
DZIAŁANIE

pomina okres galicyjskiej „gorączki czarnego złota” w drugiej połowie XIX wieku i kilkanaście małopolskich miejscowości (np. Siary, Bóbrka, Schodnica), które były ważnymi ośrodkami galicyjskiego przemysłu naftowego.

ZALETY

- ✓ gracze rozwijają kompetencje społeczne, przedsiębiorczość, kreatywność i umiejętności negocjacyjne,
- ✓ gracze poznają podstawowe pojęcia z zakresu ekonomii i finansów,
- ✓ gra pozwala na integrację grupy szkolnej lub pracowniczej, zapewnia graczom ciekawe doświadczenia i interakcje z innymi,
- ✓ gry przypominają o historii regionu i jego dziedzictwie,
- ✓ mają świetną szatę graficzną.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

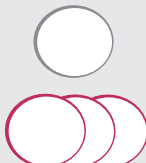
dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
od umiarkowanych
do dużych

dla wszystkich

Polska

ekspert

TERENOWE GRANIE FAJNE NIESŁYCHANIE

GRY MIEJSKIE I WIEJSKIE

WYZWANIE

Jak urozmaicić zwiedzanie i zachęcić do eksplorowania miejsca? Dobrym pomysłem są gry terenowe i questy. Każ-

POMYSŁ

dy z nas lubi zagadki, tajemnice, szyfry, poszukiwanie skar-
bów, podchody oraz rywalizację, a te inicjatywy zapewniają
mnóstwo zabawy, przy zaangażowaniu dziedzictwa miej-
sca, i to nie tylko tego oczywistego, widocznego, znanego.

DZIAŁANIE

Z tego rodzaju narzędzi można korzystać na szlaku albo nie-
zależnie od niego. Przykładami są gry miejskie „Pozbieraj
zabytki” w Trójmieście czy „Podróż do przeszłości” w Opolu
oraz questy odnoszące się do dziedzictwa Małopolski, np.
„Spacer po Krzywaczce”, „Święci od Świętego” – Kraków,
„Dziedzictwo solne” – Wieliczka, „Bobowa wczoraj i dziś”,
„Historia Biecza od średniowiecza”, oraz innych regionów
Polski, np. „Śladami Krzyżaków w Debrznie”, „Śladami Bo-
ruty po Topolskiej krainie” w miejscowości Topola Króle-
wska, „PolRożyNie” – po wielokulturowej Łodzi, „Wyprawa
odkrywców” – obrona Niemczy 1017.

<http://bestquest.pl/quests/malopolskie>

<http://dziecko.trojmiasto.pl/Pozbieraj-zabytki-gra-miejska-imp412031.html>

<http://blog.otwartzabytki.pl/podroz-do-przeszlosci-warsztaty-i-gra-miejska-w-opolu/>

ZALETY

- ✓ nauka poprzez zabawę, uspołecznienie dziedzictwa, zainteresowanie nim w żywy, ciekawy sposób, skłonienie do odwiedzenia danego miejsca, możliwość zwrócenia uwagi na różne zagadnienia, problemy, aspekty związane z dziedzictwem.

1

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt

finanse
średnie

dla wszystkich

Dania, Kanada

ekspert

BYĆ WIKINGIEM CHOĆ PRZEZ JEDEN DZIEŃ OŻYWIANIE PRZESZŁOŚCI

WYZWANIE

Jak edukując o dziedzictwie, umożliwić uczestnikom interakcję, odgrywanie ról, eksperymentowanie i doświadczanie? W jaki sposób wykorzystywać przy tym ekspozycje interaktywne: manualne, ruchowe, działające na zmysły lub intelektualne? Miejscem, gdzie to się dzieje, są wioski i historyczne parki tematyczne, którym przyświeca idea *living history* – „ożywiania przeszłości”. Przykładami mogą być Museet Ribes Vikinger – wioska Wikingów z Danii, będąca równocześnie skansenem z wysokiej klasy ekspozycją, oraz kanadyjski Lang Pioneer Village – wioska pierwszych osadników i Fort William, rekonstrukcja fortu, zamieszkiwanego przez handlarzy futrami. W wielu miejscach można tam spotkać osoby „z epoki”, które opowiadają o swoich zwyczajach, prezentują ówczesne techniki warsztatowe i pozwalają poeksperymentować w wytwarzaniu, posługiwaniu się narzędziami na wzór tych historycznych. Zwiedzający może pozostać biernym obserwatorem „żywej ekspozycji”, oglądając zaaranżowane pomieszczenia z krzątającymi się

POMYSŁ

DZIAŁANIE

po nich aktorami, albo skorzystać z bogatej oferty edukacyjnej i warsztatowej, przymierzyć dawne stroje, wziąć udział w licznych imprezach.

<http://ribesvikinger.dk/en/children/dagmar-and-valdemar/>

<http://www.langpioneervillage.ca/education-tours/education-programs/>

<http://fwhp.ca/>

ZALETY

- ✓ możliwość ujrzenia historycznych eksponatów w ich naturalnym kontekście, w użyciu, spróbowania swoich sił w postępowaniu się nimi,
- ✓ dziedzictwo staje się przeżyciem, doświadczamy go w różny sposób, wszystkimi zmysłami,
- ✓ nauka przez zabawę, zainteresowanie dziedzictwem dużej liczby osób, w różnym wieku,
- ✓ „ożywienie” dziedzictwa, uspołecznienie go, gdyż widzimy w nim żywych ludzi, stworzenie szerokiego tła do interpretacji; zobaczenie dziedzictwa przez kontekst ludzi sprawia, że staje się ono czymś bliższym, osobistym, przyswojonym.

UWAGI

Niestety, tego typu przedsięwzięcia mogą zostać zdominowane przez aspekt rozrywkowy.

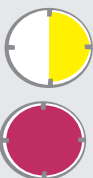

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

wewnątrz
i na zewnątrz

projekt,
proces

finanse
średnie

dla wszystkich

Polska

ekspert

DUCH MIEJSCA

EKOMUZEUM

WYZWANIE

Co zrobić, jeśli na lokalne dziedzictwo składają się zabytki, zabudowa, przyroda i unikatowa historia? A także ludzie, wykonujący tradycyjne rzemiosło i będący skarbnicą opowieści? Jak najlepiej zaprezentować całe bogactwo okolicy?

POMYSŁ

Świetnym rozwiązaniem w takiej sytuacji jest ekomuzeum. Przykładem mogą być Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” im. J. Pazdura w Starachowicach oraz Ekomuzeum Rzemiosła w Dobkowie na Dolnym Śląsku.

DZIAŁANIE

Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” im. Jana Pazdura obejmuje kilka hektarów postindustrialnych terenów, na których zlokalizowano kilka wystaw stałych związanych m.in. z technologią XIX-wiecznego hutnictwa, górnictwem rud żelaza, poświęconą historii Fabryki Samochodów Ciężarowych „Star” oraz paleontologii i starożytnemu hutnictwu (Archeopark). Tym samym ekomuzeum prezentuje najważniejsze elementy składające się na dziedzictwo miejscowości oraz regionu świętokrzyskiego. Muzeum oferuje udział w warsztatach, organizuje wystawy czasowe oraz liczne imprezy.

Ekomuzeum Rzemiosła w Dobkowie tworzą różne obiekty, przede wszystkim architektura poniemieckiej wsi, galerie i pracownie ceramiczne oraz walory naturalne Krainy Wygastłych Wulkanów – Pogórza Kaczawskiego. Miejscowość chwali się wygraną w plebiscycie na najpiękniejszą wieś Dolnego Śląska w 2011 roku oraz oryginalną zabudową – od II wojny światowej wybudowano tu ponoć zaledwie kilka nowych domów. Na miejscu można skorzystać m.in. z warsztatów ceramicznych, pospacerować i pozwiedzać, spędzić czas na ćwiczeniach i spróbować innych atrakcji. W Dobkowie otwarto niedawno Sudecką Zagrodę Edukacyjną, zwaną dolnośląskim Centrum Nauki Kopernik, gdzie można zapoznać się z historią i tradycjami geologicznymi regionu.

<http://www.ekomuzeum.pl/>

<http://ekomuzeum.info/>

ZALETY

- ✓ ekomuzeum wykorzystuje i podkreśla wszystkie walory lokalnego dziedzictwa,
- ✓ umożliwia współpracę między miejscowościami, instytucjami, ludźmi,
- ✓ oferuje różne atrakcje i możliwości spędzenia czasu,
- ✓ umożliwia poznanie *genius loci*.

dziedzictwo
materialne
i niematerialne

na zewnątrz

projekt

finanse
od średnich
do dużych

dla wszystkich

Polska,
Hiszpania,
Niemcy,
Islandia

ekspert

KOMU W DROGĘ, TEMU CZAS

SZLAKI KULTUROWE

WYZWANIE

Jaka jest najlepsza metoda edukowania o dziedzictwie? Nie ma chyba nic, co mogłoby zastąpić bezpośrednie obcowanie z nim. Dotyczy to zarówno dzieci, jak i dorosłych. Jak mówi znane powiedzenie, „podróże kształcą” i nikogo chyba nie trzeba przekonywać, że to prawda. Poniżej prezentujemy kilka oryginalnych pomysłów na szlaki kulturowe:

POMYSŁ

- Szlak Baśniowy – w Niemczech utworzono szlak oparty na baśniach braci Grimm. Inicjatywa dotyczy więc dziedzictwa niematerialnego i jest skierowana przede wszystkim do dzieci i rodzin. Obejmuje miejsca, gdzie bracia Grimm zbierali materiały do utworów, które były pierwowzorem ich opowieści. Na trasie znajdują się zamki, muzea, domy bajek, ale podróżujący mogą także kierować się chęcią wzięcia udziału w jakimś wydarzeniu na szlaku, np. przedstawieniu, opowiadaniu, czytaniu baśni, tygodniu bajkowym.

DZIAŁANIE

<http://www.deutsche-maerchenstrasse.com/en/>

- Podróże z drutami – są organizowane na Islandii i w 2013 roku dostały nawet główną nagrodę w konkursie na najlepszy produkt turystyczny. Pomysł łączy dwa w jednym: poznawanie kraju i różnorodnych technik robienia na drutach, co w Islandii ma długą tradycję. Jego autorką jest designerka Hélène Magnússon, co pozwala widzieć w nim także twórczą kontynuację, przetwarzanie tradycji i nadawanie jej nowych wartości.

<http://icelandicknitter.com/en/knitting-tours/>

- Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego – połączył siecią zabytki związane z przemysłem i techniką w różnych państwach Europy. Na stronie internetowej można znaleźć wyczerpujące informacje na ich temat, powiązane wyrazistą myślą przewodnią, sylwetki wynalazców i twórców przemysłu, ładne zdjęcia, informacje praktyczne. Projekt profesjonalnie przygotowano i przeprowadzono w latach 2002-2007, w okresie gdy uczono się dopiero doceniać dziedzictwo przemysłowe.

<http://www.erih.net/index.php>

- Szlak Języka Kastylijskiego – Camino de la lengua Castellana to przykład szlaku poświęconego językowi, a więc jednemu z przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, choć prowadzi przez miejsca, gdzie znajdują się wspaniałe zabytki historii hiszpańskiej, jak najbardziej materialne. Idea szlaku w różnorodnej, także językowo, Hiszpanii jest bardzo ciekawa. Przemawia on nie tylko do miejscowych, ale i do tysięcy studentów, którzy przyjeżdżają uczyć się języka hiszpańskiego. Znakomicie wykorzystuje „ducha miejsca”, czar zabytków, propagując przy okazji hiszpańską literaturę, tradycje, zwyczaje. Będąc w Salamancie i oglądając tamtejsze zabytki, napotykając informację o szlaku, aż się chce przysiąc w cieniu katedry i poczytać nowele *La Celestina* czy *Lazarillo de Tormes*.

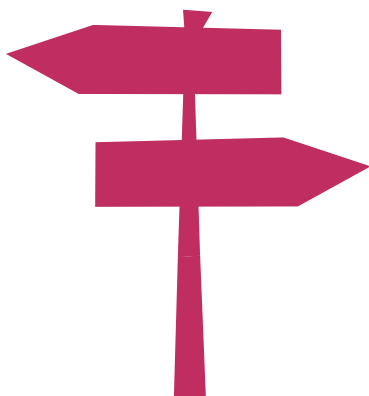
<http://www.caminodelalengua.com/>

- Małopolski Szlak Tradycyjnego Rzemiosła – szlaki rzemiosła istnieją już w kilku województwach w Polsce. Małopolski był jednym z pierwszych. Szlak powstał po to, by pokazać współczesnych twórców ludowych, trudniących się rzemiosłem w tradycyjny sposób. Projekt przygotowano z myślą o turystach, chcących na mapie Małopolski odnaleźć zapomniane już zawody i tradycje oraz odkryć je na nowo. Co roku w lipcu organizowany jest na szlaku festiwal EtnoMania, który bardzo popularyzuje kulturę tradycyjną. Szlak ma kilka tras.

<http://szlakrzemiosla.pl/>

- Sieć szlaków kulturowych Rady Europy – szlaki Rady Europy zasługują na uwagę przede wszystkim ze względu na wartości, które propagują i ze względu na które w ten sposób je wyróżniono. Na liście znajdują się m.in. szlaki do Santiago de Compostela w Hiszpanii, drogi Mozarta, szlaki Wikingów i Fenicjan, św. Marcina, franciszkańskie, cysterskie oraz kluniackie, architektury romańskiej, a nawet drzewka oliwnego. Na tę prestiżową listę dany szlak może trafić, jeśli reprezentuje określone wartości, tj. prawa człowieka, kulturową demokrację i różnorodność, wzajemne zrozumienie i poszanowanie ponad granicami.

<http://culture-routes.net/cultural-routes/list>

ZALETY

- ✓ szlaki kulturowe i podróż po nich przypomina niegdysiejszą *grand tour* odbywaną jako element uzupełniający edukację w domach arystokratycznych; wędrówka po nich to nie tylko okazja zdobycia wiedzy, ale możliwość zobaczenia, przeżycia, doświadczenia, zrozumienia, spotkania, zdobycia tzw. kulturalnej ogłady,
- ✓ sentymentalny, przygodowy walor, a także sam proces podróży sprawia, że dziedzictwo staje się czymś bliskim, znanym osobiście, a nie poprzez np. książkę czy telewizor, ludzie zaczynają mieć z nim związane wspomnienia,
- ✓ skupienie podobnych zabytków czy zjawisk z obszaru dziedzictwa na jednym szlaku ma większą możliwość przyciągania, moc oddziaływania.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

INDEKS

Błękitna tarcza 27

Digitalizacja 70, 88, 136, 200

Dziedzictwo 3, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 35, 38, 42, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 64, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 78, 79, 80, 85, 86, 88, 94, 96, 105, 107, 107, 108, 109, 110, 117

kulturowe 3, 4, 6, 7, 11, 18, 22, 26, 27, 34, 35, 38, 39, 42, 54, 55, 60, 63, 68, 74, 76, 79, 85, 87, 89, 91, 92, 97, 99, 102, 103, 107, 114, 118, 120, 121, 124, 138, 140, 144, 156, 158, 170, 176, 178, 186, 190, 192, 195, 202, 204-205

materialne 11, 12, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 128, 130, 134, 136, 138, 142, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 160, 162, 164, 166, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 186, 190, 192, 194, 196, 198, 200, 202-203, 205, 206, 208, 210, 212, 214

naturalne 34, 171, 186

niematerialne 11, 13, 17, 35, 38, 39, 78, 79, 118, 120, 122, 124, 128, 130, 134, 136, 138, 140, 142, 144, 146, 148, 152, 154, 156, 160, 162, 166, 168, 172, 180, 184, 186, 190, 194, 196, 198, 200, 202-203, 204, 206, 208, 210, 212, 214

Edukacja 63, 72, 73, 85, 88, 91, 92, 96, 97, 98, 102, 108, 117, 120, 122, 139, 142-143, 144, 146-147, 148-149, 152, 154-155, 156, 158-159, 160-161, 162-163, 164-165, 168, 177, 180, 184-185, 186, 190, 192, 194, 200, 202-203, 210, 214

Interpretacja 107, 108, 109, 110, 130, 169, 174, 177, 193, 204, 211, 218

Inwentarz 45, 48

Karta zabytku 50

Krajobraz kulturowy 27,30, 31, 34, 45, 53, 57, 64, 78, 79, 97, 170

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego 35

Kultura 14,17, 18, 25, 26, 27, 34, 35, 42, 43, 62, 63, 65, 68, 69, 71, 72, 73, 79, 80, 86, 87, 97,105, 108, 110, 118, 120, 121, 124, 125, 126, 139, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 156, 158, 162, 169, 173, 185, 186, 187, 189, 190, 196, 197, 198, 203, 205, 206, 216

Lista Skarbów Dziedzictwa 47

Mała ojczyzna 17, 162

Muzeum 12, 20, 45, 48, 57, 70, 71, 72, 73, 78, 79, 86, 89, 90, 96, 97, 101, 106-107, 108, 110, 124, 126-127, 128, 134-135, 136-137, 148-149, 154, 156, 158, 162-163, 165, 180, 187, 192, 194, 197, 198, 200, 201, 203, 212-213, 215

Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID) 49, 62, 76, 77, 78, 80, 96, 196, 204, 205

Okoń Wincenty 89, 97

Park kulturowy 34, 47

Partycypacja 86, 88

Pomnik 12, 20, 26, 28, 30- 31, 34, 43, 149, 162, 168, 170, 171, 180, 185, 191

historii 17, 27, 28, 31, 31-33, 47, 56, 62

przyrody 43

Projekt 4, 5, 6, 7, 69, 71, 72, 74, 75, 77, 80, 86, 92, 110, 114, 115, 124, 126, 128, 129, 134, 139, 140, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 152, 153, 156, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 170, 171, 172, 174, 176, 178, 180, 182, 184, 185, 186, 190, 194, 196, 198, 203, 204, 205, 206, 208, 210, 212, 214, 215, 216

Rejestr zabytków 47, 48, 49, 56, 62, 76, 77, 186, 190, 199

Ruralistyczny 27, 45

Skansen 12, 62

Spis zabytków 48-49

Spółeczność 16, 23, 35, 45, 67, 80, 86, 96, 106, 119, 137, 139, 152, 163, 165, 170, 175, 177

Szlak 57, 62, 90, 101, 102, 103, 105, 106, 110, 130, 131, 160, 161, 199, 197, 208, 214-217

Tilden Freeman 107-109, 204, 218

Tożsamość 17, 26, 42, 63, 122, 123, 124, 125, 159, 165, 171, 186-187

UNESCO 17, 18, 24, 28-30, 34, 35, 42, 62, 67, 77, 118, 146, 184, 186, 187, 190, 191, 194, 195

Zabytek 19, 30, 43, 45, 48-49, 53, 54, 56, 64, 62, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78-81, 87, 88, 90, 92, 94, 97, 105, 110, 119, 120-121, 127, 131, 138-139, 148, 151, 158-159, 164, 168-169, 170-171, 172, 174-176, 176-177, 185, 190, 196-197, 199, 204-205, 208-209, 212, 215, 217

archeologiczny 48, 62

ruchomy 45, 48, 50, 78, 79

nieruchomy 45, 48-49, 62, 78, 79

Znak Dziedzictwa Europejskiego ZDE (European Heritage Label) 17, 26

FUNDACJA PLENEROWNIA

KATARZYNA ZARZYCKA – historyczka sztuki, animatorka kultury, autorka reportaży, wydawnictw i materiałów dotyczących dziedzictwa kulturowego, edukacyjnych książek dla dzieci, programów i projektów edukacyjnych, kuratorka wystaw.

BARBARA ŁEPKOWSKA – historyczka sztuki, absolwentka edukacji artystycznej ASP w Krakowie, animatorka kultury, edukatorka muzealna, graficzka komputerowa, autorka wielu projektów i materiałów dotyczących dziedzictwa kulturowego.

NAJWAŻNIEJSZE REALIZACJE

- Projekt edukacyjny „Sztuka na kółkach” we współpracy ze Stowarzyszeniem Historyków Sztuki – wyróżniony w 2011 roku przez Narodowe Centrum Kultury w ramach projektów z zakresu edukacji kulturalnej oraz w 2015 roku w konkursie Generalnego Konserwatora zabytków na działania edukacyjne w zabytkach.
- Projekt edukacyjny „Kod architektury” we współpracy z Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli i innymi autorami – wyróżniony w XXV konkursie na wydarzenie muzealne roku Sybilla 2014).
- Wystawa „Made in Poland” w Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli – wyróżniona w XXV konkursie na wydarzenie muzealne roku Sybilla 2014 oraz e-plebiscycie na Wydarzenie Muzealne Roku 2014, organizowanym przez Muzeum Historii Polski.
- Projekt „Przenośnego Centrum Interpretacji Dziedzictwa” – wyróżnienie w I ogólnopolskim konkursie na materiały edukacyjne o dziedzictwie kulturowym dla szkół, ogłoszonym przez NID.

W 2014 roku Barbara Łepkowska i Katarzyna Zarzycka otrzymały odznakę „Zasłużony dla Kultury Polskiej”, a w 2016 roku wyróżnienie w ramach Magrody Województwa Małopolskiego im. Mariana Korneckiego za wybitne osiągnięcia w dziedzinie opieki i ochrony architektury drewnianej Małopolski.

WSPÓŁPRACA MERYTORYCZNA

MARTA GRACZYŃSKA – historyczka sztuki, edukatorka i pracowniczka działu Edukacji w Muzeum Narodowym w Krakowie. Prezes Fundacji w paski. Organizatorka wielu projektów z zakresu edukacji kulturowej. Autorka wystaw. Specjalistka w zakresie dziedzictwa sztuki średniowiecznej Europy Środkowej.

PIOTR IDZIAK – absolwent kierunku polityka rozwoju obszarów wiejskich Europy na UMK w Toruniu, Akademii Innowatorów Społecznych stowarzyszenia ASHOKA oraz etnologii na UJ. Pracuje w Małopolskim Instytucie Kultury. Zaangażowany w tworzenie wystaw, ścieżek edukacyjnych, scenariuszy zajęć, gier terenowych i planszowych. Zajmuje się tworzeniem produktów turystycznych bazujących na dziedzictwie kulturowym.

MARTA SZTWIERTNIA – historyczka sztuki, menadżerka kultury, pracuje w Fundacji Chronić Dobro w Opactwie Benedyktynów w Tyńcu. Autorka wielu projektów edukacyjnych dotyczących dziedzictwa, w tym w zakresie wolontariatu dla dziedzictwa. Specjalizuje się w grywalizacji. Stypendystka MKiDN.

NA DESER

DZIEDZICTWO KULTUROWE JEST DLA MNIE WAŻNE, BO...

Dziedzictwo kulturowe jest przestrzenią całkowitej wolności: tak, jak nikt nie może zmusić do przyjęcia spadku, tak nikt nie może nakazać, aby uznać coś za swoje dziedzictwo. W jednym miejscu (miejscowości, regionie, kraju) różne osoby czy grupy mogą zupełnie inaczej postrzegać własne dziedzictwo – z tego powodu jest ono ciągle identyfikowane, interpretowane, redefiniowane, waloryzowane. Nawet w przypadku poczucia wspólnoty dziedzictwa – np. regionalnego – różne grupy interesariuszy mogą mieć do niego odmienny stosunek. Z tego powodu dziedzictwo to obszar ciągłej negocjacji. Można zaryzykować stwierdzenie, że jest to swoiste uniwersum rozpięte pomiędzy licznymi podmiotami, wrażliwe na każde drgnienie siatki napięć.

Dziedzictwo kulturowe może być zarówno Świętym Graalem, jak i puszką Pandory. Służy budowaniu tożsamości, pomaga odnaleźć swoje miejsce w świecie, kreować kompetencje kulturowe. Może być najwyższą wartością. Staje się jednak groźne, jeśli służy do budowania poczucia wyższości nad innymi, daje przekonanie „bycia lepszym”. Miarą bezpieczeństwa w sferze dziedzictwa jest szacunek dla dziedzictwa innych, a jedyną akceptowaną postawą w tej mierze najłatwiej scharakteryzować słowami Antygony: „Współkochać przyszłam, nie współnienawidzić”.

Łukasz Gawel
Zastępca Dyrektora ds. Strategii, Rozwoju i Komunikacji
Muzeum Narodowe w Krakowie

O dziedzictwie kulturowym – moim dziedzictwie – mogę mówić na poziomach makro i mikro, z których ten mikro jest dla mnie chyba ważniejszy, bo bardziej osobisty.

Na poziomie makro będzie tym, z jakiego kraju się wywodzę, wraz jego zawiłą i często bolesną historią, religią, obyczajowością, językiem, tekstami kultury, architekturą i sztuką. Mam ich świadomość, umiem nimi wytłumaczyć niektóre procesy zachodzące w Polsce i wokół mnie; dlatego są ważne, choć nie zawsze się z nimi identyfikuję.

Poziom mikro to moje dziedzictwo. To, z czym ja się identyfikuję, z czego wyrosłam i co dla mnie osobiście jest ważne. Wiem, skąd pochodzę – pochodzę z Kielc, w których w lipcu 1946 r. miał miejsce okrutny, bestialski pogrom, w wyniku którego śmierć i rany poniosło kilkudziesięciu polskich Żydów. Moja nieżyjąca już babcia, doświadczona przez los i historię kobieta, w niewielkiej miejscowości niedaleko Krakowa mieszkała przed wojną w jednym domu z żydowską rodziną, po której pozostał tylko ślad mezuzy na drzwiach. Miejscowość tę i dom babci odwiedzam i dziś; rzeka Nida, błonia nad rzeką, sypiące się już domy w typowej dla przedwojnia sztetlowej zabudowie; XIV-wieczny kościół ufundowany przez Kazimierza Wielkiego. Mój dziadek... – tak bardzo chciał grać w orkiestrze, że jako 10-latek przebył na piechotę 20-kilometrową drogę ze swojej miejscowości do Kielc, żeby wstąpić do orkiestry kolejowej. Przebywał ją 3-krotnie, bo za każdym razem odsyłano go z powrotem, dopiero za trzecim razem, w porozumieniu z jego ojcem, pozwolono zostać. Po wojnie był jednym z założycieli Orkiestry Symfonicznej w Kielcach. Moi rodzice – bardzo dla mnie ważni. Miejsce, w którym pracuję, historia, o której mówimy. Osoby, z którymi pracuję; które same w sobie są chodzącym Dziedzictwem.

To moje dziedzictwo. Dla mnie najważniejsze.

Jolanta Gumula
Zastępca Dyrektora
Muzeum Historii Żydów Polskich Polin
Warszawa

Dziedzictwo kulturowe to ważna część naszej tożsamości, przynależności do danego miejsca i społeczności. To dziedzictwo naszych przodków, pamiątki po nich, czasem drobne przedmioty, które często tylko dla nas stanowią najświętsze i najcenniejsze rodzinne relikwie.

Moim dziedzictwem kulturowym jest przede wszystkim historia rodziny, mocno osadzona w historii Polski. Związana od co najmniej pięciuset lat z Katedrą Wawelską, Dzwonem Zygmunta i Wzgórzem Wawelskim. Czując się zobowiązany wobec przodków, nadal kontynuuję posługę dzwonnika zygmuntońskiego. W tej chwili przekazuję tradycję rodzinną synowi, który obecnie jest terminatorem dzwonnicy. Moje życie poprzez historię rodziny związane zostało ze Wzgórzem Wawelskim i uważam je za drugi dom – tam jest „mój świat”, tu jestem „swój” i przynależę do tego miejsca. Najcenniejsze, co otrzymałem i przekażę następnym pokoleniom, to dziedzictwo Dzwonu Zygmunta. Jako dzwonnik mam świadomość, że tak jak moi przodkowie w katedrze, tak i ja byłem i jestem świadkiem i uczestnikiem najważniejszych wydarzeń z historii kościoła i kraju.

Dziedzictwem rodzinnym jest dla mnie również rzemiosło płatnerskie oraz wiedza w tym zakresie. Od kilkudziesięciu pokoleń mieszkańcy moich rodzinnych Świątnik Górnych byli płatnerzami, ślusarzami i kowalami. „Miłość do metalu”, wiedzę, poczucie estetyki oraz pewne umiejętności techniczne zaszczepili we mnie dziadek i tata, a tajemnice zawodu przekazali im ich dziadkowie, którzy przed II wojną zajmowali się produkcją oporządzenia kawaleryjskiego. W mojej rodzinie jest to naturalne i samoczynne, nauka i umiejętności „przychodzą wraz z wiekiem”. Obecnie zajmuję się płatnerstwem, a spuścizną po moich przodkach jest znajomość fachu i rzemiosła, które otrzymałem od nich w darze. Moim obowiązkiem w przyszłości jest przekazanie tej wiedzy następnym pokoleniom w naszej rodzinie.

Witold Szczygieł

Kustosz Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły w Świątnikach Górnych,
dzwonnik katedry krakowskiej; historyk, wieloletni nauczyciel historii

A series of horizontal dotted lines for writing practice.

A series of horizontal dotted lines for writing, consisting of 18 lines.

Rozgrzyć dziedzictwo. Podręcznik dobrych praktyk upowszechniania dziedzictwa i edukacji o dziedzictwie kulturowym.

Atrakcyjna formuła podręcznika pozwala na łatwiejsze zrozumienie, czym jest dziedzictwo i jak o nim nowoczesnie edukować. Publikacja nie tylko porządkuje wiedzę w tym zakresie, ale też pokazuje na przykładach, jak można interesująco i twórczo opowiadać o dziedzictwie. Autorzy sprawnie poruszają się pomiędzy zagadnieniami z zakresu sztuki i edukacji, udowadniają, że odkrywanie dziedzictwa może być zabawne i kształcące. To co zwraca szczególną uwagę, to wyjątkowo przystępny język publikacji, który łatwo i przyjemnie prowadzi czytelnika przez skomplikowany gąszcz przepisów i definicji. Ciekawym może okazać się zamieszczanie przy każdym rozdziale ćwiczeń skłaniających do samodzielnej i kreatywnej zabawy, ale i myślenia o dziedzictwie lokalnym. Bardziej zainteresowani na pewno sięgną do dobrych rad po więcej praktycznych informacji w temacie. Niewątpliwym atutem przewodnika jest bardzo ciekawa oprawa graficzna. Wskazane byłoby, aby ta wartościowa publikacja znalazła się w wielu naszych bibliotekach, była dostępna szerszemu ogółowi czytelników, zwłaszcza nauczycielom, animatorom kultury, regionalistom, pasjonatom, wreszcie właścicielom zabytków.

Lucyna Mizera
Dyrektor
Muzeum Regionalne w Stalowej Woli

ISBN 978-83-63260-74-3

9 788363 260743